

**TÜRKİYE ULUSAL TELEVİZYON KANALLARINDA PRIME TIME TELEVİZYON
DİZİLERİNDE OYUNCU OLARAK ÇOCUK İŞÇİLERİN YER ALIŞI VE ONLARIN
EKRANDA GÖRÜLEN ÇALIŞMA KOŞULLARI: BİZİM HİKÂYE**

**Kıymet ERCEK
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir, 2019**

**TÜRKİYE ULUSAL TELEVİZYON KANALLARINDA PRIME TIME
TELEVİZYON DİZİLERİNDE OYUNCU OLARAK ÇOCUK İŞÇİLERİN YER
ALİŞİ VE ONLARIN EKRANDA GÖRÜNEN ÇALIŞMA KOŞULLARI: BİZİM
HİKÂYE**

Kıymet ERCEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Basın ve Yayın Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Funda ERZURUM

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Nisan, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Kıymet ERCEK'in "Türkiye Ulusal Televizyon Kanallarında Primetime Televizyon Dizilerinde Oyuncu Olarak Çocuk İşçilerin Yer Alışı ve Onların Ekranda Görünen Çalışma Koşulları:Bizim Hikaye" başlıklı tezi 10 Mayıs 2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan Basın ve Yayın Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Funda ERZURUM

.....

Üye : Prof.Dr.Ömer ÖZER

.....

Üye : Prof.Dr.Aytekin CAN

.....

Prof.Dr.Hassan TUĞAR
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

TÜRKİYE ULUSAL TELEVİZYON KANALLARINDA PRIME TIME TELEVİZYON DİZİLERİNDE OYUNCU OLARAK ÇOCUK İŞÇİLERİN YER ALIŞI VE ONLARIN EKRANDA GÖRÜLEN ÇALIŞMA KOŞULLARI: BİZİM HİKÂYE

Kıymet ERCEK

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nisan, 2019

Danışman: Doç. Dr. Funda ERZURUM

Dünya'nın çoğu ülkesinde olduğu gibi çocukların çalışma yaşamına katılması; kısaca çocuk işçiliği Türkiye'nin de çözüm bekleyen en önemli sorunlarından birisidir. TÜİK'in 2 Nisan 2013 tarihli 13659 sayılı Çocuk İşgücü Anketi Sonuçlarına göre; 6-14 yaş grubunda çalışan çocuk sayısı 292 bin, 15-17 yaş grubunda ise 601 bindir. Rakamlar sektör olarak; tarım, sanayi ve hizmet sektörlerini içermektedir. Bu çalışma, medya sektöründeki çocuk işçiliği sorunsalına odaklanmaktadır. Bu bağlamda medya sektörü görsel medya araçlarından televizyon ve televizyonun etkin programlarından prime time kuşağı televizyon dizilerinde, çocukların oyuncu olarak çalıştırılması ve onların çalışma koşullarının ekranlarda nasıl görüldüğü ve görülenlerin izler kitle tarafından nasıl anlaşıldığına ilişkin yanıtlar aranmaktadır. Bu kapsamda FOX televizyonu prime time kuşağı dizilerinden Bizim Hikaye' de oyuncu olarak çalışan çocuklar ve onların çalışma koşulları içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi çözümlemesinin ötesinde, televizyon dizilerinde çalışan çocukların bireylerce nasıl değerlendirdiği ve onların hakları, hukukları ve çalışma koşullarına ilişkin düşünceleri ise anket yöntemi ile açığa çıkarılmıştır. Çalışma sonucunda ulaşılan bulgular, diğer sektörlerde olduğu gibi çocuk işçiliğinin medya sektöründe de var olduğunu, dizilerde çalışan çocukların çalışma koşullarının ağırlığını, çocuk işgücünün yetişkin işgücü ile eşit olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Anket bulguları ise bireylerin dizilerde çalışan çocukların çalışma

koşullarının ağırlığını desteklerken, dizilerde oyuncu olarak çalışan çocukların, “çalışan” “(işçi)” kimlikleri hakkındaki farkındalığın oluşmadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk İşçi, Medya, Televizyon, Televizyon Dizisi, Oyuncu Olarak Çalışan Çocuk.

ABSTRACT

A STUDY ON REPRESENTATION OF CHILDREN LABOURS AND THEIR WORKING CONDITIONS IN PRIME-TIME T.V. SERIES BROADCASTING IN NATIONAL TELEVISION CHANNELS IN TURKEY: “BİZİM HİKÂYE (OUR STORY)”

Kıymet ERCEK

Department of Journalism

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, April, 2019

Supervisor: Doç. Dr. Funda ERZURUM

Children's participation in working life, briefly as in most countries of the World, is one of Turkey's most important problem need to be solved. According to the results of the Child Labor Force Survey dated April 2, 2013 numbered 13659; The number of working children in the 6-14 age group is 292 thousand and in the 15-17 age group is 601 thousand. Numbers include agriculture, industry and services sectors. However, this study focuses on the problem of child labor in the media sector. In this context, it has been examined that how children actors presented as labours and how their working conditions seem on the screen and how all these are considered by the audience at the media sector including effective television programs on television as visual media tools. In this study, children actors who play role in one of the Turkish prime-time TV serie “Bizim Hikâye/ Our Story” broadcasting in FOX television channel and their working conditions have been analyzed in frame of content analyze method. Moreover beyond content analyz method the rights of children in television series as actors and their opinions about their rights, law and working conditions were revealed by survey method. The findings of the study show that children labors are treated in the media sector, as in other sectors, and the working conditions of children labors in the T.V. series are stern and children labors considered as equal to the adult workforce. The survey findings support the difficulty of the working conditions of the children working in the series, while the children do not even aware of they are accepted as “labor”. As result of this it

can be said that situation identification problem is occurred; they are ignored and they are just treated like adult actors.

Keywords: Child, Child Labor, Media, Television, T.V. Serial, Children Labors as Working as Actor

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

10.5.2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

.....

Kıymet ERCEK

ÖNSÖZ

Çocuk işçiliği kabul edilemez bir olgudur. Ne var ki gerçekte pek çok sektörde çocuk emekçi çalıştırılmaktadır. Medya sektörü de çocuk emeğini televizyon dizilerinde olduğu gibi istismar etmektedir. Bu istismarın ötesinde medya, gücünü çocuk işçiliği ile mücadele etme konusunda kullanmadığı gibi, çocuk emekçilerin “işçi” kimliklerini örtetek toplumda çocuk işçiliğini meşrulaştırmaktadır.

Bu çalışmada görsel medya sektörü araçlarından televizyon ve televizyonun etkin programlarından prime time kuşağı dizilerinde çalışan çocuk işçilerinin kimliklerini ve onların ekranda görünen çalışma koşullarının ağırlığını ortaya çıkarmak amacı ile yola çıkmıştır.

Bu yolda;

Öncelikle eğitim-öğretim sürecimin başlangıcından itibaren bana ışık olan, yaşadığım tüm olumsuzluklara karşı bana desteğini esirgemeyen tez çalışması kapsamında heyecanımı ve bilgisini benimle paylaşan danışmanım Doç. Dr. Funda ERZURUM ve tez çalışma sürecinde yöntem bölümündeki büyük katkılarından dolayı Öğr. Gör. Mine ŞEN’e kocaman bir teşekkürü borç bilirim.

Savunma jüri katkıları gereği Prof. Dr. Aytekin CAN ve Prof. Dr. Ömer ÖZER’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışması kapsamında gerekli verilerin sağlanması aşamasında her daim telefonlarıma ses veren ILO Türkiye Ofisi Program Yöneticisi Sayın Ceren ABABAY TOSYALI’ya içten teşekkürlerimi iletirim.

Tez çalışmasına başladığım ilk günden itibaren karşılaştığım tüm soru ve sorunlarımda yardım elini uzatan çok değerli kardeşim İhsan Tarık ÇELİK’e, tezin yöntem bölümü; içerik analizi ve anket çalışmalarında büyük katkı sağlayan sevgili Doğan KAYA ve Yunus DELİKTAŞ’a ayrıca, tezimin bitiminde ilk okurum olan ve açık fikirlerini benimle paylaşan sevgili Safiye YAMAN BULUŞ’a kucak dolusu teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarında beni cesaretlendiren ve gereken lojistik desteği sağlayan anne ve babamın da ellerinden ve yüreklerinden öperek minnetlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Tanımlanması ve Problem	1
1.2. Amaç	4
1.3. Önem	5
1.4. Yöntem ve Sınırlılıklar	6
2. ÇOCUK.....	6
2.1. Çocuk Kavramı	6
2.1.1. Çocuk kavramının tarihçesi.....	8
2.2. Çocuğun Çalışma Yaşamındaki Yeri.....	14
2.3. Çalışma Yaşamındaki Çocuk Haklarının Hukuksal Dayanakları.....	19
2.3.1. Uluslararası sözleşmeler açısından çocuk işçi kavramı ve ulusal mevzuat	
 a) açısından çocuk işçi kavramı	19
2.3.1.1. Uluslararası sözleşmeler açısından çocuk işçi kavramı	20
2.3.1.2. Ulusal mevzuat bakımından çocuk işçi kavramı	21
2.4. Türkiye’de Çocuk İşçilerin (Çalışan Çocuklar) Çalışma Sektörlerine Genel	
 Bir Bakış	23
2.5. Kitle İletişim Araçları (Medya)	28
2.6. Televizyon	37
2.7. Televizyon ve Çocuk	38
2.8. Televizyon Dizisi	40
2.9. Türkiye’de Televizyon Dizileri	43
2.10. Televizyon Dizilerindeki Çocuk İşçiler	45
3. TÜRKİYE ULUSAL TELEVİZYON KANALLARININ PRIME TIME	
KUŞAĞI TELEVİZYON DİZİLERİNDE ÇALIŞAN ÇOCUK OYUNCULARI VE	
ONLARIN EKRANDA GÖRÜNEN ÇALIŞMA KOŞULLARI: BİZİM HİKAYE	
.....	47
3.1.Araştırmanın Yöntemi	47
3.1.1. İçerik analizi nedir?	47
3.1.2. İçerik analizinin amacı	48
3.1.3. İçerik analizinin özellikleri	49

3.1.4. İçerik Analizinin Uygulanması ve Aşamaları	50
3.1.5. Araştırma Sorusu ve Varsayımlar	50
3.1.6. Kodlama.....	50
3.1.7. Kategorilere Ayırma.....	51
3.1.8. Örneklem Tekniği Ve Yöntemleri	51
3.1.9. İçerik Analizinde Kullanılan Analiz Teknikleri	51
3.1.10. İçerik Analizinin Avantaj Ve Dezavantajları.....	52
3.1.11. Anket nedir?	54
3.1.12. Bizim Hikaye Dizisi.....	56
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	61
3.2.1. İçerik analizi verilerinin toplanması ve analizi.....	62
3.2.1.1 İçerik çözümlemesi güvenilirlik analizi	63
3.2.1.2 İçerik çözümlemesi frekans analizi	63
3.2.2. Anket uygulamasında verilerin toplanması ve analizi	63
3.2.2.1 Anketin dizilerde çocuk oyuncuların varlığı ve onların hak, hukuk, çalışma koşulları ve işçi kimliklerine ilişkin sorularına yönelik analizleri	64
3.2.2.2 Anketin bizim hikaye dizisine yönelik sorularının analizleri	64
3.3 Bulgular	64
3.3.1 İçerik analizi bulguları	64
3.3.1.1 İçerik analizi güvenilirlik testi bulguları	64
3.3.1.2. Anket formu güvenilirlik testi bulguları	66
3.3.1.3.İçerik analizi ve anket formu ortak bulguları.....	66
4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	73
KAYNAKÇA.....	83
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
<u>Tablo 3.1.</u> Kappa istatistiğinin yorumlanmasına ilişkin değer aralıkları	76
<u>Tablo 3.2.</u> Çocukların ekranda yer alma sayısı	78
<u>Tablo 3.3.</u> Çocuk oyuncu sahnesi gündüz-gece, aile büyüğü veya yalnız	79
<u>Tablo 3.4.</u> Çocuk oyuncu çalışma mekanları	80
<u>Tablo 3.5.</u> Çocuk oyuncuların sahne duygu rolü	81
<u>Tablo 3.6.</u> Çocuk oyuncu sahne teması.....	82
<u>Tablo 3.7.</u> Çocuk oyuncu masumiyet istismar şekilleri	83
<u>Tablo 3.8.</u> Çocuk oyuncuların maruz kaldığı şiddet türleri	83

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
<u>Şekil 2.1. Sanayi sektörünün kitleselleştirdiği çocuk emekçiler</u>	28
<u>Şekil 2.2. Penguen dergisi 23 Nisan 2017 kapağı</u>	37

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASA	: American Standards Assosication (Fotoğraf kamerasının ışığa karşı duyarlılığı)
ASŞ	: Avrupa Sosyal Şartı
BMÇHS	: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
CSA	: Görsel İşitsel Üst Kurul
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
FOX	: Fox Broadcasting Company, Fox Entertainment Group'un sahip olduğu Amerikan televizyon kanalı
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
KDKA	: İngiliz Yayın İstasyonu
KW	: KiloWatt (bin Watta eşit bir birimdir)
RTG	: Reyting
RTÜK	: Radyo Televizyon Üst Kurulu
SPPS	: Sosyal Bilimler İstatistik Programı
S.S.C.B.	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TV	: Televizyon
UÇÖ	: Uluslararası Çalışma Örgütü
UNICEF	: Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu

1. GİRİŞ

Çalışmada tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde var olan çocuk işçiliği sorunsalının medya sektöründeki yapısı ele alınmaktadır. Bu bağlamda medya sektörü görsel medya araçlarından televizyon ve televizyonun etkin programlarından prime time kuşağı televizyon dizilerinden biri olan ve FOX televizyon kanalında yayınlanan, Bizim Hikâye dizisinde oyuncu olarak çocukların çalıştırılması ve onların ekranlarda görünen çalışma koşulları çalışmanın sorunsalını nitelemektedir.

Çalışmada öznenin çocuk olmasına ve öznenin kıymetliliğine koşut, literatür bölümünde öncelikle çocuk kavramı üzerinde durulmuştur. Aynı bölümde çocuğun çalışma yaşamında konumlandırılması ve konumlandırmanın sektörler arasındaki dağılımına yer verilmiştir. Çocukların çalışma yaşamında yer alması ile oluşan çocuk işçi kavramı da bu bölümde açıklanmıştır.

Medya sektöründeki çocuk işçiliği yapısının tartışılabilmesi adına, diğer literatür bölümünde; kitle iletişim araçları (medya), televizyon, televizyon ve çocuk, televizyon dizisi kavramları derinlemesine incelenmiştir. Televizyon dizilerinde çocukların çalıştırılması ve onların çalışma koşullarının gözler önüne serilebilmesi için, FOX televizyonu prime time kuşağı dizilerinden Bizim Hikâye de oyuncu olarak çalışan çocuklar ve onların ekranda görünen çalışma biçimleri izlenmiştir. Dizide çalışan çocukların ekran başındaki çalışma koşulları içerik analizi yöntemi ile sayısallaştırılmıştır. Bu sayısallaştırmanın ötesinde, televizyon dizilerinde çalışan çocukların, bireylerce nasıl değerlendirdiği ve onların hakları, hukukları ve çalışma koşullarına ilişkin düşünceleri anket yöntemi ile ölçülmüştür.

Elde edilen verilere dayanarak, medya sektöründeki çocuk işçiliği ve çocukların ekranda görünen çalışma koşulları sonuç bölümünde derinlemesine tartışılmıştır.

1.1. Konunun Tanımlanması ve Problem

Türkiye’de medya sektöründe 1980’li yılların ardından büyük ve önemli değişiklikler yaşanmıştır. Geleneksel medya yapısı yok edilerek yerine neoliberal politikaların gerektirdiği yeni bir sistem oluşturulmuştur. Radyo ve televizyon alanının ticari yapılanması olan kamusal tekeller, özelleştirme ve serbestleştirme (deregülesyon) aracılığı ile ortadan kaldırılmıştır. Böylelikle medya, yeni sahiplik yapısına ulaşmıştır (Kaya, 2016, s. 249). Bu yapı, farklı iş alanlarından büyük sermaye gruplarını sektöre

kaydırmıştır. Kâr amaçlı bu kayma, sektörün yerleşik değer ve meslek kuralları bağlamından kopararak ticarileşmesine ve tekelleşmesine neden olmuştur. Medya sektörünün ticarileşmesi ve büyük sermaye gruplarının eline geçmesi, medya içeriklerinin değişimini gerektirmiştir. İçerik değişimi, önceliği kamusal alana haber ve bilgi üretmek olan medyanın bu önceliğini arka sıralara iterek, eğlence olgusuna ağırlık vermesi ile başarılmıştır. Eğlence anlayışının, medyanın tüm ürünlerini kapsayacak nitelikte tutulması, büyük önemdeki siyasi, ekonomik ve sosyal konuların magazinsel bir üslup içerisinde verilmesine neden olmuştur. Prof. Dr. Erdal Dağtaş'ın "Türkiye'de Magazin Basın" isimli kitabında derinlemesine tartıştığı bu oluşum, toplumdaki demokratik yaşamı besleyen ana damarlardan biri olan medyanın, devre dışı bırakılmasına yol açmıştır.

Eğlence odaklı üretim, medyanın özünde ve demokraside değişimleri yaşatırken bireysel ve toplumsal dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Eğlence programlarının maliyetlerinin düşük, seyircisinin bol olması aynı içerikli ürünlerin çoğalmasını sağlamıştır. Bu çoğalma, bir taraftan izler kitleyi düşünmekten, sorgulamaktan uzaklaştırırken, diğer taraftan kitlelerin kamusal enformasyon edimini elinden almıştır. Bununla beraber, reklamlar aracılığı ile firmalarla buluşturulan kitleler, tüketime yönlendirilmiştir. Böylelikle toplum duyarsız, entelektüel seviyesi zayıf tüketim toplumuna dönüşmüştür. Dönüşümde etkin görsel medya aracının televizyon olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu söylemi Milliyet gazetesinin 3.4.2017 tarihli haberi doğrular niteliktedir. Gazetenin haberine göre Medya Takip Kuruluşu Ajans Press'in RTÜK'ten almış olduğu verilere istinaden, Türkiye dünya genelinde günlük televizyon izleme miktarında 330 dakika ile rekora koşmuştur.

İstenilen anda ulaşılması, kolayca tüketilebilmesi, ucuz eğlence olanakları sunması televizyonun günümüzde de etkin kullanımını sağlamaktadır. Televizyonu etkin kılan diğer bir nokta da kuşkusuz Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısıdır. Asgari ücretin 1.603,12 TL¹ olduğu Türkiye'de büyük kitlelerin sosyalleşme aracı olarak televizyonu benimsemesi olağandır. Türkiye'nin yaşam, çalışma koşulları ve alım gücü de televizyonun etkin olmasını destekler niteliktedir. Bireyler, çalışma eyleminin ardından,

¹ <http://iskanunu.com/asgari-ucret/>, Net Ücret (Bekar ve Çocuksuz) 1.603,12 TL, 2018 yılı <https://www.ailevecalisma.gov.tr/>, Net Ücret (Bekar ve Çocuksuz) 2.020,90 TL 2019

serbest zamanlarını evlerde geçirmektedir. Bu serbest zaman dilimleri kâr odaklı medya sahipleri tarafından keşfedilmiş durumdadır. Bu bağlamda, prime time kuşağı genel izler kitlelerine seslenecek biçimde televizyon dizileri ile bezenmiştir. Bu diziler, medya sahiplerinin gelirlerini arttırırken eğlence, dinlence, rahatlama, günün stresinden uzaklaşma gibi nedenlerle dizilere yönelen izler kitleleri düşünmekten, sorgulamaktan uzaklaşmaktadır. Günümüzde çok yönlü işlerlik kazanan prime time dizileri, yaşamın merkezine oturmuş niteliktedir. Bireyler kendi sorunlarından öte dizi kahramanlarının sorunlarını dert edinerek, onların tükettiklerini tüketme eğilimine girmektedir. Diziler, bireyleri bu denli etkisi altına alırken, dizi üreticilerini de etkinin sürmesi konusunda zorlamaktadır. Bu bağlamda dizilerin izlenme oranının yüksek olabilmesi için toplumsal değerler yok sayılmaktadır. Televizyon dizilerinde yaygın bir biçimde çalıştırılan çocuk oyuncular da bu değerlerin en temel öznesidir.

Neredeyse insanlığın varoluşundan günümüze kadar olan süreçte çocuk işçiler de çalışma yaşamında yer almışlardır. Sanayi devrimiyle birlikte çocuklar, öncelikle Amerika ve İngiltere’de fabrikalar için işgücü olarak kullanılmış ve küçük yaşta çalışma yaşamına çekilmişlerdir (Spring, 2014, s. 85-89; Yapıcı Ş. ve Yapıcı M., 2004). Sanayi devriminden sonra çalışma koşulları ağırlaşmış, kapitalist üretim biçimi uygulamalarına geçilmiştir. Çalışma yaşamındaki bu köklü değişim, çocuk emekçileri de olumsuz bir biçimde etkilemiştir. Bu etkinin büyüklüğü Amerika Birleşik Devletleri’nde görülmüştür. Sömürgecilik anlayışının egemen olduğu bu ülkede, çocuklar; tarım, sanayi, hizmet gibi ev dışında her alanda çalıştırılarak ticari kazanç kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin ötesinde çocukların, gün doğumundan gün batımına dek çalışma mekânlarında sömürüldükleri belirtilmektedir (Elkind, 1999, s. 8-9). Bu bağlamda, Türkiye’de de çocuk emeğinin çalışma yaşamına eklemlenmesinde farklı bir sürecin ve tutumun izlenmediğini söylemek olanaklı görülmektedir.

Bilimsel gelişmeler sonucunda çocukların çalışma hayatlarında yasal ve uygulamada birtakım iyileşmeler yaşansa da sorunlar ve olumsuzluklar ortadan kaldırılamamıştır. Aksine, gelişen teknolojiye koşut, çocuk işçiliği gelişen yeni sektörlere eklemlenerek daha geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Medya sektörü de bunlardan birisidir. Günümüzde çocuk işçiler, tarlalar, fabrikalar, madenler yanında podyumlar, setler, sahneler ve ekranlarda çalışmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 32. Maddesi; devletlere, çocukları ekonomik sömürden, tehlikeli

olabilecek, eğitimi aksatabilecek veya çocuğun sağlığı, fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki veya sosyal gelişimi açısından sakıncalı olabilecek işlerden korumak üzere hukuksal yaptırımlar dâhil, önlemler almaları gerekliliğini vurgulasa da çocuk işçiliği dünyada halen kanayan bir yaradır.

Çocuk işçiliğinin en göz önünde olanı ancak görünmeyi; oyuncu olarak televizyon dizilerinde çalışan çocuklardır. Toplum genelince inandırıcılıkları, samimiyetleri, masumiyetleri gibi nedenlerle çocuk oyuncular sevilerek izlenmektedir. Bu bağlamda, reyting ve gelir amacı güden TV dizilerinde çocuk işçilerin yoğun bir biçimde yer aldığı görülmektedir. Bu görüş, televizyon dizilerinde oyuncu olarak çalışan çocuklar sorunsalının gündeme getirilerek, onların ekrana yansıyan çalışma koşullarının tespitini gerekli kılmaktadır.

Bu bağlamda Türkiye ulusal televizyon kanallarda prime time kuşağı TV dizilerinde çalışan çocuk oyunculara yer verilmesi ve onların ekranlarda görünen çalışma koşullarının nasıl olduğu çalışmanın ana problemini oluşturmaktadır. Bu problem ile ilintili olarak, Eskişehir il sınırları içerisinde yaşam süren Bizim Hikâye dizi izler kitlesi ve dizi hakkında bilgi sahibi olmayan bireylerin, dizilerde oyuncu olarak çalışan çocukların işçi kimliklerini, çalışma koşullarını nasıl değerlendirdikleri ise çalışmanın diğer bir problemidir.

1.2. Amaç

Bu çalışma, Türkiye ulusal televizyon kanallarında prime time kuşağı televizyon dizilerinde çalışan çocuk oyuncuların, işçi kimliklerini görünür kılmayı ve onların ekranlarda görünen çalışma koşullarını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte Eskişehir il sınırlarındaki bireylerin, dizilerde çocuk oyuncu çalıştırılmasına nasıl baktığı ve çocuk oyuncuları nasıl değerlendirdiğini açığa çıkarmak da çalışmanın diğer bir amacını oluşturmaktadır. İlk amaç doğrultusunda, ulusal televizyon kanallarından FOX TV’de, prime time kuşağı “Bizim Hikâye” dizisi mercek altına alınarak, dizide çalışan çocuk oyuncuların çalışma koşullarına ilişkin, aşağıda listelenen alt araştırma sorularının cevapları aranacaktır. Aynı şekilde Eskişehir il sınırlarındaki bireylerin, dizilerde çalışan çocuk oyuncuları nasıl değerlendirdikleri ve Bizim Hikâye dizisinin izler kitlesi tarafından izlenme nedenlerinin yanıtları aşağıdaki sorular aracılığı ile bulunacaktır.

1. Araştırma kapsamında incelenen dizideki çalışan çocuk oyuncuların, yaş, cinsiyet, eğitim-öğretim ve çalışma durumları nedir?
2. Çalışan çocuk oyuncuların, ekrana yansıyan fiziksel, ruhsal, duygusal, iklimsel (yağmurlu, soğuk, güneşli vb.) çalışma koşulları nasıldır?
3. Çalışan çocuk oyuncuların, ekranda görünen çalışma mekânları nelerdir?
4. Çocuk oyuncuların, yer aldıkları sahne teması içerikleri nelerdir? (Alkol, uyuşturucu, hırsızlık, kaçakçılık, intihar, yangın, ölüm, hastalık, yoksulluk, anne-babasızlık gibi.)
5. Çocuk oyuncuların, ekranda görünen barınma, beslenme ve sağlık koşulları nasıldır?
6. Çocuk oyuncuların, maruz kaldığı şiddet türleri nelerdir?
7. Çocuk oyunculara yüklenen sorumluluklar nelerdir?
8. Bizim Hikaye dizisinde oyuncu olarak çalışan çocuklar, izler kitlesi ve dizi hakkında bilgi sahibi olmayan kitle tarafından nasıl değerlendirilmektedir? Bu kitleler, TV dizilerinde çalışan çocuk oyuncuların, işçi kimliklerinden haberdar mıdır?
9. Eskişehir’de yaşamakta olan bireyler, TV dizilerinde çalışan çocukların hak, hukuk ve çalışma koşulları hakkında bilgi sahibi midir?
10. Bizim Hikaye izler kitlesinin, dizi hakkındaki düşünceleri nelerdir? Diziyi neden izlemekte ve neden beğenmektedir?

1.3. Önem

“Çocuklarımız geleceğimiz, en kıymetlilerimiz çocuklarımız.” gibi büyük cümleleri toplumda sıklıkla duyarız. Dünyada, çocuklara bayram armağan edilen tek ülke olmakla gururlanırız. Ne var ki günümüzde gerek çocuğun bayramının gerekse çocuğa ilişkin kurulan cümlelerin içinin boşaltıldığı gözlerden kaçmamaktadır. Çocukların yaşadıkları, kurulan cümlelerin, armağan edilen bayramların aksine iç açıcı görünmemektedir. Yaşanan yüzyıl 21. yy. olsa da çocuklar kaçırılmakta, öldürülmekte, şiddetin en büyüklerini yaşamaktadır.

Çocukların istismar edildiği alanlardan biri de çocuk işçiliğidir. Bu çalışma görsel medya araçlarından televizyon ve televizyonda yayınlanmakta olan televizyon dizilerinde çalışan çocuk işçiler özelinde, küresel bir sorun olan çocuk işçiliği hakkında farkındalık oluşturacaktır. Ayrıca çalışmanın, Türkiye’de eksik olduğu belirlenen

medyadaki çocuk işçiliği konusundaki literatür alanına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Yöntem ve Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıklarını Türkiye’de ulusal yayın yapan FOX televizyon kanalında yayınlanan prime time kuşağı TV dizisi Bizim Hikaye’nin 14 Eylül 2017 tarihinde yayınlanmaya başlayan ve 07 Haziran 2018 tarihinde 37 bölüm olarak biten birinci sezonunda oyuncu olarak çalışan çocuklar oluşturmaktadır.

Çalışmanın evreni Türkiye’de prime time kuşağı TV dizilerinde çalışan çocuk oyuncular olup, örnekleme ise Bizim Hikâye dizisinde çalışan çocuk oyunculardır. Bu bağlamda çalışma, amaçlı örneklem yöntemine göre Bizim Hikâye dizisinin birinci sezonunda yayınlanan bölümleri ile sınırlıdır. Bu sınırlılık çerçevesinde Bizim Hikaye dizisinin birinci sezonuna ait 13 bölümü izlenmiştir. Bölümler 3’er bölüm aralıklarla sistematik şekilde seçilmiştir. Sistematik seçime dayanarak dizinin: 1,4,7,10,13,16,19,22,25,28,31,34 ve 37. bölümleri mercek altına alınmıştır.

Çalışmada TV dizilerinde çalışan çocuk oyuncuların bireylerce nasıl değerlendirildiği ve izler kitlenin Bizim Hikaye dizisi hakkında düşüncelerinin öğrenilmesi bağlamında anket uygulaması öngörülmüştür. Anket çalışması evrenini, Eskişehir il sınırlarında yaşayan bireyler oluştururken, şehrin demografik yapısı göz önünde bulundurularak 197 kadın 203 erkek toplamda 400 bireyin oluşturduğu grup ise çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

2. ÇOCUK

2.1. Çocuk Kavramı

İnsan yaşamının ilk evrelerinden olan çocukluk kavramının, çoğunlukla zihinsel ve bedensel gelişimini henüz tamamlamamış bireyler olan çocuklar için kullanıldığı görülmektedir. Sözlük anlamına bakıldığında çocuk; küçük yaştaki oğlan ya da kız olarak nitelendirilmektedir (www.tdk.gov.tr, 2018). Atalay Yörükoğlu ise çocuk kavramını olgunlaşmamış, sürekli gelişim halinde olan bir insan yavrusu ve reşitlik mertebesine ulaşmamış küçük yurttaş olarak tanımlamakta ve çocuğun kendisine has nitelikleriyle

birlikte hızlı ve şaşırtıcı değişimler gösterebilme özellikleri üzerinde durmaktadır (Yörükoğlu, 2007, s. 13).

Çocukluk kavramının farklı bilim alanları arasında farklı ölçütlere göre değerlendirilmesi, kavramın ortak bir tanımının oluşumunu engellemesinin ötesinde, çocukluk döneminin hangi yaşlar arasında olduğu sorunsalını da ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte çocukluğun, insanın doğumuyla başlayıp ergenlik ile sonlandığı görüşü yaygınlık kazanmıştır (Milne, 2013, s. 2).

Aynı bilim dalı içerisinde de farklı kuramcılar çocukluk olgusuna farklı açılardan bakabilmektedir. Locke, psikolojide; çocuğu pasif (edilgen) bir varlık olarak gördüğünden; onu toplumun, çevrenin, yetişkinin gücüne bırakmaktadır. Buna karşın Jean Jacques Rousseau'nun felsefesinden kaynaklanan, modern kuramlar çocuğu, aktif (etkin), kendi öz gelişimine katkı sağlayan ve gelişim halindeki bir kişi olarak görmektedir. Berk ise çocukluk kavramını; evrelerden geçerek olgunlaşan, gelişimini kendi içsel güçleri ile belirleyen, dolayısı ile yetişkinden farklı ve biricik olarak ifade etmektedir (Berk, 2001). Tüm bu ifadeler hangi açıdan bakılırsa bakılsın çocukluğun, yetişkinlikten oldukça uzak ve insan yaşamının olmaz ise olmaz bir dönemine işaret etmektedir.

Hukuksal açıdan bakıldığında bir toplumda kimlerin çocuk olarak kabul edildiğini çeşitli yasa ve sözleşmelerin belirlediği görülmektedir. Birleşmiş Milletlerin çocuk haklarını içeren sözleşmesi gereği “Erken yaşta reşit olma durumu dışında “on sekiz yaşından küçük” herkes çocuk olarak tanımlanmaktadır” (Şirin 2011, s. 21). Türk Ceza Kanunu da bu tanıma kabul etmiş ve çocukluğun üst sınırını 18 yaş olarak belirlemiştir (Çelik, 2005, s. 36). Diğer bir deyişle Türkiye’de ve dünyada 18 yaş, çocukluk ve yetişkinliğin belirleyiciliğinde genel kabul gören bir niteliktedir.

Bu bağlamda çocukluğun üst sınırının ne olduğu kadar cezai sorumluluğun ne zaman başladığı da önemlidir. “Cezai ehliyet, çocukluğun bittiğini gösteren bir unsur olarak düşünülmektedir” (Cunningham, 2012, s. 13). Ceza içerikli yasalardan, yaptırımlardan önce, çocuk ve çocuklukla ilintili olarak çocuk özgürlüğü, çocukluğa yaşama, çocuk birey olma, çocuk ahlâkı, sosyal çocuk, gibi alanlardaki eksiklikler giderilerek bu alanlardaki yasal boşlukların giderilmesi öncelikli sorunsal olarak görülmelidir. Böylelikle çocuğun suça yönelme eğiliminin ortadan kalkacağı, cezai yasa maddelerinin de büyük oranda azalacağı öngörülebilir.

Ne var ki gerçeklik, öngörülerini yok saymaktadır. Türkiye Cumhuriyeti yasalarında cezai ehliyet yaşı 12 olarak kabul edilirken bu yaş, İngiltere’de 10, Almanya’da 14, İsveç ve Finlandiya hukukunda ise 15’tir (Çelik, 2005, s. 36). Görülmektedir ki çocuk kavramı, yaş sınırlamasında da evrensel bir uzlaşıda buluşmamakta ve sınırlamalar, ülkelere, toplumlara, kültürlere göre değişiklik göstermektedir. Bunun ötesinde hukuki metinlerin çoğunda da çocuk ve çocukluk kavramı oldukça tartışmalıdır. Hukukun farklı bölümlerinde faaliyet gösteren uzmanlar, bölümleri ile ilintili bir takım yeni ölçütler ortaya atarak çocuğun yaşına, erginliğine, eylemlerine dayanarak farklı ve değişen çocuk tanımlarına başvurmaktadırlar (Sağlam ve Aral, 2016, s. 46). Hiç değilse hukuksal açıdan çocuk kavramının yaş sınırlamasına bağlanarak kesin bir biçimde ifade edildiği düşünülse de hukuk çerçevesinde uzlaşının sağlanamadığı ve hukukun farklı birimlerinde çocukluk kavramının ihtiyaçlara göre tanımlandığı açık bir şekilde görülebilmektedir.

İnsan yaşamının doğduğu andan itibaren erginliğe ulaşana kadar olan dönemini yaşayan varlık, gelişim süreci içerisinde bulunan insan yavrusu, yeterli olgunluğa erişememiş ve ergin sayılmayan küçük yurttaş, yaşı küçük olması nedeniyle sorumluluktan uzak ve her işlemi yapmaya yetkili bulunmayan insan (Çelik, 2005, s. 2 ; Reid, 2011, s. 3) şeklinde ifade edilmeye çalışılan çocukluk kavramını, hangi bilim dalı hangi yasa, hangi çağ, hangi kültür tanımlarsa tanımlasın çocukluk kavramının ortak paydası, çocukluğun ve kavramının, birey, aile, toplum, ulus ve dünya için paha biçilemez bir maden olduğudur.

2.1.1. Çocuk kavramının tarihçesi

Çocuk kavramının tarihsel sürecine bakıldığında Antik Yunan döneminde, çocuk ile ilgili olarak, çocuk üzerinde sadece babanın egemen ve söz sahibi olduğu görülmektedir. Yörükoğlu’nun (2007, s. 13) ifadesine göre eski toplumlar, çocukların üzerinde tüm hükümlerliğe sahip olup, çocukları nesneleştirerek istedikleri hükümleri verebilmektedir. Verilen bu hükümlerin çocuğu öldürmeyi de içerdiği görülmektedir. Bu dönem, çocuğun ve çocukluğun değersizleştirilerek yok sayıldığı bir anlayışa işaret etmektedir.

Antik Yunan düşünürlerinden Aristoteles, insan yaşamında çocukluğu bir felaket olarak nitelemektedir. Çocukluk dönemini de insanın hayatını tehlikelere sürükleyen güçlükler, çaresizlikler ve sağlığın yitdiği bir dönem olarak görmektedir. Böyle bir çocukluk anlayışının toplumsal yansımalarının farklı olacağını beklemek şüphesiz

yanıltıcı olacaktır. Bu bağlamda da olumsuz çocukluk anlayışının, Antik Yunan çocukluğuna yansımalarının iç açıcı olmadığı söylenebilir. Augustin ise çocukluğu günahkâr olmakla eş tutar. Annesinin göğsüne beslenmek amaçlı saldıran bebeğin bu davranışını günahkârlık belirtisi olarak niteler. Bunun ötesinde çocukluğun iyiliğe olan meylini de çocukların zayıflıklarının bir göstergesi olarak açıklar (Bumin, 1983, s. 8). Augustin' in bu bakış açısıyla insan yaşamının ilk evresi olan bebekliği de yetişkinlikle ölçümlendiği belirtilebilir. Antik Yunan da çocukluk kavramına olan olumsuz yaklaşımları Platon, reddederek çocuğun günahkârlıkla nitelendirilmesinin mümkün olamayacağını ifade etmiştir (Platon, 2014, s. 87; Elkind, 1999, s. 29). Diyalektik bir bakış açısının oluşması ve modern çağ anlayışındaki çocuk ve çocukluk kavramı oluşumunun temellendiği bu karşı çıkışın bir dönüm noktası olması bakımından önemini de ayrıca vurgulamak gerekmektedir.

Orta Çağ'da, çocuğun sahiplik yapısında bir değişimin yaşandığı görülmektedir. Kilisenin etkin hale gelmesiyle çocuk üzerinde babaya ait olan mutlak egemenlik, baba dışında kiliseye de verilmektedir. Artık çocuk kiliseye bağlı bir varlık olarak kabul edilmektedir. Bu bağlılık ile çocuğa ceza sorumluluğu getirilirken, ceza yaşı da yedi olarak sabitlenmektedir. Yedi yaşına ulaşan çocuklar, çocuk olmaktan çıkmış, sorumluluklarının bilincinde bireyler olarak değerlendirilmektedir (Reid, 2011, s. 3-5; Akyüz, 2012, s. 19). Orta çağda çocukluk anlayışının değişmeye başladığı düşünülebilir. Ne var ki bu değişim çocuk ve çocukluk kavramının iyileşmesi yönünde değildir. Bu dönemde, babanın yaşam özgürlüğü tanıdığı çocuğa, kilise de yeni bir otorite olarak eklemlenmekte ve çocuğun yeni tanıştığı vicdan sorumluluğu da omuzlarına yüklenmektedir.

Orta Çağ döneminde çocukluğun, yaşamın ayrıksı bir süreci olarak görülmediği, altı ila on sekiz yaş arasındaki yılların herhangi bir değerinin ve belirleyiciliğinin olmadığı ifade edilmektedir (Gander ve Gardiner, 2010, s. 26). Bu dönemde çocuk ve çocukluk kavramının yaşamsal karşılığının olmadığı ifade edilebilir. Çocuk, yetişkin yaşamının benzerini sürdürmektedir. Bu dönemde çocukların disiplin kurallarının oldukça ağır olduğundan aynı şekilde ağır cezalar ile cezalandırıldıklarından ve hapsedildiklerinden de bahsedilmektedir (Elkind, 1999, s. 8). Bu ifadeler ışığında Orta Çağ'ın çocukların, çocukluklarını yaşayamadıkları dönemlerden biri olduğu belirtilebilir.

Orta Çağ çocukluk anlayışının değişiminde John Locke etkin rol oynamıştır. Locke, yukarıda açıklandığı gibi Orta Çağ olumsuz çocukluk anlayışlarına tamamen karşı çıkmıştır. Locke, çocuk zihnini boş bir levha olarak imgelemiştir. Bu boş levhanın çocuğun ailesi, öğretmenleri ve devleti tarafınca yapılandırılacağını belirtmiştir. Bu ifade, çocukluk anlayışının ters yüz edilerek olumsuzdan olumluya evrilmesinde büyük bir etken olmuştur (Akbaş ve Atasü-Topçuoğlu, 2009, s. 95-103). Yine bu dönemde, Jean Jacques Rousseau'nun, kendi başına kararlar alabilen ve aldığı kararları uygulayan, öz saygısı yüksek, kendini ifade etme konusunda yetkin, karşı karşıya kaldığı sorunların üstesinden gelen, davranışlarına hükmeden, barışçıl ve kendi doğaları ile uyumlu çocuklar yetiştirilmesi yönündeki ifadeleri, çocuğa ilişkin anlayışın değişimindeki ilk adım niteliğindedir (Korkmaz, 2012, s. 19). Bu doğrultuda çocuk anlayışına ilişkin, olumlu yaklaşımın pek çok bilim insanınca kabul görerek yaygınlık kazandığı ifade edilebilir. Pastollazi ve Froebel gibi bilim insanlarının eğitim alanında çocukların öncelikli olduğu fikirlerini ortaya koymalarının, Vygotsky ve Piaget'in ise, çocuğun gelişimsel yönünü öne çıkarmalarının, çocukluk anlayışının değişimine ayrıca katkı sağladıklarını da vurgulamak gerekmektedir.

Avrupa'da çocuk kavramındaki gelişmeler adım adım ilerlerken, İslâmiyet öncesi Türk toplumlarında çocuklara büyük değer verildiği, çocuk sahibi olmayan ailelerin küçümsendiği ifade edilmektedir. Aynı şekilde önceliği erkek çocuklarda olsa da çocukların eğitimi üzerinde önemle durulduğu anlatılmaktadır. Dede Korkut Hikâyelerinde de çocukların eğitiminin önemsendiği açıkça vurgulanırken, babanın çocuk üzerinde mutlak hakimiyetinin söz konusu olmadığı ifade edilmektedir (Arı ve Karatepe, 2010 ; Aksoy, 2011, s. 4). Ne var ki bu bildirimler Türk toplumlarının çocuk ve çocukluk kavramı üzerinde ayrı bir özende ve bölümde durmadıklarını da göstermektedir. Özellikle soyun devamı olan erkek çocuğuna verilen değer, erkek çocuk doğumlarında duyulan onurun, gururun ve sevincin kız çocuk doğumlarında yaşanmadığı yine bu bildirimler aracılığı ile anlaşılabilir.

Orta Çağ'da, Türk İslam toplumlarında çocukluk anlayışının Avrupa'dan farklılaştığı görülmektedir. Türk İslam toplumu anlayışında buluş çağına kadar çocuklara özel bir önemin gösterildiği ve eğitimleri üzerinde özellikle durulduğu, aynı şekilde ilk yedi yaşta masumiyetlerinin önemsendiği; bu dönemdeki çocukların kötü davranışlardan uzak tutulması gerekliliğinin altı çizilmektedir. Aynı süreçte çocukların değerliliği

bağlamında onlarla olumlu ve sağlıklı ilişki kurma gerekliliği ifade edilmektedir. Bunun ötesinde ailenin özellikle de babanın çocuk üzerindeki velayet hakkı ve otoritesinin olduğu belirtilmektedir (Ay, 1991; Özdemir, 2002; Sağlam, 2002, s.3). Farabi'nin, 10. yüzyılda çocukların bireysel, zihinsel gelişimlerinin önemini vurgulamasının, dönemin çocukluk anlayışı üzerinde etkin olduğu bilinmektedir. Bu bilinene koşut, Gazali'nin çocukta davranış eğitiminde pekiştirmelere dikkat çekmesi ve çocuk açısından oyunun önemini vurgulaması çocuk ve çocukluk anlayışının bugünkü anlayışa benzer bir bakış açısını ortaya koymaktadır (Yavuzer, 2003, s. 17-20). Osmanlı döneminde ise çocuğun, babanın yasal denetimi ve sorumluluğu altında olduğu ifade edilirken, çocuğun eğitimi ile ilgili konusunda daha çok anne ve büyükannenin sorumluluk ve söz sahibi olduğu bildirilmektedir (Aksoy, 2011, s. 95-103).

Burjuvazinin gelişimine koşut, çocuk ve çocukluk anlayışına ilişkin algının değiştiği de görülmektedir. Burjuvayla birlikte aile kurumu önem kazanarak, burjuva ailesinin çocuğu da değerli görülmüştür. Burjuva ve kapitalizm sarmalı, bilimde yaşanan gelişmeler ve hümanistik görüşün sonuçları günümüz çocuk ve çocukluk anlayışının oluşum temellerini atmıştır (Akbaş ve Atasü-Topçuoğlu, 2009, s. 95-103). 18. ve 19. yüzyıllarda çocuk ve çocukluk anlayışı; çocuğun kimliğine ve kişiliğine yönelmiştir. Bu yönelim çocuklarla ilgili yapılan çalışmaların artarak, yeni fikir ve değerlendirmelerin de ortaya çıkmasını gerektirmiştir. Bu dönemde yaşanan iki büyük dünya savaşlarının çocuklar üzerindeki büyük ve olumsuz etkisi bilim insanlarının çocuklara olan ilgisini yüceltmıştır. Bu ilgi çerçevesinde Freud, çocuğun cinsel gelişimini; Piaget, çocuğun çok boyutluluğu ile zihinsel yönünü öne çıkarmıştır. Ericsson, çocuğun sosyalleşmesine vurgu yapmıştır. Vygostky ise çocuğun sosyal çevre ile etkileşimin çocuk üzerindeki etkileri üzerinde durmuştur (Khun ve Siegler, 2006, s. 4-499-624; Baran, 2011, s. 205). Bu bağlamda önceliği soylu ve asil çocuklar olsa da çocuk ve çocukluk kavramına hak ettiği yüce değerin verilmesi yönünde büyük çaba gösterildiği söylenebilir.

Burjuvanın oluşumu ile çocuğa ilişkin bakış açısında oluşan olumlu değişimin yasal metinlere girme gerekliliği doğmuştur. Birikmiş sermayesini güvence altına almak için ulus devletlerin kurulmasını sağlayan burjuva, soylu ve asil çocuğunun güvencesini de yasalara bağlamak düşüncesindedir. Bu noktadan hareketle, hukuksal alanda çocuk haklarına yönelik ilk toplumsal politika belgesi 1779 yılında İsviçre'de Zürich Kantonu'nda yayınlanan bir emirnamedir (Fişek, Çocuk Emegi. Erişim tarihi 2.4.2018).

Çocuk haklarına yönelik ilk ciddi adımlar Birinci Dünya Savaşı sonrasında çocukların acil gereksinimlerini gidermek için oluşturulan Uluslararası Yardım Örgütü sayesinde atılmıştır. Bu örgüt sonrasında Uluslararası Çocuk Refahı Birliği olarak isimlendirilmiş ve örgütün çabaları ile 26 Eylül 1924 tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nda çocuklarla ilgili ilk uluslararası ve kapsamlı belge olan “Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi” kabul edilmiştir.

Birleşmiş Milletler'in kurulmasının ardından 10 Aralık 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kabul edilmiştir. Ne var ki bu belge içerisinde çocuklarla ilgili özel düzenlemeler bulunmamaktadır. Ancak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile insan hakları, çocukların hakları olarak da ilan edilmiştir. İnsan haklarının, çocuk hakları olarak kabul görmesinin uygulamada sorunlar yaşanmasına neden olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda çocuklara yönelik bir farkındalık uyandırabilmek için 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiştir. Bu bildirme ile çocukların eğitim, sağlık ve korunma gibi haklarına yer verilmiş, 1979 yılı bütün dünyada Uluslararası Çocuk Yılı olarak ilan edilmiştir. Bu çabaların en önemli adımı olarak ortaya çıkan Çocuk Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiştir. Somali ve Güney Sudan'ın 2015 yılında onaylaması ile Amerika Birleşik Devletleri dışında bütün ülkeler, 195 ülke, tarafından kabul gören Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuklar açısından en önemli belgelerden biri haline gelmiştir (Bağlı, 2002, s. 276-278; Topuzuğlu, 2004, s. 16-17; Atılğan ve Atılğan, 2009, s. 6-7; Akyüz, 2012, s. 38; Gören, 2012, Kırımsoy ve ark., 2013, s. 20-21).

On dokuzuncu yüzyıldan günümüze tartışmaların nesnesi haline gelen çocukların, 20. yüzyılda görünürde elde ettiği pek çok hakla birlikte tüketim “*nesne*” si şekline büründüğü, dünyanın her köşesinde çocukların sokaklara, suça, fuhuşa, tarlalara, fabrikalara, dokuma tezgâhlarına sürüklendiği bildirilmektedir (Akbaş ve Atasü-Topçuoğlu, 2009, s. 95-103). Bunun yanında hukuki yaptırımlarda ve metinlerde gerçekleştirilen değişimlerin gerçek yaşamda oluşan değişimlere ayak uyduramayarak oldukça gerilerde kaldığı da görülmektedir. Özellikle teknolojinin insan yaşamını kuşatmasıyla birlikte günümüz çocukluk anlayışı yeni bir dönüşüm çağına girmiş görünmektedir. Çocukları yetiştiren, gerçek anne babalar olmaktan çıkmıştır. Hem çocukların hem de büyüklerin sanal ebeveynleri artık televizyondur. Televizyonun dolduramadığı boşlukları bilgisayar ve internet doldurmaktadır. Bu teknolojik

bombardıman çocukları, toplumları sanal bir dünya ya kaydırmanın ötesinde toplumdaki var olan çocukluk algısını ve uygulamalarını yok eden bir ortam sağlamaktadır.

Neo-liberal politikalar ve küreselleşme ile birlikte, çocuk ve çocukluk anlayışı da değişime karşı duramamıştır. Teknoloji, ekonomi gibi pek çok alanda ülkeler arasında kaldırılan sınırlarla birlikte, çocukluk anlayışı da yerel kabuğundan çıkarak küreselleşmiştir. Ne var ki bu sınır tanımazlığın çocuğa ve çocukluk kavramına artı değer kattığı söylenemez. Küreselleşme ile birlikte tek tipleşen çocuğa yeni ve yüceltici haklar tanınmadığı gibi pek çok alanda yaşadığı istismarların ortadan kaldırılma çabasına da gidilmemiştir. Çocuk, küreselleşme ile bu kez küreselleşmenin getirdiği sömürülerle ve teknolojik gelişmelerle yenilenen araçlarda tüketilmeye başlanmıştır. Çocuğun, çocukluğu ellerinden onların rızaları ile alınırken, çocukluk kavramı da toplumun bilincinden silinmektedir. Bu bağlamda 20. yüzyılın sonlarında çocukluğun yok oluşunun tartışılmaya başlandığı bir sürecin ortaya çıktığı görülmektedir. Modern toplumdan beslenen kapitalizm ve Neo-liberal politikaların etkisi ile tüketen çocuk imgesinin ortaya çıktığı kabul görmektedir. Çocukluğun yok oluşuna yönelik, Elkind (1999, s. 34-35), yetişkinler tarafından akademik başarı baskısı altında tutulan çocuklara işaret ederek çocukların çocukluklarını yaşayamamasına vurgu yapmaktadır. Bu bakış açısı teoride kazanılan gelişimsel bakış açısının pratikte yeterince karşılık bulamadığı kaygılarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunun yanında çocukluğun kaybolan ögesi olan oyuna dikkat çeken Postman, yetişkin dünyasına ait kavramlar olarak gösterdiği uçucu, uyuşturucu ve alkol içeren madde kullanımını, cinsel etkinlikler ve suça ait kavramların çocuklar arasında görülmesi yanında yazılı, görsel ve sosyal medyada çocuğa ve çocukluğa ait kavramların tüketilmesini çocukluğun yok oluşunun bir göstergesi olarak değerlendirmektedir (Postman, 1995, s. 11-12).

Asırlar boyunca yaşanan toplumsal değişimlerle birlikte çocukluk kavramında da değişimler görülmüştür. Her değişim önemli kırılmalar ve mücadeleler sonucunda elde edilmiştir. Modern çocukluk sıfatına ve çocukça haklarına ulaşabilmek için; ailenin çekirdeği, toplumun en küçük bireyi olan çocuğun ödediği bedeller unutulmamalıdır. Gelişen dünyada, geliştirilen her değer için çocuğu yüceltici yönde düşünülmesi ise ön koşulların ilki olmalıdır.

2.2. Çocuğun Çalışma Yaşamındaki Yeri

Çocuk fikrinin başlangıcı ile çocukların çalışma yaşamına katılma tarihinin aynı olmasını beklemek şüphesiz ki olanaksızdır. Çocukluk anlayışı her ne kadar bağıntılı olarak yeni kabul edilse de çocukların çalışma yaşamına katılmaları oldukça eskilere dayanmaktadır (Centel ve Tankut, 1982, s. 1). Tarıma bağlı yaşam koşullarının geçerli olduğu kesimlerde, çocukların ailelerinin ya da akrabalarının işlerinde çalıştırılmaları yaygın bir uygulama biçimidir (Duyar, 2003, s.11). Çocukların, genellikle çocuk bakıcılığı, avlanma ve tarım gibi etkinliklerde aktif bir biçimde yer aldıkları bildirilmektedir. Çoğu toplumda 13 yaşını tamamlayan çocuk, yetişkin olarak kabul edilerek, yetişkinlerin yapmış oldukları bütün işlere dahil edilmektedir. Çocukların okula gitme gereksinimleri bulunmamaktadır. Çocuğa gereken bilgi ve beceri yetişkinlerce, danışmanlık biçiminde aktarılmaktadır (Diamond, 2015, s. 31).

Bu yaşamsal uygulamalar ışığında geçmiş dönemlerde çocukların çalışmasına yönelik koruyucu düzenlemelerin bulunmaması olağandır. Bu olağanlık Roma Hukuku'nda da geçerlidir. Roma'da aile içerisinde iş ilişkileri ile ilgili bir düzenleme yapılmadığı gibi özgürler arasında da ücret karşılığı iş ilişkisi düzenlemesi bulunmamaktadır. Zira böyle bir emek piyasası oluşmadığı için bu içerik, hukukun düzenleme alanı dışında tutulmuştur. Egemen olan ekonomi anlayışının sonucunda devletin işin düzenine asgari müdahalesi esas kabul edilmekle beraber, işçilerin korunmasına ilişkin bazı temel kurallara da yer verilmiştir. Bununla birlikte oldukça yüzeysel olan bu düzenlemelerde bile çocukların ve yaşlıların çalışmalarına ve çalıştırılmalarına ilişkin yasal bir engele yer verilmemiştir (Karadeniz ve Özcan, 1976, s. 220-233).

Roma'da klasik hukuk döneminde, locatio conductio operarum kavramını ius commune'deki iş sözleşmesini karşılayan bir ifade şeklinde açıklayan Karadeniz, bu kavramın bir kimsenin bir ücret karşılığında belli bir zaman dilimi için bir başka kişiye hizmet görme vaadinde bulunduğu, işgücünü sunduğu sözleşme olarak anlamlandırmaktadır (Karadeniz, 1976, s. 130). Bu sözleşmenin tarafları bağlamında ise yaş, cinsiyet vb. özellikler bakımından bir sınırlamanın söz konusu olmadığı belirtilmektedir. Aile, evlatları ve vesayetleri altındaki kişilerin hizmetleri de bu sözleşme ile sunulabilmekteyse de küçükler sözleşmede taraf olarak görülmemektedir (Karadeniz, 1976, s. 53). Genellikle usta ile anlaşmanın ailenin babası tarafından yapıldığı ve çırağın

sözleşmenin tarafı olmadığı kabul edilmektedir (Karadeniz, 1976, s. 196). Bu tür bir uygulama ve sözleşme sayesinde aile babalarının vesayetleri altındaki küçükleri bir sanat öğrenmeleri amacıyla bir ustanın yanında çalıştırmalarına Roma'da klasik hukuk döneminde rastlanmaktadır (Karadeniz, 1976, s. 130).

Roma'da sosyo-ekonomik koşulların zaman içerisinde değişmesi ile mesleki birlikler ve büyük toprak sahipleri güçlenmiş, bu da feodal düzenin ve usta-çırak ilişkisinin temeli olan loncaların oluşmasına neden olmuştur (Karadeniz, 1976, s. 251). Diğer taraftan çocukların çalışmasının hukukun düzenleme alanına girmesinin zaman aldığı görülmektedir. Özetle Roma'da meslek okulları yaygın olmamakla beraber çocukların bir meslek veya sanat öğrenmeleri, aile babası veya vasi tarafından yetiştirilmek üzere esnaf ya da tüccarın yanına verilmesi ile mümkündür (Karadeniz, 1976, s. 221).

On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda sermayenin birikimi, orta çağ feodal düzeninin kapitalizme dönüşümüne sebep olmuştur. Köylerden kentlere göç yoğunluğu yaşanmıştır. Şehirlerdeki aşırı nüfus yoğunluğu ucuz işgücü pazarının oluşumunu sağlamıştır. Nüfus hareketlerindeki değişim yanında tarım, ulaşım gibi pek birçok alanda büyük değişimler yaşanmıştır. Değişim ve dönüşümlerin en büyüğü Fransız Devrimi'nin etkisiyle kapitalizmin üstün ve tek gerçek olarak dünya sahnelerinde yerini almasıdır (Diamond, 2015, s. 31).

18'inci yüzyıl sonlarında Britanya'da Sanayi Devrimi ile birlikte çocukların çalışma anlayış ve biçimlerinin değişmeye başladığı ifade edilebilir. Değişimle zanaat öğrenmek amacıyla ustasına teslim edilen çocuk, devrim ile birlikte çıraklıktan uzaklaştırılarak sanayi sektörüne doğru yönlendirilmektedir. Sanayileşme ile birlikte çocuk emeği ve istismarının niteliğinde de bir dönüşüm yaşanmıştır. Artık çocuklar kitleler şeklinde kurumsal işgücü niteliğine evrilirken, çocukların çalışmaları da çocuk işçiliği şekline bürünmektedir. Bu bağlamda da Sanayi Devrimi, çocukların çalışma yaşamında vazgeçilemeyecek taze, ucuz ve sınırsız bir iş gücü olarak görülmeye başlanmasının da temellerini atmıştır. Artık çocuklar gün ışığını görmeksizin madenlerde, fabrikalarda çalışma yaşamının küçük kahramanlarıdır. Onlar fabrikalarda, çalışma yaşamında kötü çalışma koşullarıyla baş başa bırakılmışlardır. Bu noktada, kurumla dolmuş fabrika bacalarının temizlenmesi görevi verilen çocuklara, dar ve pis bacalarda, üzerlerine paçavra elbiseler giydirildikten sonra aşağıdan yukarıya çıkmalarını sağlamak

amacıyla alttan ateş yakıldığı ve boğulmamak ve yanmamak için bacaya tırmanan çocuklara fabrika bacalarının temizletirildiği örneğini vermemiz yerinde olacaktır (Demircioğlu ve Centel, 2007, s. 30).Yine aynı dönemde çocukların ağır çalışma şartlarına koşut, devletin; çocukların korunması anlamında yasalar çıkarması gerekliliği düşüncesinin de ilk kez ortaya atıldığı ve uygulama alanı bulduğu belirtilmektedir (Postman, 1995, s. 76).

Özetlenir ise kadim yıllardan beri çocuklar, yapabildikleri işler ölçüsünde ailelerinin yanında çalışarak, ailenin ekonomik hayatına katkı sağlamada önemli bir rol oynamışlardır. Genellikle de çocuklar yerel zanaatkârların yanına çırak olarak verilerek çalıştırılmışlardır. Ancak Sanayi Devrimi ile bu çalışma şekli atölyelerden çıkarak fabrikalara yönelmiştir (Franklin, 1993, s. 145).

Birleşik Krallık'ta, bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler anlayışına dayanan serbest ekonomik yapının, 19. yüzyılın ilk döneminde çocuk emeğini sömürdüğü kabul edilmektedir (Child Labor and Capitalizm, s. 54). Böylesi bir ekonomik ve hukuki yapılanma çalışan kadınları ve çalışan çocukları ağır, tehlikeli ve sağlıksız çalışma koşullarına sürüklemiştir (Süzek ve Sarper, 2009, s. 7). Bunun üzerine 1802 yılında İngiltere Kraliyet Komisyonu tarafından “Çırakların Bedensel ve Tinsel Sağlıkları Hakkında Yasa” kabul edilmiştir.

Buna göre;

- Çocukların çalışma süreleri günlük 12 saat olarak belirlenmiştir.
- Çocukların gece çalışmalarına yasaklama getirilmiştir.
- Çıraklar işverenin yanında yatılı olarak kalmakta iseler, işveren, kız ve erkek çocuklar için ayrı ayrı yatakhaneler kurmakla yükümlü kılınmıştır.
- Çalışan çocuklara, okula devam zorunluluğu getirilmiştir.
- Çalışan çocuklara yılda bir kat giysi verilmesi zorunlu hale getirilmiştir (Fişek, Çocuk Emeği. Erişim Tarihi: 2. 4. 2018).

Bununla birlikte çocukların çalıştırılmasıyla ilgili hukuki kısıtlamalar da bu zamana rastlamaktadır. Bu hukuki kısıtlamalar, çalışma yaşamındaki çocuğun, ahlâk, sağlık, güvenlik ve eğitsel performansına ya da aile yaşamına zarar vermek gibi olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmak düşüncesinden doğmaktadır (Franklin, 1993, s. 142). Yasal düzenlemeler genel olarak değerlendirildiğinde 18. yy'da devletin çocukları koruyan yasalar yapması ve devletin çocukların koruyucusu olarak görülmesi düşüncesi hem yeni

hem de radikal olarak değerlendirilmektedir (Postman, 1995, s. 76). Ne var ki günümüz sanayi toplumları açısından çocuk işçi ayırımına gidilmesi, işgücü piyasasının durumunun zorunlu bir sonucudur. Sanayileşmiş toplumlardaki gereklilik ve zorunlulukların yasal metinlerde yer alması olağandır (Franklin, 1993, s. 142-143). Çocuklara ilişkin çağdaş ve detaylı refah programları ise 20.yy’da görülmeye başladığı bildirilmektedir (Süzek, 1994, s. 8).

Şekil 2.1. Hine, “Sanayi sektörünün kitleselleştirdiği çocuk emekçiler.”, 1910, (Çocuk Emeginin Tarihi, Esti Biraz <https://estibiraz.wordpress.com/2017/03/02/cocuk-emeginin-tarihi/>, Erişim tarihi: 20 Nisan 2018).

Avrupa’da, sanayi devrimiyle beraber gerçekleşen sanayileşme eyleminin Osmanlı İmparatorluğu’nda geciktiği bilinmektedir. Osmanlı’da çalışma yaşamı genellikle tezgâha ve el işlerine dayanmaktadır (Çelik, 2010, s. 5). Usta çırak ilişkisi şeklinde yürütülen çalışma yaşamı örf ve âdet kurallarıyla düzenlenmektedir. Buna bağlı olarak Osmanlı’da çocuk çalışmasının görüldüğü çıraklık kurumunun, 20.yüzyıl başlarına kadar esnaf ve sanatkârların eleman yetiştirmelerinin esaslarını düzenleyen ve denetleyen kurum olan âhilik içinde yürütüldüğü izlenmektedir.

12.yy’da âhilik kurumu altında örgütlenmiş olan çalışma şekli, 18.yy’da nitelik değişimine uğrayarak “gedik”lere dönüşmüştür. Ne var ki sonuç itibarıyla her iki kurumda da hiyerarşi ve mesleki eğitim ön planda tutulmuştur (Ertan, 2008, s. 174). Ayrıca bu dönemde âhi birlikleri içinde yeri çıraklık ve yamaklık olan çocuk ve gençlerin

Çalışma yasakları veya belli işlerde çalıştırılmamaları söz konusu olmamakla birlikte, yamaklık için 10 yaşından küçük olmak şartı koşulmakta ve işe devamlılık çocuğun velisi tarafından taahhüt edilmektedir (Centel, 1982, s. 26).

Tanzimat'tan sonra filizlenen sanayi ile birlikte genç ve yetişkin kadınlar ile çocuklar, 16 saati bulan çalışma süreleri, düşük ücretleri ile yeni işgücü kaynağı olarak, çalışma yaşamında yerlerini almışlardır. Devletin fabrikalarında yetim çocuklar işçi olarak konumlandırılmışlardır. Bu dönemde Beykoz'un kibrit ve bez fabrikalarında çalışan ocuk sayısı çalışanlarının yarısını oluşturmaktadır. Çalışma koşulları ise oldukça kötü ve insanlık dışıdır. Birinci Dünya savaşı yıllarında erkek nüfusun azalması kadın ve ocuk işgücünün artışını zorunlu kılmıştır. 1913-1915 yılları arasında sanayi işçilerinin %10'unu kadın ve çocuklar oluştururken, 1927'de bu oran %35'e yükselmiştir (Duyar, 2003, s. 11).

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, çocukların çalışma koşulları, çalışma saatleri ve alıştırılamayacakları işlerle ilgili sınırlamalar getirilmekle beraber, İkinci Dünya savaşı sürecinde kadın ve çocukları koruyan kuralların ve sınırlamaların ortadan kaldırıldığı görülmektedir. Günlük alışma süreleri uzatılarak bir gün seklinde belirlenmiş olan hafta tatilinin de kaldırıldığı belirtilmektedir. Beş yıllık zorunlu eğitime geçiş, ocuk işçiliğinin engellenmesinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Buna karşın 1950'ler sonrasında köylerden kentlere yaşanan hızlı göç nedeniyle kentlerde ocuk işçiliğinde artış yaşanmıştır. Bu artışa koşut oluşturulan yasal ve idari düzenlemeler yetersiz kalmıştır (Duyar, 2003, s. 11).

Cumhuriyetin kurulmasından sonra, milli sanayinin oluşturulma çalışmaları iş hayatının düzenlenmesi gereksinimini doğurmuştur (Süzek, 1994, s. 111). ocuk emeğinin düzenlenmesine ilişkin karşılaştırmalı hukuktaki ve uluslararası hukuktaki düzenlemeler, Türk hukuk sistemine yansıtılmıştır. Konuya ilişkin ilk düzenleme 1921 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen 151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Mtealik Kanun'dur (10.9.1337 tarihli kanunun 2. Maddesi, s. 91). Belli bir bölge ile sınırlanan bu yasa, en az çalışma yaşını düzenlemiş, iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin koruyucu düzenlemeler getirmiştir (elik, 2010, s. 8 ve Süzek, 1994, s. 10).

Günümüzde alışan çocuklarla ilgili uluslararası yasal düzenlemeler genellikle Uluslararası alışma rgt ILO (International Labour Organization) tarafınca

yapılmaktadır. Buna göre ILO, 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme ile çocuklar için asgari çalışma yaşını kabul etmekte ve 146 sayılı Tavsiye Kararı ile de taban yaşının tedricen yükseltilmesini istemektedir.

Ne var ki bu istek uygulamada işlerlik kazanamamaktadır. Kapitalizmin artan şiddetine ve gelişmelerine koşut, öz haklarını koruyabilmekle ilgili olarak bilinç seviyesi en düşük grup ve ucuz işgücü olarak görülen çocuklar, işverenlerce büyük talep görmektedir. Bu bağlamda sanayi devrimi ile birlikte insan yaşamına eklemlenen çocuk işçiliği sorunsalının 21. yüzyıl çeyreğinde de süre geldiğini görmek oldukça düşündürücüdür. Çocuk emeğinin açık sözlü karşıtı olan Karl Marx, İngiliz endüstrisi için “Kan emerek hayatta kalabilir, çocukların kanını da” derken ABD sermayesinin “Çocukların kanını sermaye yaparak” finanse ettiğini vurgulamaktadır (<https://estibiraz.wordpress.com>, Erişim tarihi: 20 Nisan 2018). Günümüzde ise ILO, dünya çapındaki 5-17 yaş aralığındaki çalışan çocuk sayısını 215 milyon olarak açıklamaktadır (ILO, 2010).

Çocuk işçiliğinin insanlık tarihinde var olmaya başladığı günden itibaren, sosyal nedenlerle çocukların korunması gerekliliği ile işveren kesiminin ucuz işgücü talepleri birbiriyle çatışma halindedir. Bir yanı toplumsal, ahlâki ve insani diğer yanı ise ekonomik ve kâr düşünceli çatışmanın, çocukları ve çocukluk anlayışını doğrudan etkilediği ve yeni oluşumlara yönelttiği açıkça görülebilmektedir.

2.3. Çalışma Yaşamındaki Çocukların Haklarının Hukuksal Dayanakları

Çocuk hukukunun temel kaynaklarını her şeyden önce uluslararası sözleşmeler oluşturmaktadır. Anayasamız ve ulusal yasalar ise çocuk hukukunun diğer yazılı kaynaklarıdır. Uluslararası sözleşmeler bakımından çocuk hakları ve çocuğun çalışma hayatına ilişkin doğrudan düzenleme getiren kaynaklar ile ulusal yasalar bakımından çocuğun çalışma hayatına ilişkin düzenlemeleri içeren yasalar EK-1 ve EK-2’de yer almaktadır.

2.3.1. Uluslararası sözleşmeler açısından çocuk işçi kavramı ve ulusal mevzuat açısından çocuk işçi kavramı

2.3.1.1. Uluslararası sözleşmeler açısından çocuk işçi kavramı

Çocuk İşçi Kavramı, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (BMÇHS) 1. maddesinde, çocuk işçi-genç işçi şeklinde bir ayırma gidilmeksizin (cinsiyet ayrımı yapılmadan) 18 yaşına ulaşmayan herkesin çocuk işçi olarak görüldüğü belirtilmektedir. Aynı şekilde 138 sayılı asgari yaşa ilişkin Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) sözleşmesi uyarınca, 15 yaşın altında olup da hayatını kazanmak ya da aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışan veya çalıştırılanlar; çocuk, 15-18 yaş arasındakiler çalışan; gençtir. 182 sayılı En Kötü Çocuk Çalışması Biçimlerinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında UÇÖ Sözleşmesi'nde ise farklı bir yaş ölçütü benimsendiği görülmektedir. Söz konusu 182 sayılı bu sözleşme tıpkı Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) gibi sözleşmenin amacı bakımından 18 yaşın altındakileri çalışan çocuk olarak tanımlamaktadır. Avrupa Konseyi, Avrupa Sosyal Şartı'nın (ASS) 7. maddesi “çocuk ve genç” ibaresini kullanmakla beraber hangi yaş grubundakilerin çocuk, hangilerinin genç olduğu konusunda bir ayırım yapmamaktadır. 94/33/EC sayılı Gençlerin İşyerinde Korunması, Avrupa Birliği (AB) Yönergesinde, genç kişi, çocuk ve ergen kavramları yer almaktadır. Yönergenin amacı bakımından 18 yaşın altındaki her kişi; çocuk, 15 yaşın altındaki veya ulusal mevzuat uyarınca halen zorunlu, tam zamanlı eğitime tabi her genç kişi; ergen, asgari 15 yaşında olup, 18 yaşından küçük, ulusal mevzuatça artık zorunlu tam zamanlı eğitime tabi olmayan her genç; kişidir (Bakırcı, 2006, s. 11-12).

Bununla beraber 182 sayılı UÇÖ sözleşmesi çocukların fuhuş ve pornografi üretiminde veya pornografik gösterilerde, uyuşturucu üretimi ve trafiği gibi yasadışı ve ahlakdışı faaliyetlerde kullanılmasını da “çalışma” kavramına dâhil ederek bu tür faaliyetleri en kötü çocuk çalışması biçimleri kapsamında saymıştır. Ancak 18 yaşından küçüklerin bu gibi yasadışı faaliyetlerde kullanılmalarının “çalışma” olarak kabul edilmesi çocukların bu tür faaliyetlerine meşruluk kazandırılmasına yol açabileceği için son derece tehlike arz etmektedir. Çünkü “çalışma” olarak kabul edilen faaliyet, yasadışı olduğu için geçersiz bile olsa bir iş sözleşmesinin varlığı ve çalışma karşılığında ücret talebi gündeme gelebilecektir. Tayland gibi çocukların fuhuş sektöründe yoğun olarak sömürüldükleri ülkelerde engellenemediği için çocuk fuhuş ve pornografisinin yasalaştırılması tartışılmaya başlanmıştır ki bu da asla kabul edilemez bir yaklaşımdır. Çocuklar bu tür faaliyetlerde sömürü konusu oldukları için mağdurdur ve bu

mağduriyetlerinin “çalışma” olarak adlandırılması doğru değildir (Bakırcı, 2006, s. 13-14).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nün çocuk işçi tanımlaması dikkat çekicidir. ILO çocuk işçisini, 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesi’ne dayandırmaktadır. Buna göre ILO, 15 yaşın altında, hayatını kazanmak ve aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla çalışma yaşamına katılan çocukları; çocuk işçi olarak nitelendirmektedir (A. g. e., s. 504). ILO ’ne göre çocuk işçiliği; çocukları, çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltten, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar verici işlerde istihdam edilmesi olarak da tanımlamaktadır.

Bununla birlikte Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), çocuk işçiliğini “Çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş” şeklinde açıklamaktadır.

2.3.1.2. Ulusal mevzuat bakımından çocuk işçi kavramı

Türkiye Cumhuriyeti mevzuatında çocuk işçiliğinin tanımı, 4857 sayılı İş Kanunu’nun 71. maddesine dayandırılarak çıkarılan, Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları hakkındaki yönetmeliğin 4. maddesinde yapılandırılmıştır. Bu madde içeriğinde çocuk işçi; 14 yaşını tamamlamış, 15 yaşını tamamlamamış ve ilköğretimini bitirmiş kişi, genç işçi; 15 yaşını doldurmuş, 18 yaşını doldurmamış kişi olarak bildirilmektedir. Yine bu maddede hafif işin açılımı yapılmaktadır. Çocuk ve genç işçilerin, okul yaşamını sürdürenlerin okullarına devamları ile okuldaki başarılarına etki etmeyecek nitelikte düzenlenmesi gerekliliği üzerinde de durulmaktadır. Ayrıca çocukların meslek seçimi için yapılacak hazırlıklara ya da yetkili makamlar tarafından yeterliliği kabul edilen mesleki eğitime katılmasına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabileceği bu madde ile hüküm altına alınmıştır (Tunçomağ, 1981, s. 139).

2015 yılı İş Kanunu 71. maddesinde yapılan değişiklikle 14 yaşını tamamlamamış çocukların, bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlâki gelişmelerine engel olmayacak ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına etki yapmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak koşuluyla çalıştırılabilecekleri hükme bağlanmıştır (ÇSGB, 2017, s. 13).

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nda da 15 yaşını tamamlamış fakat 18 yaşını tamamlamamış kişiler; genç çalışan olarak ifade edilmektedir (Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı, 2017, s. 13).

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) ise çocuk işçiliğini “Sosyo-ekonomik yetersizlikleri nedeniyle esnaf ve sanatkarların yanında, sanayi işkolunda, tarım sektöründe, marjinal çalışma alanlarında maddi kazanç sağlamak ya da meslek edinmek amacıyla üretime katılan 18 ve daha küçük yaştaki kimselerdir” biçiminde tanımlamaktadır (55 TİSK, Türkiye’de Çocuk İşgücü, Ajans- Türk Matbaacılık Sanayi A. Ş. s. 7).

Çocuk İşçi (çalışan çocuk) kavramı, küresel yaygınlıkta kullanılan ve geçerlilik bulan bir kavramdır. Ne var ki her ülkenin sosyal, kültürel yapısındaki değişkenlik çocuk işçiliği ile ilgili tek bir tanımın varlığını engellemektedir. Bu bağlamda çocuk işçiliği tanımlaması güçleşmekte ve farklılaşmaktadır. Bu noktada uluslararası düzeyde kabul görmüş belgelerde bulunan tanımlar değer kazanırken yol gösterici olarak nitelendirilmektedir. Çocuk işçi kavramı tanımının ötesinde hangi iş kollarının çocuk işçiliği kapsamına alınacağına belirlenmesi de o derece önemli ve zordur. Fabrikada çalışan bir çocuk için çocuk işçi kavramı kullanılabilirken, ev işlerinde çalışan bir kız çocuğu için ya da babasının dükkanında çalışan bir erkek çocuğu için aynı kavramın kullanılmadığı görülmektedir. Bu bağlamda çocuk işçi kavramına değişik sosyal yapılardaki toplumlarda değişen anlamlar yüklenmektedir. Çocuk işçi kavram tanımlaması; ülkeden ülkeye, gelişmiş ülkeden az gelişmiş ülkeye hatta aynı ülke içerisinde kırsal bölgelerden kentsel bölgeye göre farklı biçimlerde ifade edilebilmektedir (Karabulut, 2000, s. 503).

Görüldüğü üzere gerek uluslararası gerekse ulusal çerçevede yapılan çocuk işçi tanımlarında farklılıklar olması ile birlikte yaş unsuru ön plâna çıkmaktadır. Yaş küçüldükçe, çalışma yaşamında çocukların fiziksel ve psikolojik olarak olumsuz yönde etkilenme olasılıkları artmaktadır. Ne var ki çocuk işçiliğinde yaş sınırı da ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Mesela; Mısır’daki çocuğun çalışma yaşı asgari 12, Filipinler’de 14, Hong Kong’da 15’tir (UNICEF, Türkiye Temsilciliği, 1997, s. 25). Türkiye’de ise en düşük çalışma yaşı 15’tir (Akyüz, 2010, s. 540).

2.4. Türkiye’de Çocuk İşçilerin (Çalışan Çocuklar) Çalışma Sektörlerine Genel Bir Bakış

Çocuk işçiliğinin, bir ülkenin nüfus yoğunluğu, eğitim seviyesi, ekonomik gelişmişliği, istihdam ve genel kalkınma düzeyleri ile doğrudan ilintili olduğu tartışmasız kabul görmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki çocukların çalışma şartları, gelişmekte olan ülkelere göre daha iyi durumdadır. Gelişmiş ülkelerde eğitime önem verilmesi nedeniyle çocuk işçilik geç yaşta başlarken, gelişmekte olan ülkelerde çocuk işçilik yaşı düşmektedir (Karataş, 1993, s. 85).

Çocuk işçiliği evrensel bir sorun olmakla birlikte özellikle Türkiye gibi gelişmekte ve az gelişmiş ülkeler için öncelikli ve acil çözüm bekleyen sorunlardan birisidir. Farklı sektörlerde çocuklar, bedensel, ruhsal, eğitsel, sosyal, duygusal ve kültürel gelişimlerine zarar veren biçimlerde ve uluslararası normlara uygun olmayan şartlarda çalışmaktadır. Bu gerçeklik, çocuk emeğinin yoğun bir biçimde istismar edildiğinin göstergesidir.

Türkiye’de çocuk işçiliğine rakamlarla bakıldığında: DİSK Genel İş Sendikası’nın Nisan 2017 yaptığı açıklamaya göre Türkiye’de 2 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Her 10 çocuk işçiden 8’i kayıt dışı çalıştırılmaktadır. Rapor, 2012 yılında 601 bin olan 15-17 yaş arası çocuk işçi sayısının, 2016 yılında 709 bine yükseldiğini göstermektedir (<https://ekmekvegul.net/> , Erişim tarihi: 7 Mayıs 2018).

Çocukları çalışma yaşamına iten pek çok neden bulunmaktadır. Yoksulluk, ebeveynlerin karşı karşıya kaldıkları işsizlik, kentleşmedeki hız ve çarpıklık, artan nüfus, eğitim düzeyi ve kalitesinin düşüklüğü, kültüre bağlılık, gelir dağılım adaletsizliği, işverenlerin çocuk işgücü talebi, mevzuat eksiklikleri bunlardan bazılarıdır (Gülçubuk, 2012, s.79).

Çalışma yaşamına katılan çocukların faaliyet gösterdikleri sektörlerle bakıldığında sanayi- ticaret, hizmet sektörü, tarım sektöründe çalışan çocuklar ve ev işlerinde emek harcayan çocuklar olarak sınıflama yapıldığı görülmektedir (TÜİK, 2013). Sınıflandırmada sabahın ilk ışıkları ile yaşamımızın her köşesinde karşılaştığımız sokakta çalışan çocuk işçilere dair bir veri bulunmamaktadır. Yoğun nüfuslu büyük kentlerde çocuk işçiliği sokaklara da yayılmıştır. Mendil satan küçük eller, arabaların camlarını silen küçük bedenler, baskülünden kilomuzu öğrendiğimiz parlak bakışlı çocuklar ve daha niceleri. Yaşamak için her biri sokakları mesken edinmiş durumdadır. Türkiye’de sokakta çalışan çocuklar sorunu hakkında artan bir duyarlılık mevcuttur. Ne var ki

sokakta çalışmanın iş kanunu kapsamına girmemesi bu çocukların fiziksel ve psiko-sosyal risklere açık olmasına neden olmaktadır (ILO, 2011, s. 6).

Yukarıda ulusal mevzuat bakımından çocuk işçi bölümünde belirtildiği üzere 2015 yılında İş Kanunu'nun 71. maddesinde yapılan değişiklikle birlikte, sanatsal ve kültürel aktiviteler de üretime katılan çocuklar açısından da bir değerlendirmede bulunulmamıştır. Reklam filmlerinde, televizyon dizilerinde, fotoğraf karelerinde, sinema filmlerinde çalışan çocuklar da çocuk işgücü niteliğinde değerlendirilmektedir.

Türkiye'de çalışan çocukların %44,7'si tarımda çalışmakta olup, sayıları yaklaşık 399 bin kişidir. Tarım sektöründeki çocuk emekçiler, ILO'nun 17 Haziran 1999 tarihli ve 182 numaralı sözleşmelerine göre 15 yaşından küçük tarım sektöründe çalışan, çalıştırılan çocuk işçiler; en kötü biçimde çalıştırılan çocuk işgücü olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme “doğası veya gerçekleştirildiği biçimler gereği; çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri bakımından zararlı sonuçlar doğurabilecek olan işi kapsar” ifadesine dayandırılmaktadır. Tarım sektöründeki çalışan çocuk işgücünü gruplandırmak gerektiğinde, gruplamanın iki biçimde yapılabilirliği görülmektedir. Birinci grubu; ikamet ettiği, yaşam sürdüğü yerde ailesinin veya başka bir işletmenin işinde, belli bir ücret karşılığı ya da ücret almaksızın çalışan çocuk emekçiler oluşturmaktadır. Bu çalışma mekanlarında çalışan çocuk emekçiler iş olanakları buldukları sürece gündüzleri çalışıp akşamları ya da çalışmadıkları süreçleri evlerinde geçirmektedir. Bu çocukların çalışma, konaklama, beslenme biçimleri yaşam sürdükleri yerleşim yerinin yapısı ile bağlantılıdır. İkinci grubuysa; ikamet ettikleri yerlerden mevsimlerle ilintili 3-7 ay gibi değişkenlik gösteren süreçler için, başka bölgelere giden çocuk emekçiler oluşturmaktadır. Bu biçimde çalışma yaşamına katılmak zorunda kalan çocuk emekçiler; aileleri, kardeşleri ya da akrabalarıyla birlikte işin olduğu bölgelere taşınmaktadır. Bu çalışma ortamlarındaki çocuk emekçiler, kendi güçleri ile orantılı işlerde zorlu ve onlar için ağır sayılabilecek koşullarda faaliyet göstermektedir. Bu tür bir çalışma yaşamı ve temposu şüphesiz ki çocukların eğitim yaşamlarına olumsuz bir etki yapmaktadır. Böylesi bir çalışma yaşamı içerisindeki çocuklar, eğitime hiç başlayamamakta, devam edememekte ya da ayrılmak zorunda kalmaktadır. Bu grubun emekçi çocukları genellikle Anadolu Bölgeleri'nde yaşamakta yılın 3-7 ayını bulundukları yerin dışında çadırlarda temel gereksinimlerden yoksun olarak sürdürmektedir (Gülçubuk, 2012, s. 81).

Türkiye’de mevsimsel iş göçünün pamuk, tütün ve şeker pancarı tarımında yoğunluk gösterdiği bilinmektedir. Mevsimsel iş göçünün kahramanlarından olan çalışan çocuklar, göç ve çalışma sürecinde sağlık, eğitim gibi özlük haklarının olumsuz yönde en fazla etkilendiği kesim niteliğindedir. Bununla beraber çocukların çalıştırılması bakımından tarım sektörü, kayıt dışı çalışma olanaklarına da uygundur. Bu uygunluk, çocukların iş güvenliğini yok ederken, yaralanmaları veya hastalanmaları halinde ödeme alamamalarına neden olduğu gibi emeklerinin sömürülmesine de olanak tanımaktadır.

Türkiye sosyo-ekonomik göstergeleri tarım ekonomisi ağırlıklı bir yapıdan, sanayi ağırlıklı bir ekonomik yapıya geçildiğini bildirmektedir. Aynı şekilde göstergeler kırsal alan ağırlıklı bir nüfus yapısından, kentsel ağırlıklı bir nüfus yapısına geçişi de ifade etmektedir. Bu geçiş, bazı olumsuzlukları da yanında taşıyarak birtakım yan etkileri tetiklemektedir. Bu yan etkilerden birisi de tarım, sanayi, hizmet gibi sektörlerde oluşan çıkan işgücü sorunsalıdır. Sanayileşme çabalarının sonucu işgücü ihtiyacı doğmuştur. Sanayileşme ve bununla bağlantılı olarak yaşanan kırsaldan şehre göç, kısa sürede ülkenin işgücü yapısını değiştirmiştir.

Sanayileşmeyle birlikte yaşanan kırsaldan şehre göç süreci şehirleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Sanayileşme ile şehirleşme arasındaki kültürel dengenin sağlanmayışı anlamına gelen “Sanayileşmesiz kentleşme” olarak belirtilen sürecin bir sonucu olarak da gecekondu mahalleleri meydana gelmiştir (Türkdoğan, 1974, s. 1). Bu çarpık yapılanma, hızlı nüfus artışı, bireylerin gelirlerini yükseltme çabası, şehirleşme, bürokratik engeller, istihdam vergilerinin yüksek oluşu, işsizlik gibi sebeplerle enformel sektörlerin sayısını artmıştır (Algan, 2004). Bununla birlikte günümüzde yapılan araştırmalara göre çocuk işçiler, çoğunlukla küçük işletmelerde ve formel sektör dışındaki sektörde çalıştırılmaktadır (ILO, 1996, s. 5). Türkiye’de pek çok sayıdaki çocuk, ailelerinin ekonomik yetersizlikleri nedeniyle; ailelerinin geçimini sağlayabilmek ve katkıda bulunabilmek amacıyla çok küçük yaşlarda çalışma yaşamında var olmaktadır (Başyatmaz, 1994, s. 37; Kahramanoğlu, 1996, s. 56).

TÜİK’in 2 Nisan 2013 tarihli, 2012 yılı Çocuk işgücü anketi verilerine göre; Türkiye’de altı ila on yedi yaş grubundaki çalışan çocuk sayısı 15 milyon 247 bin kişidir. 2006 yılı TÜİK verileri ile kıyaslandığında çocuk işçi sayısının da 3 000 kişilik bir artış gözlenmiştir. Çalışan çocukların %44,7’si (399.000 kişi) tarım, %24,3’ü (217bin kişi) ve

%31', (277 bin kişi) hizmet sektöründe yer almıştır. Ev işlerinde faaliyette bulunan çocuklar ise %49,2 olup 7 milyon 503 kişidir.

TÜİK'in 2 Nisan 2013 tarihli 2012 yılı Çocuk işgücü anketi sonuçları EK-3'te detaylarıyla sunulmuştur.

Şekil .2.2. https://www.google.com/search?q=penguen+dergi+kapa%C4%9F%C4%B1+23+nisan&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiT7eWz5b3gAhXnxMQBHYgTBpsQ_AUIDigB&biw=1350&bih=607#imgsrc=qYHGJZ0iBwL0hM:

Küresel bir sorun olan çocuk işçiliği geniş bir yelpazeye sahiptir. Tarım, sanayi, hizmet sektörleri en görüneni ve bilinenidir. Çocukların sanat ve kültür faaliyetlerinde bulunmaları da bu yelpaze içerisinde yer almaktadır. Bu bağlamda sinema filmlerinde rol alan, televizyon dizilerinde ve reklam filmlerinde kullanılan çocuklar da birer çocuk emekçidir. Özetle çocukların kültürel ve sanatsal faaliyetler içerisinde yer alan sinema filmlerinde, televizyon dizilerinde ve reklam filmlerinde kullanılması ya da başka bir

ifadeyle görsel medyada “*çocuk oyuncu*” olarak görev alması da çocukların uluslararası hukukta “*çocuk işçi*” olarak çalıştırılması anlamını taşımaktadır (Kırlar ve Barokas, 2011).

Fotoğraf, sinema, televizyon ve reklam sektörünü kapsayan görsel medyanın oluşumuyla beraber çocuklar görsel dünyanın öznelere konumuna taşınmışlardır. Yıldızlaşmış çocuk oyuncuların en bilineni 1930’lu yılların başında tanınmaya başlayan Shirley Temple’dır (O’Connor, 2009). Türk sinemasında ise perdede görünen ilk Türk çocuk oyuncu, 1934 yılında çekilen “*Damın Kızı*” filmiyle “Ergun Köknar’dır” (Karakaya, 2011, s. 364).

Reklam sektörü çalışanları, ürün satışlarını arttırabilmek amacıyla reklamlarda oyuncu olarak çocuklara büyük oranda yer vermektedir. Keza reklamda oynayan çocuk ile, izleyici çocuk kendisini bu şekilde özdeşleştirerek tüketime yönelmektedir. Reklamın çocuklara yönelik mesaj içeriğinin bir çocuk tarafından verilmesi de şüphesiz ki hedefe ulaşmada etkin bir rol oynamaktadır (Deveci, 2009; Gönen ve Erden, 2010; Kırlar ve Barokas, 2011; Meral, 2011).

Çocuk oyuncuların reklam filmlerinde kullanılması sadece çocukları ilgilendiren ürünlerde değil, yetişkinlere yönelik reklamları da kapsamaktadır (Öcel, 2002). TV dizilerinde de durum farksızdır. Dizilerdeki çocuk işçiler izler kitlenin duyularına etki yapmaktadır. Bu etki reytinglere yansımaktadır. Bu bağlamda kazanç beklentisi çocuk işçilerin TV dizilerinde sıklıkla kullanılmasının önünü açmaktadır.

Sanatsal ve kültürel faaliyetlerde çocukların çalıştırılması, çocukluğun tanımlaması ve çocukluk anlayışının barındırdığı “masumiyet” ya da “saflığı bozan şey” kavramları arasındaki tartışmaları ortaya çıkarmaktadır. Erken, 20. yüzyılda çocukluk anlayışı toplumlara, kültürlere göre değişiklik gösterse de günümüzde bu olgu ortak kabul gören ve gittikçe gelişen bir anlayışa yerini bırakmıştır. Bu anlayış çocuğun; duygusal, cinsel ve çalışma durumu açısından gözle görünür bir şekilde yetişkinden farklı olduğu yönündedir (Akyüz, 2000). “Normal” olarak nitelendirilen çocuklar kendilerinin ve cinsel benliklerinin yeterince bilincinde olmadıkları için iş dünyasında yer almamakta ve “masum” olarak nitelendirilmektedir. Sanatsal ve kültürel faaliyetler içerisinde yer alan ve “yetenekli” olarak nitelenen çocuklar ise önceleri medya dünyasında “tapılan-sevilen” çocuklar olarak karşılanırsa da sonraları bu çocuklar medyada trajik ve psikolojik olarak zarar görmüş bir şekilde yansıtılmaktadırlar. Bu çocuklara duyulan saygınlık ya da alay

duyguları, şöhret noktasında her zaman haber niteliği taşımaktadır. Medyanın yaratmış olduğu bu durum star (yıldız) çocukların üzerinde bir gölge gücüne sahiptir ve çocukların toplum tarafından hem sevimlerine hem de “masumiyetleri bozulmuş” düşüncesiyle damgalanmalarına neden olmaktadır (Rahman, 2008).

2.5. Kitle İletişim Araçları (Medya)

Düşünebilme yetisinin insana aitliği Aristoteles’ten bu yana tartışmasız kabul görmektedir. İnsan denen canlı varlığı, diğer canlılardan ayıran temel özelliklerden birinin de düşünebilme yetisine bağlı olarak iletişim kurabilmek olduğu ifade edilebilir. Düşünebilme eylemi tek başına gerçekleştirilebilirken, iletişim eyleminde birden çok kişinin olma gerekliliği söz konusudur. Bu bağlamda iletişimin toplumsal bir ilişki olduğu ifade edilebilir. Bu toplumsal ilişkinin temel amacını ise toplumsala ilişkin ortaklık, ortak bir duyu sağlamak oluşturmaktadır. Ortak duyu ve ortaklık, ileti alışverişi ile kurulabilmektedir. Dolayısı ile iletişim, iletinin alınıp verilmesi ve paylaşılması olarak tanımlanabilir. Daha genel olarak tanımlamak gerekirse iletişim, herhangi bir duyguya, düşünceye, bilgiye ya da tutuma sahip olan bireylerin sahip oldukları bu duygu, düşünce bilgi ya da tutumun başkalarına aktarımıdır. Bu süreçte taraflar arasında paylaşılan (ileti), ortaklığı (veya karşıtlığı) oluşturmaktadır. Gerek özü gerekse yarattığı etki bakımından iletişimin genel anlamda kültürün, insan toplulukları arasında dağıtımını gerçekleştirdiği söylenebilir. İletişim eyleminde bulunabilmek için öncelikle iletilecek bir şeyin, başka bir ifade ile iletinin, olma gerekliliği açıktır. İletişimin ilk biçimi yüz yüze iletişimidir. Yüz yüze iletişim şekline “geleneksel iletişim” de denmektedir. Bu iletişim eyleminde ileti öznenen “muhataplarına” doğrudan aktarılmaktadır (Kaya, 2016, s. 39-41).

Kırsal kesimlerde avcılık ve toplayıcılıkla yaşam sürerken geleneksel kültürle beslenen bir dünya kuran ve yüz yüze iletişim yöntemiyle iletişim gereksinimlerini gideren insanlık, akıllarının gücünü ortaya koymak için sürekli yeni araç ve yöntemler üretmişler, uygarlığı ilerilere taşımışlardır (Dant, 2006, s. 299). İnsanlık, konuşma eylemini bularak sesli iletişimi başlatmış, görsel unsurları uygun zemine çizerek ve kazıyarak iletişimi geliştirmiştir. Yazıyı keşfeden insanlık, iletişim eylemine yeni ve önemli bir boyut kazandırmıştır. İleti alma ve ileti aktarmanın amaç edinildiği iletişim eylemi, dünyadaki değişim ve gelişen teknolojiye koşut, geleneksel iletişimden kitlesel iletişime doğru evrilmiştir.

Elektromanyetik dalgaların keşfedilmesiyle modern bir çağa geçiş yapan iletişim eylemi, teknolojinin ilerlemesi ve sayısal sistemlerin geliştirilmesiyle aklın sınırlarını zorlayan boyutlara ulaşmıştır (Chernilo, 2002, s. 345).

İletişim eyleminin kitle iletişimi olgusuna ulaşması için belirli (hazırlayıcı) toplumsal önkoşulların tarihsel olarak oluşması gerekmiştir. Bu oluşum kısaca özetlenir ise toplumların belli bir teknoloji ve üretim gücü düzeyine ulaşmış olmaları gerekmektedir. Ayrıca kitlesel ürünü yani (gazeteleri) basılı kâğıdı tüketecek bir alıcı kitlesinin (okur-müşteri) oluşmuş olması gerekmektedir. Daha da önemlisi, değişim aracı olarak paraya dayalı pazar ekonomisinin belirli bir gelişme düzeyine ulaşmış olması beklenmektedir. Diğer önemli bir koşul ise tüketici kitlesinin okumayı bilmeleri ve okuma merakını geliştirecek, sürekli kılacak, mekân genişlemesi-kentleşme gibi başka toplumsal neden ve güdülerin oluşmuş olması gerekmektedir. Bu koşulların tümü dikkatle irdelendiğinde toplumsal gelişmenin belli bir tarihsel evresini tanımladığı görülmektedir. Bu evre kapitalizmdir. Tarihsel süreçteki kapitalizmin oluşum ve gelişimine koşut kitle iletişim araç ve olgusundaki oluşum ve gelişmeler, kitle iletişiminin kapitalizmin bir ürünü olduğunu net bir biçimde göstermektedir (Kaya, 2016, s. 52).

İletinin, çoğunluklarla buluşmasıyla oluşan kitle iletişimi, kitlesel bir araç aracılığıyla (gazete, radyo, televizyon, sinema vb.) dolaylı bir şekilde kurulan iletişim süreci olarak ortaya çıkmaktadır. Daha geniş bir tanımlama yapmak istenirse, kitle iletişimi, duygular, düşünceler, bilgiler ve tutumların geniş bir kitleye teknik aygıtlar aracılığıyla iletilme sürecidir (Yumlu, 1994, s. 16). Kitle iletişim sürecinde kaynak, kişi olmaktan uzaklaşarak bir örgüt şekline dönüşmektedir. Başka bir ifade ile kaynak, bir kurum, eş deyişle kurumsallaşmış bir kişilik kazanmaktadır. Burada kitlelere gönderilecek olan mesajlar tek bir kişiye ait olmadığından, kitle iletişim aracının kurumsallaşmış yapısı içerisindeki bütün bireylerce belirlenerek buna göre iletilmektedir (Oskay 2005, s. 42). Ayrıca kitle iletişimindeki “mesaj” kitle iletişimine özel olarak üretilmiş sonsuz sayıda tekrar edilebilen sembolik bir yapıya sahiptir (McQuail 1993, s. 6).

Genel anlamda medya olarak ifade edilen (www.tdk.gov.tr) kitle iletişim araçları, büyük kitlelere seslenerek bu kitleler içerisinde bilgi, haber, düşünce, görüş gibi birçok alışverişi sağlamaktadır. Bunun ötesinde kitle iletişim araçları, geniş kitleleri eğlendirme misyonunu da ellerinde bulundurmaktadır. Ayrıca kitle iletişim araçları, reklâmlar

aracılığı ile kitleleri tüketecekleri nesneler konusunda ikna etme edimini de gerçekleştirmektedir. Bu ikna sürecinde kitle iletişim araçları, yine reklamlar aracılığı ile üretici ve tüketicileri aynı platformda buluşturmaktadır.

Kitle iletişim araçları, yazılı, sözlü, basılı, görsel, metin ve imgeleri içerisinde barındıran oldukça geniş kapsamlı bir kavram niteliğindedir. Kitle iletişim araçları camiasında gazeteler, dergiler, kitaplar, broşürler gibi basılı; fotoğraf, radyo, televizyon, sinema gibi görsel-işitsel araçlar yer almaktadır. 1980'li yıllarda medya ailesine, küreselliği, ulaşılabilirliği kitlelerle etkileşerek yarattığı farkındalık ve bilişsel etkinliği açısından ön plâna çıkan ve çağın medyası olarak nitelenen internet, olanca hızı ile katılmıştır. Bununla beraber 1990'lı yılların başlarında daha çok açık hava reklam sektörünün, ---reklam amaçlı olarak--- araç ve yaya trafiğinin yoğun olduğu yollar ve kavşaklara konumlandığı devasa, demir ve alüminyum billboardlar da medya aile bireyleri arasında yerlerini almışlardır.

Kitle iletişim araçlarının temeli 15. Yüzyılda Batı Avrupa'nın metal harflerle baskıyı icadı ile atılmıştır. Bunun ardından 1434-1436 sürecinde Alman Johann Gutenberg'in matbaayı keşfetmesi ile gazeteler kullanıma girmiştir. Bu bağlamda gazeteler kitle iletişim araçlarının ilki olarak nitelendirilmektedir.

Türkiye'nin basın tarihi irdelendiğinde iki dönem ile karşılaşilmektedir. Birinci dönem; Osmanlı Dönemi basını, ikinci dönem de Cumhuriyet Dönemi basınıdır. Türkiye'de ilk gazete, Fransız Elçiliği tarafından 1975 yılında Fransızca yayımlanmıştır. Osmanlı imparatorluğunda ilk Türkçe gazete ise Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından 20 Kasım 1828'de Kahire'de yarısı Türkçe yarısı Arapça olarak yayınlatılan Vekayi-i Mısıriye olmuştur (Toruk, 2008, s. 81).

Toplumsal yaşama büyük etki yapan kitle iletişim araçlarından diğeri de radyodur. Radyo kelimesi radyofoni kelimesinin kısaltılmış hali olup Latince Radius (ışınlanma) ile Yunancada fone (ses) kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır (Tekinalp 2003, s. 55). Radyo, elektrik ve elektromanyetik gelişmelerin sonucudur. Radyo, telli elektronik haberleşmenin daha ileriki bir aşaması olarak değerlendirilebilir (Kocabaşoğlu 1980, s. 7). Erken 20.yüzyılda büyük ses getiren, kitleler üzerinde büyük etki sağlayan radyonun gelişim süreci 19. Yüzyılın ortalarına kadar uzanır. Radyo için gerekli olan ilk teknik keşif, 1860 yılında elektromanyetik dalgaların bulunmasıdır. Bu dalgaları keşfeden ise

James Clerk Maxwell'dir. Heinrich Hertz ise Maxwell' in bu keşfini geliştirerek daha ileriye taşımıştır. Bu teknik buluşları 1895 yılında sese aktaran ise Guglielmo Marconi olmuştur. De Forest ise 1907 yılında boşluk tüpünü bularak radyo tekniği yeni bir boyuta taşımıştır (Aziz, 1981, s. 13-14).

1920'lerde ABD ve Avrupa'da Pittsburgh, Pennsylvania ve İngiltere İngiliz yayın şirketi (BBC) ve KDKA gibi yayın istasyonları kitlelere ulaşmıştır. 1920 yılında Westinghouse Company, KDKA'nın resmi olarak kurulumunu sağlayarak devletin ilk lisanslı radyo istasyonu haline gelmesini başarmıştır. 1921 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde dört olan düzenli istasyon sayısı, 1922 yılı içerisinde 392'ye erişmiştir (Tekinalp, 2003, s. 15). Aynı şekilde 1922 yılında İngiltere, Fransa ve S.S.C.B'de radyo yayınları ve yayıncılığı başlamıştır. 1923' de ise Almanya radyo yayınlarını başlatmıştır. 1927' de de sırasıyla Arjantin, Avustralya, İtalya, Japonya, Norveç, Yeni Zelanda, Hollanda, İsveç, İsviçre, Çekoslovakya, Güney Afrika Birliği gibi ülkelerde düzenli radyo yayınları başlamıştır (Coşkun, 1996, s. 144-152).

Türkiye'de radyo yayın ve yayıncılığı Posta Telgraf ve Telefon Müdüriyeti Umumiyesi'nin Fransız bir şirkete yaptırdığı telsiz istasyonlarını, 1926 yılında özel bir şirket olan Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi'ne tahsis etmesiyle başlamıştır (Kocabaşoğlu, 1980, s. 12).

Radyo en büyük sıçramasını 1927-1945 yılları arasında yaşamıştır. Radyo I. Dünya Savaşı'nın ardından önemli bir haber alma ve propaganda aracı olarak etkin bir görev üstlenmiştir. II. Dünya Savaşı'nın bitimine dek radyo yayıncılığı ve haberciliği zirvede kalmayı başarmıştır. Aynı dönemde radyo, savaş mekanlarından haber aktarma, gelişmeleri yorumlama ve özetleme olanakları sağladığından geniş kitlelere ulaşmayı başarmış, ulaştığı kitleler üzerinde de etkin olmuştur. Şüphesiz ki radyoyu en etkin biçimde kullanan Almanya'da Hitler olmuştur. Radyoyu bir propaganda aracı olarak değerlendiren Hitler, radyo aracılığı ile hem iktidar olmayı hem de iktidarını sürdürebilmeyi başarmıştır. 1945-1960 yılları arasında yüzyılın kitle iletişim aracı olan televizyon süratle yaşama girerken; radyo, televizyon karşısında gücünü kaybetmiştir. 1960-1980 yılları arasında televizyona karşı gücünü, dinleyici kitlesini hızla kaybeden radyo, 1980 yılından sonra yayın tekellerinin ortadan kalkması ile özelleştirilerek ticarileşmiştir. Bu ticarileşmeye koşut, yerel radyolar hızlı bir biçimde yaygınlaşmıştır.

Böylelikle radyo, haber verme misyonunu da terk ederek müzik ve eğlence üreten bir kitle iletişim aracına dönüşmüştür.

Kitle iletişim araçlarının gözdelelerinden televizyonun keşfi tek bir olay ya da olaylar dizgesinden oluşmamaktadır. Başka bir ifade ile televizyonun icadı elektriğin, telgrafın, fotoğrafın, sinemanın ve radyonun keşfi ile birebir ilintilidir. Yukarıdaki buluşlar, adım adım televizyonun keşfine etkide bulunmuştur.

Volta ve Faraday'ın 19. yüzyılın ilk yarısında elektriği keşfetmeleri teknik anlamda gelişim sürecini başlatmıştır. Bu buluş, görüntünün uzağa iletilmesi düşüncesini beraberinde getirmiştir. İrlandalı telgrafçı May, televizyonla ilgili ilk teknik buluşu gerçekleştiren kişi olarak tarihte yerini almıştır. May'in televizyon alanındaki en büyük katkısı ve keşfi ışık dalgalarını elektrik akımına dönüştürmesiyle olmuştur. Böylelikle May, kitle iletişim araçları alanında yeni bir çılgır açmıştır. Paul Nipkov ise görüntüyü bir karton aracılığı ile izleyebilen tarama cihazı geliştirmiştir. Bu gelişim 1923 yılında Amerikalı Jenkins ve sonrasında İskoç John Baird tüpleri bulmalarını sağlamıştır. Bu gelişime koşut, tüpler ile Hertz dalgaları aracılığı ile televizyonun keşfi başarılmıştır. 26 Ocak 1926 televizyonun keşif tarihi olarak kabul görmektedir. Zira bu tarihte John Logie Baird'ın, saniyede 28 satırla 12,5 kere taranan ilk gösterisini gerçekleştirmiştir. Bu zaman diliminden üç yıl sonra da İngiltere'de uzun dalga yayın yapabilen Deventry vericisi ile ilk düzenli televizyon yayıncılığı başlamıştır (Uyguç, 1987, s. 9). 1930'lu yıllarda Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Fransa ve İtalya gibi birçok ülkede deneme yayınları yapılmıştır. Televizyon, bulunuşunun hemen sonrasında radyo gibi hızlı bir gelişim gösterememiştir. Bunun nedeni olarak da 1930'ların sonlarında Avrupa ülkeleri arasındaki oluşan gerginlik ve sonrasında patlak veren İkinci Dünya Savaşı gösterilmektedir.

Televizyondaki en hızlı gelişmeler Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanmıştır. Televizyon İngiltere'de var olmuşsa da ABD'de kendine her açıdan daha hızlı bir gelişme alanı bulmayı başarmıştır. Televizyonun Avrupa'da yavaş bir gelişme seyri izlemesinin en önemli sebebi; İkinci Dünya Savaşıdır.

Televizyon teknolojisi, Türkiye'de radyoya göre daha geç yer bulmuştur. Dünyadaki ilk radyo örneklerinden birkaç yıl sonra Türkiye'de var olan radyonun aksine televizyon, yarım asır sonra ülkede var olabilmektedir. İstanbul Teknik Üniversitesinde 1952'de ilk deneme yayınlarına başlandığında, İstanbul'daki alıcı sayısının 10 olduğu,

bunlardan dördünün de Teknik Üniversitede bulunduğu söylenmektedir (Uyguç, 1987, S. 6).

Türkiye’de televizyon yayıncılığı çalışmalarına 1950’li yıllarda başlanmıştır. Bu çalışmalar 1968’de ilk ürününü vermiştir. 1964’te Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) kurulmuştur. Böylelikle yayıncılık çalışmalarında devlet gücü de sağlanmıştır. 1966 yılında kapalı devre yayınları yapılmıştır. 31 Ocak 1968 tarihinde ise düzenli yayına başlanmıştır. Ankara gerçekleştirilen bu yayın Ankara iline yönelik olarak başlatılmıştır. Bu yayınlar haftada üç gün olarak gerçekleştirilmiştir. 1974 yılında ise yayınlar haftanın bütün günlerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. TRT’nin İstanbul’daki yayınları ise, TRT ve İstanbul Teknik Üniversitesi beraberliğinde 1971 yılında başlamıştır. İzmir’de de yayınlar aynı yıl başlamıştır. Bir yıl sonrasında da Eskişehir ve Balıkesir’de televizyon yayıncılığı başlamıştır. 1984 yılında Türkiye’de renkli televizyon yayıncılığına geçiş yapılmıştır. Televizyonun yaşamda yerini alması ile dünya küçük bir ‘köy’ e dönüşmüştür. Ne var ki Türkiye’de televizyon yayıncılığı Amerika ve Avrupa’daki gelişmelere ayak uyduramamıştır. 1990 yılında TRT tekeli yasal olmayan bir biçimde yok edilmiştir. Star (Magic Box) televizyon kanalı ilk olarak yayınlarına başlamıştır. Bu başlangıcı sonrasında ulusal ve yerel kanallar izlemiştir. 1994 yılında kabul edilen Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun ile özel radyo ve televizyon kuruluşları hukuki çatısına kavuşmuştur (Şekerci, 1996, s. 7). Halen yayın için Radyo Televizyon Üst Kurulu’nda (RTÜK) başvurusu bulunan 23 yaygın, 16 bölgesel ve 214 yerel kanal mevcuttur (www.rtuk.org.tr).

1980’li yıllarda internetin bulunması ve toplum hizmetine sunulması 20. yüzyıla damgasını vurmuştur. Bilgisayar teknolojisinin keşfinden sonra iletişim uyduları ile gelişen teknolojinin birleşmesinden doğan bu yeni iletişim süreci, çağımıza “Bilgi Çağı” adının verilmesine neden olmuştur (Aziz, 2008, s. 71).

İnternet, sağladığı olanaklarla geleneksel medyadan ayrıksıdır. Televizyon ve yazılı basın gibi geleneksel iletişim kanalları, görsel anlamda etkileyici olmakla birlikte tek yönlü bir iletişim kurdukları için amaca ulaşma konusunda manipülatif oldukları düşünülmektedir. İnternetin sağladığı web uygulamalarında ise iletişim kuran taraflar arasında eş zamanlı ve iki yönlü enformasyon akışı sağlanmaktadır (Sayımer, 2008, s. 29).

İnternet ile ilgili olarak pek çok tanım bulunmaktadır. Bu tanımlardan bazılarına göre internet; birçok bilgisayar sisteminin birbirine bağlı olduğu, dünya çapında yaygın olan ve sürekli büyüyen bir iletişim ağıdır (Vural, 2006, s. 190). Bir başka tanıma göre ise internet, toplumsal ve teknolojik alanda her türlü değişikliklerden etkilenecek bu değişime kendisini kısa sürede uydurabilen ve önemli olanaklar sunabilen bir iletişim aracıdır (Karaçor, 2007, s. 47). Radyo dinlemek, yayındaki programları izlemek, e-postaları okumak, reklamları görmek gibi bilgi ve eğlenceye yönelik tüm iletişim fırsatlarını kullanıcılarına sunan internet, bu yönüyle televizyon, radyo, gazete, dergi, billboard gibi geleneksel araçların melezidir (Gülerarslan, 2011, s. 166).

Sosyal medya, kullanıcılara enformasyon, düşünce, ilgi ve bilgi paylaşım imkânı tanıyarak karşılıklı etkileşim yaratan çevrimiçi araçlar ve web siteleri için ortak kullanılan bir terimdir (Sayımer, 2008, s. 123). Sosyal medya, bilginin, farklı bakışların/düşüncelerin ve deneyimlerin kamu oluşumlu web sitelerince paylaşımına olanak sağlayan ve internet dünyasını hızla hayatımıza yerleştiren bir uygulama alanıdır (Weinberg, 2009, s. 1). Sosyal medya, isminde medya olmasına rağmen geleneksel medyadan farklı özelliklere sahiptir. Özgünlüğünü yaratan en önemli farklılığı, herhangi bir kişinin sosyal medyanın içeriğini yaratabilmesi, yorumda bulunabilmesi ve katkı sağlayabilmesidir (Scott, 2010, s. 38).

21. yüzyılın ilk çeyreğinde iletişim eylemi zamansal ve uzamsal boyutları aşarak küresel bir nitelik kazanmıştır. İletişim eylemi, gelişmiş iletişim araçları aracılığıyla dünyanın her köşesindeki insanı içine alan, hızlı ve daha az sorunlu bir tekniğe bürünmüştür. Bunun nedeni insanların doğaları gereği evrende olup bitenleri öğrenmek, yaşamla ilgili yorum yapabilmek için bilgilere ulaşmak istemeleridir. Dünyada meydana gelen olaylar hakkında bir şeyler bilmek insanlara kendilerini güçlü ve egemen hissettirmektedir. Bu istek nedeniyle insanlar olabildiğince fazla bilgiye ve iletişime ulaşmanın yollarını aramaktadır (Flowers vd., 2003, s. 269). Aynı şekilde bilgi bireyler için olduğu gibi toplumlar için de büyük önem taşır niteliktedir.

Toplumsal gelişmeleri yakından takip etmek, çağın gerektirdiği görüşlere uygun bir görüş sahibi olmak, bazen de zaman geçirmek ve eğlenmek amacıyla sürekli izlenen medya, doğal olarak insanların düşünsel dünyalarını, kararlarını ve davranışlarını etki yapmaktadır (Squires, 2012, s. 563). Artık medya toplumsal karar ve davranışları yönlendirme gücünü de sahiptir. Bu güç; toplumsal ayaklanmalara zemin hazırlamaktan

tutunda, kararları veya durumları protesto eylemlerinin düzenlenmesini de içeren niteliktedir (Mizruchi, 2010, s. 128). Özellikle akla, bilime, araştırmaya önem vermeyen toplumlarda; bireyler düşünme ve araştırma eylemlerinden uzak durdukları için medyanın vermiş olduğu bilgileri temel bilgiler olarak algılamaktadır. Bu bağlamda bu toplumlarda medya temel bilgi ve başvuru kaynağı olarak değerlendirilerek iletileri önemsenmekte ve uygulanmaktadır. Geri kalmış toplumlarda medya, temel kaynak olarak kullanılmaktadır (Powers, 2012, s. 73). Böylece medyanın toplum üzerindeki egemenliği artmaktadır.

Teknoloji temeli üzerinde yapılan modern çağda medya, kendine özgü toplumlar oluşturmaktadır. Modern çağda medya, bireylere evrenin her köşesinden bilgiler, haberler, tutumlar aktarırken kendi yaklaşımlarını da aktarmakta, çoğu zaman iletilerini kendi ideolojileri paralelinde paketleyerek kitlelere iletmektedir. Böylelikle medya rol modeller üretmekte, kitlelerin yiyecekleri içecekleri giyecekleri, en önemlisi de ne düşünecekleri konusunda iletiler aktarmaktadır. Medyanın oluşturduğu toplumlardan biri de şüphesiz ki tüketim toplumudur.

Türk toplumunun, tüketim toplumuna dönüşümünün temelleri de medya aracılığıyla başarılmış durumdadır. Dinamik ve kendini değişen koşullara uyarlayabilen kapitalizmin işlerliğini sürdürebilmesi için, tüketime ve tüketim kültürüne nedenli önem verdiği tartışmasız bir gerçektir. Kaldı ki kapitalizm doğası gereği üretim biçimlerini değiştirirken tüketim kitlelerini de belirleyerek, toplumların sosyal, kültürel dönüşümlerini sağlamaktadır. Bu bağlamda kapitalizm eşliğinde tüketim kültürünün, yaşam tarzlarına dönüşerek, yaşamın merkezine çekilmesinde medyanın önemi yadsınamaz. Bu önem hem kapitalist düşüncenin yeniden üretiminden ve meşrulaştırılmasından, hem de diğer sermaye grupları olan reklam verenlerin kitlelerle buluşturulmasından gelmektedir. Medya, kapitalizmin işlerliğini birçok yönden etkin ve kolay kılmaktadır.

Dünya ekonomisi içerisinde olmayı benimseyen Türkiye’de 1980 sonrasında yaşanan ekonomik gelişmeler, toplumsal hayatın kendisini dönüştürmüştür. Dönüşümde, medya ve reklamlar aracılığı ile gelişkin ülke olmanın koşulunun tüketmek olduğu fikri geniş ölçüde kabul edilen bir kanı haline getirilmiştir. Bu arada medya, tüketimde ve tüketim kültürünün benimsetilmesinde etkin güç olurken, kendi özünden uzaklaşarak kendisine yabancılaşmıştır. Medyanın kâr odaklı ve ekonomi politik yaklaşımla üretim gerçekleştirmesi magazinleşmeyi gerektirmiştir. Bu şekli ile 1980’ler sonrası medya,

sosyal sorumluluktan uzak, kamusal yararı göz ardı eden, ticari işletmeler biçimine dönüşmüştür. Dünyanın tek pazar haline dönüştüğü küresel sistemde bütün kesimlerin pazar ekonomisi üzerinde uzlaşmaları demokrasiyi pazar düzeninin işlerliğine indirgemıştır. İndirgemeye demokrasinin vazgeçilmezi medya öncülük etmiştir.

Medyanın yapısal dönüşüm temeli 24 Ocak 1980 tarihinde yayınlanan ekonomik istikrar kararları ile atılmıştır. Bu dönemdeki yasal sınırlamalar ve medya sahipliğinin büyük sermaye gruplarının eline geçmesi, medyanın yapısal dönüşümüne hız kazandırmıştır (Karahana ve Uslu, 2001, s. 4). Bununla birlikte medya sahipliğinin büyük sermaye gruplarının eline geçmesiyle yazılı ve görsel basında reklam gelirlerinden kâr elde etmek için daha çarpıcı ve satışı artırmayı amaçlayan içeriklere eğilim söz konusu olmuştur (Karahana ve Uslu, 2001, s. 5). 1980'lerin ardından, medyada ticari ve siyasi baskıların egemen olduğu ve rekabetin arttığı bir ortamda, tiraj ve reyting yarışı içine giren gazete ve televizyonlar, insanlarda merak uyandıran ve ilginç gelen magazin haberlerine ağırlık vermişlerdir (Arman ve Yapan, 2005, s. 68).

Türkiye'deki medya sahipliğinin kültürel ürün içeriklerine yansıdığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Türkiye'nin yakın geçmiş medya içerikleri irdelendiğinde, günümüz medya içeriklerinden büyük farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Ticarileşme ve tekelleşme öncesinde televizyon programlarına bakıldığında sinema, şiir, edebiyat, müzik, eğitim gibi pek çok kamusal yarar sağlayan kültür ürünlerinin çeşitliliği ve kalitesi dikkat çekmektedir. Müzik programlarına bakıldığında klasik müzikten, yabancı pop müziğe, Türk sanat müziğinden, arabeske uzanan geniş bir ürün zenginliği görülmektedir. Bu ürün zenginliği toplumun çok renkliliğini sağlamanın ötesinde, bireysel ve toplumsal ufkun açılmasına etki etmektedir. Dönemin haber programları irdelendiğinde toplumsal sorumluluk bilincinin önceliği dikkat çekmektedir. Haber sunucularının, özenli Türkçe kullanımları, haber içeriklerinin magazinsel olmaktan uzak, önem önceliği dizgesinde verildiği gözlenmektedir.

Günümüz medya içeriklerine bakıldığında biri bitmeden diğerrinin izlenmesinin önerildiği diziler, ülkenin gündemini oluşturmaktadır. Dizilerde, görsel kılınan nesneler, izler kitlenin tükettikleri şekline dönüşmektedir. Dizilerdeki tek tipleşme, haber bülten içeriklerindeki magazinsel yapı ve ideoloji üretimi dikkatlerden kaçmamaktadır. Medyanın bu tarz içerik üretimini benimsemesi izler kitlenin Türkiye'nin önemli sorunlarını görmemesinde kalın bir perde olarak kullanılmaktadır. Toplumun sorunsalı

olan hırsızlık, yolsuzluk, eğitim, ekonomi, dış siyaset, işsizlik gibi onlarca konu medyanın ürün içerikleriyle halı altına itilmektedir.

2.6. Televizyon

Kitle iletişim araçlarının etkisi yaşamın her köşesine ulaşmış durumdadır. Bu genişleme medyanın birey ve toplum üzerinde de etkin olmasına olanak tanımaktadır. Bu etkiden kaynaklı günümüz medyası, özellikle televizyon sürekli yeniden üretim yaparak ideoloji aşılayan bir güç aracına dönüşmüştür. Böylelikle televizyon; şekillendiren, yöneten, kontrol sağlayan toplumsal bir üst akıl niteliği kazanmıştır. Küreselleşmenin gerektirdiği değişim ve dönüşümler, ailenin özüne de etki yaparak ebeveyn çocuk ilişkisinin değişimine de neden olmuştur. Ekonomik gereksinimler sonucunda anne ve babanın her ikisinin de çalışma yaşamına katılmasıyla, çocuklar yalnızlaşmıştır. Aile bireyleri arasında iletişim azalırken aile bağları da değer yitirmiştir. Genellikle aile bireylerinin bir arada olabildiği saatlerde televizyon izlenmektedir. Aile bireylerinin sorunları yerine dizilerdeki sanal kahramanların sorunları konuşulmaktadır.

Televizyon kitle iletişim araçları arasında çok tartışılanı ve konumu açısından da çok sorgulananıdır. Aynı zamanda televizyon ekonomik, sosyal ve hukuki boyutu ile de oldukça önem taşıyan bir medya aracıdır. Bu önemi dolayısıyla televizyon 1950 yıllarından sonra iletişim ve kitle iletişim çalışmalarının ana objesi şekline bürünmüştür. Böylece televizyon her yönü ile akademik çalışmalardaki düşünce ve araştırma çeşitliliğinin artmasında büyük katkı sağlamıştır. Bunun yanında kitle iletişim araçları içerisinde televizyon; insanın görme yetisini inanılmaz bir boyuta ulaştırması ile dikkati çekmektedir (Mutlu, 1991, s. 15).

Televizyon denildiğinde sadece uzağı görme deyiminden söz etmek, televizyonun tanımlanması için yeterli görülmemektedir. Görmek ifadesi ile beraber uzağı duymak ifadesinin de kullanımı gerekmektedir. Televizyon da diğer kitle iletişim araçları gibi ancak bunlardan daha önemli şekilde insanın zaman ve mekân kısıtlamalarıyla daralmış olan gündelik yaşam deneyimlerini geliştiren, geliştirmekle kalmayıp bu deneyimlerin nitel ve nicel örüntüsünde önemli değişikliklere yol açan bir teknolojik olanaktır (Mutlu, 1991, s. 15).

Toplumbilimciler televizyonun sahip olduğu üstünlüğü, insanların diğer insanlar hakkında beslediği ilgiye dayandırmaktadır. Bu ilgi sonucunda televizyon bireyler

arasındaki ilişki ve etkileşimlerde aktif bir rol almaktadır. Dolayısı ile televizyon bu ilişki ve etkileşimler süresince devamlı adından bahsedilen bir aktör haline gelmektedir. Daha geniş bir ifadeyle televizyon, ilişkilerin bütünü olarak değerlendirilen bir iletişim aracıdır (Cereci, 1996, s. 38).

2.7. Televizyon ve Çocuk

Çocuğun zihinsel yapısı ve özellikleri şüphesiz ki yetişkinlerden farklıdır. Bu durum, çocuğun televizyonda izlediklerini algılamada da yetişkinlerden farklı olduğunu gösterirken, izlediklerinden de yetişkinlerden farklı bir biçimde etkilendiğini göstermektedir. Televizyon kullanma sebepleri irdelendiğinde çocuklar ile yetişkinler arasında farklılıklar görülmektedir. Yetişkinler genellikle televizyonu eğlence amaçlı izlemektedir. Çocuklar ise televizyonu eğlendirici bularak izlemenin ötesinde, izledikleri ile dünyayı tanımakta, anlamakta ve anlamlar yüklemektedir. Çocuklar, genellikle gerçek ve kurmaca arasındaki ayırımı yetişkinler kadar kolay ve net bir şekilde yapamamaktadır. Bu bağlamda çocuklar, pek çok anlamda televizyona karşı yetişkinlere göre daha korunmasız ve savunmasız durumdadır. Yaşananlara böyle bakıldığında çocukların televizyon karşısında zarar gördükleri açığa çıkmaktadır. Çocuklar birey olabilmek, toplumda kendi yerlerini görebilmek için içerisinde var oldukları toplumu olabildiğince gözlemlemektedir. Ne var ki çocuklar, bu gözlemleme eylemi sürecinde yetişkinlerden yeterince yardım görememektedir. Bu yoksunluk, çocukları yetişkinler yerine televizyona yöneltmektedir (Çaplı, 1996, 1334).

Bu bağlamda dünya genelinde televizyonun çocuklar için de birincil medya durumunda olduğu öngörülebilir. Şüphesiz ki bu öngörü televizyonun çocuklar üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerinin araştırılıp, sorgulanmasını gerektirmektedir.

Söz konusu toplumsal yapının en masumu çocuklar olduğunda ülkeler, televizyon içeriklerinden çocukların olumsuz etkilenmelerinin önüne geçmek için birtakım düzenlemeler yapmışlardır. Öksüz'ün de ifade ettiği gibi Fransa'da çocukların ve gençlerin duyarlılığını zedeleyebilecek yayınları düzenlemeye ilişkin sınıflandırma sistemi, Görsel İşitsel Üst Kurulu'nun (CSA) denetiminde hertz dalgalarıyla yayın yapan ulusal televizyonlarca birlikte kabul edilerek, 18 Kasım 1996'dan itibaren yürürlüğe girmiştir. Bu sistemde şiddet ve erotizm içerikli filmler, televizyon filmleri, diziler, çizgi

filmler ve diğer dokümanterler beş kategori içinde sınıflandırılmışlardır (Öksüz, 2000, s. 134).

Türkiye’de ise kitle iletişim araçlarındaki şiddeti önlemeye yönelik 13 Nisan 1994 gün ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun bir ilk olarak kabul edilebilir. Söz konusu yasanın, yayın ilkelerini belirleyen 4. maddesinin g bendinde; toplumu şiddet, terör ve etnik ayrımcılığa sevk eden ve toplumda nefret duyguları oluşturacak yayınlara imkân verilmeyeceği belirtilmektedir. RTÜK yönetmeliğinin 7. maddesinde ise yayınlarda insanların ıstıraplarının, acılarının, yaşadıkları felaketlerin, ölüm anlarının, duygu sömürsüne yol açacak, korku yaratacak veya izleyicileri dehşete düşürecek biçimde yer alamayacağı hükmü bulunmaktadır (Karaca, 1996, s. 372-373).

Televizyon ve çocuk bağlamında düşüncelerin, yasal düzenlemelerin, yapılan akademik çalışmaların ve birçok araştırmmanın yoğunlukla televizyonun çocuklar üzerindeki etkilerine yoğunlaştığı görülmektedir. Aynı şekilde bu yoğunluğun televizyonun tüketim aşamasında çocukların birer televizyon tüketicileri olarak ele alındığı gözlenmektedir. Televizyonun çocukların bilişsel yapılarında, duygusal durumlarında ve davranış değişimindeki etkilenmeleri üzerinde durulmaktadır. Televizyonun çocukların birey olma sürecindeki dünya görüşü kazanımları, sosyal temsil edinimlerini, duyarsızlaşma, didaktik öğrenme gibi etkileri tartışılmaktadır.

Neil Postman, televizyonun çocuklar üzerindeki etkilerine farklı bir bakış açısı getirmektedir. Postman özellikle, televizyonun tüketim aşamasındaki çocuklar üzerindeki etkilerine vurgu yapmaktadır. Bebekliğin aksine çocukluğun, biyolojik bir kategori değil, toplumsal bir kurgu olduğunu ifade eden Postman, televizyon ve televizyonun çocuklar ve çocukluk kavramı üzerindeki etkilerini matbaanın keşfine dayandırmaktadır. Postman, çocukluğun yok oluşunda da önemli öngörülere, tespitlere ve düşüncelere sahiptir. Telgraf ve grafik devrimlerinin birlikteliğinin oluşturduğu televizyon aracının çocukları, çocukluk dünyasından kovuşuna dikkatleri çekmektedir. (Postman, 1995, s. 92).

Televizyonla birlikte enformasyon hiyerarşisinin temelleri çökmüştür. Televizyon okunmamakta sadece izlenmektedir. Televizyon, dilbilimsel değil resim yazınsal bir araç niteliği taşıdığından anlamayı değil algılamayı gerektirmektedir. Böylelikle televizyon, enformasyonu farklılaşmış bir biçimde sunmaktadır. Ayrıca “çocuk” ve “yetişkin” kategorileri arasında herhangi bir ayırım yapma gereksinimi duymayarak, çocukluk ile

yetişkinlik arasında kesin çizgisini tamamen ortadan kaldırmaktadır. İşte tam bu noktada çocuklar, çocukluk dünyasından çıkartılıp yetişkinliğe büründürülmektedir. Oysa ki yetişkinlerin izlediği ve çocukların da yetişkin kategorisi içerisine alınarak izletildiği televizyon, fiziksel, ekonomik, bilişsel ya da imgesel sınırların olmadığı bir serbest giriş teknolojisidir. Televizyonun gösterdiği her şeyi gören çocuklar için bu durum çocuk ile yetişkinlik arasındaki farklılıkları yok eder. Oysa çocuklar yetişkinlerin bildiklerini bilmeyen insan kategorisidir (Postman, 1995, s. 102-123).

Televizyonun, çocuklar ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerinden duyduğu endişesini Postman “Televizyon: Öldüren Eğlence” adlı eserinde anlatmaktadır. Türkiye’de de bu endişeler 1990’lar ve 2000’ler de dillendirilmeye başlanmıştır. Türkiye, kendi doğası gereği televizyonun endişe veren etkilerini daha hızlı bir süreçte yaşamıştır. Batı, görsel kültür öncesindeki yazılı kültürü içselleştirerek yazılı kültürü terk etmemiştir. Türkiye coğrafyasında ise gerçek anlamda “yazılı kültür” evresi yaşanmamıştır. İnsanlık, tarih boyunca gündelik yaşamını sürdürürken sözlü kültür, yazılı kültür ve görsel kültür evrelerini sırasıyla yaşamıştır. Batı sözlü kültürden, yazılı kültüre geçerken Türkiye, sözlü kültürden doğruca görsel kültüre sıçramıştır (Atay, 2017, s 137-139).

Temel özelliği görsellik olan kitle kültürü ve televizyon kültürünün Türkiye toplumu ve özellikle Türkiye’de yaşam süren çocuklar üzerindeki yansımalarının etkisi tartışılmaz. Gerek Batı’nın gerekse Türkiye’nin, televizyonun, çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin tüketim aşamasında olduğu irdelenirken televizyonun, üretim aşamasındaki çocuklar üzerindeki etkilerinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

2.8. Televizyon Dizisi

Kitle iletişim araçlarından televizyon ile özdeşleşmiş program türlerinden birisi televizyon dizileridir. Türkiye televizyon kanallarında; şiddet drama, aile, komedi gibi konuları içeren pek çok örneğine rastlanan bu programların genel özelliği, aile bireylerinin tümünün televizyon karşısında olduğu, prime time kuşağında ekranlarda yer almalarıdır. Bilinen odur ki prime time kuşağı saatin 20:00 ve 22:00 dilimini kapsayan ve izleyici kitlesinin en yoğun olarak televizyon karşısında yer aldığı dönemdir.

Televizyon dizilerinin temeli “tefrika roman” larına dayandırılmaktadır (İmrik ve Yağbasan, 2007, s. 105). Günümüzün dizi ve seriyal formatları arasında, keskin bir ayırım yapmak olası olmamakla birlikte dizi; aynı ana karakter ve aynı mekân ortak paydasına

dayalı ancak birbirinden ayrıksı olay dizilerinden oluşan dramatik anlatılar bütünü ifade etmektedir. Seriyal ise ana öyküye koşut her bölümde başlayan ve o bölümde sonlanan yan öykülerin oluşturduğu bitimsiz dramalar biçiminde betimlenmektedir (Mutlu, 2008, s.155).

Dizi filmlerde bir öykü anlatılmaktadır. Bu öykü bölümler halinde izleri ile buluşturulmaktadır. Özellikle dizinin her bölümünde anlatılan öykü heyecan ve merak uyandırmak amacı ile dizinin en heyecanlı yerinde sonlandırılmaktadır. Bu yolda dizinin içerdiği öykü her bölümde merak uyandırmak, heyecan yaratmak durumunda olmalıdır. Bu bağlamda dizilerin öyküleri, bir ana olay etrafında gelişen iç içe geçmiş pek çok olay dizgesinden oluşmaktadır. Dizilerin izlenme alışkanlıkları onların süreleriyle bağlantılıdır. Diziler ne kadar uzun sürerse o denli bir izleme alışkanlığı yaratır ve o denli de başarılıdır. İzleyiciyi diziye bağlamanın gizi, insanların meraklarını uyandıracak bir sorunun çözümünü her bölümden bir sonraki bölüme aktarmada yatmaktadır. Böylelikle izleyicinin bir sonraki bölüme katılmasını sağlama alma tekniği olan izleyiciye “kanca atma” ilkesi, dizilerin anlatı yapılarının özünü oluşturmaktadır (Mutlu, 2008, s. 155-156).

Televizyon dizileri içlerinde barındırdıkları birtakım özellikler gereği seyirciyi ekran başına çekebilmektedir. Bu özellikler; dizisellik, hafızası ve tarihi olan canlı karakter yapısı, birbirinin içine geçmiş yaşayan öyküler, çok karakterli ve öykülü süregiden yapısı, televizyonun bir aile aracı olması ve seyirciye düşsel bir dünya sunabilmesidir.

Televizyon dizilerinin özelliklerini Yusuf Kaplan, aşağıdaki şekilde açıklamaktadır (Kaplan, 1992, s. 53-78):

- “Televizyon dizilerinin en önemli özelliklerinden biri diziselliktir. Dizisellik, öykünün sona ermesini engellemek anlamı taşımaktadır. Öykünün bitimini engellemek adına, dizi sürecine; reklamlar, program tanıtım filmleri, duyurular yerleştirilerek, öyküde kırılmalar yaratılmaktadır. Bu kırılmalar ile dizi filminin açık uçlu bir şekilde sona ermesi sağlanmaktadır. Yaratılan bu kırılma ile dizinin izleyicisinde merak duygusu yaratılmak istenmektedir. Bunun için de bu duygunun olduğu bir zaman dilimi belirlenmektedir. Seyirciyi gelecek haftanın bölümüne taşıyabilmek için uygulanan bu yöntem “kanca atma” denilmektedir.

- Dizi filmlerdeki zaman duygusu son derece özgün ve önemlidir. Dizinin izleyicisi, seriyal dramalarda dizinin bir sonraki bölümünde ele alınacak öykü konularını

bir seviyeye kadar tahmin edebilmektedir. Dizi filmlerde pek çok karakter bulunmaktadır. Bu da dizilerde birden fazla öykünün anlatımı anlamına gelmektedir. Dizilerin sahip oldukları bu yapı, dizi süresinin sürgit devam etmesini sağlamaktadır. İşte bu kırılmayan ve dizinin televizyonda gösterilmediği zamanlarda da devam eden böylesi bir zamansal yapılanma, seriyallerde anlatılan öykülerin hiçbir şekilde bütünüyle sona ermemesine sebep olmaktadır. Dizilerin bu özelliği, medyanın diğer organlarında yapılan yayınlarla da desteklenerek gelecek bölüme kadar seyircinin ilgisi canlı tutulmaktadır.

- Televizyon dizilerindeki karakterlerin “hafızaları” ve “tarihleri” söz konusudur. Dizi filmler açık uçlu ve süregiden bir özelliğe sahiptir. Bu sahiplik dizi filmlerinin, seriyallerde sürekli değişen, farklı ve yeni öykülerin anlatılmasına, çok sayıda oyuncunun kullanılmasına, dizilerin karakterlerinin hafıza ve tarihlerinin oluşmasına olanak tanımaktadır. Dizi film karakterleri, metne konu olan öykülerine ve yaşamlarına filmin gösterilmediği zaman dilimlerinde de devam etmektedir. Başka bir ifade ile, sinema filmlerinin ve birbirinden bağımsız bölümlü hikayelerin anlatıldığı televizyon dizilerindeki karakterlerin aksine, seriyal biçimindeki televizyon dizilerindeki karakterler, seriyalin televizyonda gösterilmediği zaman dilimlerinde de normal yaşamlarını sürdürürler. Seriyallerdeki oyuncular, önceki bölümlerdeki yaşanmışlıklarını ve “tarihlerini” iyi bilirler. Bu nedenledir ki bir seriyaldeki anlatı, önceki bölümlerde anlatılan öykülerle çelişmez. Dolayısıyla hiçbir zaman izleyicileri de çelişkiye düşürmez. Ne var ki bir dizi film anlatımı; izleyicisini sürprizlerle karşı karşıya bırakarak, gerilim yaratarak merak duygusunu tetiklemektedir. Böylelikle izleyen, dizinin sonraki bölümlerinde söz konusu olabilecek olası gelişmeler, olaylar ve oyuncuların gelecekteki kaderleri konusunda daha fazla soru sormaya teşvik edilmektedir.

- Dizi filmlerin her bir bölümünde, dönüşümlü ya da paralel olarak birden fazla öykü bir arada yer almaktadır. Bir ana öykü etrafında başka öyküler başlatılarak aynı şekilde bu başka öyküler sonlandırılmaktadır.

- Televizyonun en önemli özelliklerinden birisi, anlatımın çok öykülü ve çok karakterli bir yapıya sahip olmasıdır. Bu nedenledir ki bir dizinin metnini birkaç açıdan hatta birbiriyle çelişik bir şekilde okumak olasıdır. Dizi film anlatılarında öyküyü tamamen bitirecek bir durum oluşturulmaz. Aynı şekilde seriyallerde mini anlatılar, çok katmanlı öyküler, hiçbir zaman kesin bir sonuca bağlanmaz. Dahası seriyallerde herhangi

bir mini anlatının ya da öykünün sona ermesi de o kadar önemli değildir. Seriyallerde asıl önemli olan şey süreçtir. Sonuca ya da geçici bir çözüme nasıl ulaşılacağıdır.

2.9. Türkiye’de Televizyon Dizileri

1970’li yıllar, Türkiye’nin televizyon ile tanıştığı yıllardır. Televizyonun siyah-beyaz olmasına karşın, Kaynanalar dizisindeki kahramanlar ve hayatlar çok renklidir. İzler kitle, kırsaldan Ankara’ya taşınan Nuri Kantar ile ailesinin, büyük şehrin kurallarına ayak uydurma ve geleneklerini yitirmeme çabasını tek kanallı televizyon başında bekler niteliktedir. Günün dizisi, Türkiye’nin o günkü sosyal sorunlarına dikkat çekerken eğitici, güldürücü, düşündürücü, şiddetten uzak sahneler içermektedir. 1989-2002 yılları arasında on üç yıl kesintisiz yayınlanan Bizimkiler dizisi, kent yaşam biçimi olan apartman yaşamını kapıcısından, yöneticisine kadar yedi farklı ailenin gündelik yaşamları eşliğinde sunmaktadır. Dizide karşılıklı ilişkiler, aile, iş ve akrabalık ilişkileri sergilenirken izler kitle, dizi içerisine kendisini bulur nitelikte çekilmektedir.

1990’lı yıllarda Türkiye’de TRT’nin tek kanal olarak yaptığı televizyon yayıncılığı son bulmuştur. Bu tekel yapının sonlanmasına koşut, özelleşme ve serbestleşme aracılığı ile özel televizyonlar hızlı bir biçimde yaşamımıza katılmıştır. Renkli yayıncılığının başlamasıyla beraber, özel televizyonlar yayın anlayışlarında büyük değişikliklere gitmişlerdir. İzleyenleri cezbeden bu değişiklik, televizyonun evlerdeki konumuna güç katarken ailelerin ve bireylerin yaşamında da tek kanallı dönemle kıyaslandığında oldukça geniş bir yer teşkil etmeye başlamıştır. Televizyon yayıncılığın en hızlı olduğu bu süreçte, Türk aile bireyleri televizyon tarafından hazırlıksız yakalanmış ve televizyonun cazibesine hızla kapılmıştır. Bu renkli ve gizemli dünya, seyircilerini çok kısa bir süre içerisinde tüketim çarkına sürüklemiştir. Böylelikle Türk toplumu yeni ve farklı bir tüketim anlayışı ile tanışmıştır. Bundan böyle Türk okuyucusunun aşına olduğu yazarların kitapları sinema filmi ve dizi filmi olarak izleyenleriyle buluşmuştur. Böylelikle okuma ve yazma alışkanlığı gelişmemiş insanlar televizyona bağımlı hale gelmiştir. İnsanların bu bağımlılığı televizyonların reytingini arttırmış ve sektörün cazip hale gelmesini sağlamıştır. Çalışma yaşamında yer almayan aile bireylerinin günün erken saatlerindeki dizi tutkusu, geleneksel boş zaman değerlendirme anlayışlarında da değişime neden olmuştur. İzleyenlerin boş zamanlarının önemli bir kazanç süreci olduğunun ayırımına varan medya da bu süreci izlerin talepleri doğrultusunda

düzenlemiştir. Türk ailesinin dizi tutkusu, günü ve zamanı da dizilerin yayın saatlerine indirgeyecek inanılmaz bir özdeşlik kazanmıştır. Dizi öncesi ve dizi sonrası deyimleri böyle bir zaman anlayışının net bir biçimde gösterebilir. Prof. İsmail Doğan'ın "Dünden Bugüne Türk Ailesi (2009)" isimli eserinde ifade ettiği gibi zaman konusundaki bu özdeşlik, dizi kahramanlarının isimlerini kendi çocuklarına koyan anne ve babaların varlığıyla abartılı bir hal almış, bu da yetmezmiş gibi ölen dizi kahramanlarının arkasından mevlit okutmaya kalkan seyirci profili de yeni Türk aile fotoğrafına girmiştir. Böylelikle televizyon, Türk ailesindeki bu işleviyle masum bir eğlence kutusu olmayı çoktan aşmış, aile bireylerinin her biri için farklı ve değişik olanı izleme ve tüketme aracı şekline dönüşmüştür (Doğan, 2009, s. 182-185).

Türk toplumu genelinde, dizilerin nasıl güçlü bir etkiye sahip olduğunu Prof. Dr. İsmail Doğan, Dallas dizisi özelinde net bir biçimde açıklamaktadır.

Türk toplumunun kitlesel olarak tanıştığı ilk televizyon dizilerinden olan "Dallas" dizisi insanların fazla performans gerektirmeyen bir sürece bağlı olarak ulaştıkları görkemli ve pırıltılı yaşam biçimini öne çıkarmış ve dizi, toplumların değerler dünyasını ve günlük alışkanlıklarını bu yeni hedefte dönüştürecek bir boyutu oluşturmuştur. Dallas dizisi, benzerleriyle birlikte para ve onun sağladığı gücü her türlü ilişkiyi meşrulaştıran bir değer olarak ortaya koyan yeni bir ahlak anlayışını telkin etmiştir. Bütün aile değerleri, tüketim alışkanlıkları ve hatta toplumsal hayatın karakteristik ilişki biçimleri bu yeni ahlak anlayışının görünür etkisine girmiştir (Doğan, 2009, s. 185-186).

1990'lı yılların sonları ve 2000'li yıllarda o güne dek karşılaşılmamış bir dizi furyası ile karşılaşmıştır. İstanbul kısa zaman içerisinde bu furyanın büyük bir pazarı haline gelmiştir. Bu yeni filizlenen dizi sektörü, günden güne güçlenerek medyada ve toplumda geniş bir alan edinmiştir. Diziler arasına yerleştirilen reklam araları ile beraber, iki saat civarlarında süren diziler, büyük medya kuruluşlarının televizyon kanallarında ana haber bülteninden hemen sonraki yayın kuşağı olan, prime time kuşağında yerlerini almıştır. Böylelikle çalışan ya da çalışmayan tüm bireylerin serbest zamanları olan bu süreç, diziler eli ile kapitalizm tarafından kuşatılmıştır. Dizi bölümlerinin oldukça uzun olmalarına koşut, geçmiş bölüm özetlerinin de bir saate yakın süre ile verilmesi Türk ailesi ve bireylerinin akşam eğlence anlayışına yenilik kazandırmıştır. Bundan böyle diziler, aile olarak evde eğlence ve zaman geçirmenin yeni formlarıdır. Her yayın döneminde en az bir dizinin popülerlik kazandığı bu yılların dizilerine bakıldığında, sayılarının yoğunluğu kadar toplum hafızasında mutlaka birkaçının yer edindiği

görülmektedir. Süper Baba, İkinci Bahar, Yeditepe İstanbul, Asmalı Konak, Alacakaranlık, Kurtlar Vadisi, Çocuklar Duymasın, Avrupa Yakası, Bir İstanbul Masalı, Aliye, Yabancı Damat, Çemberimde Gül Oya, Gümüş, İhlamurlar Altında, Hatırla Sevgili, Yaprak Dökümü, Hırsız Polis, Bin bir Gece, Canım Ailem, Hanımın Çiftliği ve Aşk-ı Memnu gibi diziler bunlardandır. Yerli dizilerle ilgili olarak yeni ve büyük dönüşüm 2006 yılında Dubai merkezli MBC Yayın Kuruluşu'nun Gümüş ve İhlamurlar Altında dizilerini satın alması ile ve bu iki dizinin ihracatı ile olmuştur (Çelenk, 2010, s. 21-22).

2.10. Televizyon Dizilerindeki Çocuk İşçiler

Televizyon dizilerine artan talep, yapımcıları da çeşitli arayışlara itmiştir. Reyting ve ticari gelir kaygılı diziler, toplum değerlerinin her birini sonuna dek sömürerek izler kitleye sunar duruma gelmiştir. Televizyon dizilerinin reyting yarışı makyavelist oluşumlara zemin hazırlamıştır. Bir dizide meşhur diğer dizilerde unutulmuş yetişkin oyuncular da dizi furyasına eklenmiştir. Kısa dönemli de olsa meşhur olmayı tadan oyuncu kitleleri oluşmuştur. Hız ölçütü elektrik hızı olarak ölçümlenemese de baş döndürücü hızdaki dizi ve dizi oyunculuğu yazık ki çocuklara da bulaşmış durumdadır. Yetişkin oyuncular için bile oldukça zor ve yıpratıcı olan oyunculuk işçiliği sektöründe, çocuk işçilerde özellikle televizyon dizilerinde yoğun bir biçimde kullanılmaktadır.

Türkiye yasal mevzuatında çocuk oyunculuğu veya çocukların sanatsal, kültürel ve reklamcılık alanlarında çalışmalarını düzenlemek amacıyla oluşturulmuş doğrudan bir yasal düzenleme yoktur (Çalışma Bakanlığı İnternet Sitesi). Bu boşluk Türkiye'nin 1994'te taraf olduğu "1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme", "4857 sayılı İş Kanunu", 2004 tarihli "Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" ve diğer mevzuat çerçevesinde karma olarak değerlendirilmektedir.

Çocukların, sanat kültür ve reklam faaliyetlerinde çalışabilmelerine ilişkin mevzuattaki boşluk 23 Nisan 2015'te 29335 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan madde 38'de giderilmeye çalışılmıştır. Böylelikle 4857 sayılı İş Kanunu madde 71'de çocukların reklam, dizi, sinema, tiyatro gibi kültür ve sanat aktivitelerinde yer almaları yasal bir zemine oturtulmuştur. Bu yasal zemine göre:

MADDE 71.- (**Değişik birinci fıkra: 6645-4.4.2015 / m.38**) On beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. On dört yaşını doldurmamış çocuklar ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilirler.

Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez.

On sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile on beş yaşını tamamlamış, ancak on sekiz yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler, (**Değişik ibare: 6645 - 4.4.2015 / m.38**) “on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış” çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler (**Ek ibare: 6331 - 20.6.2012 / m.32/c / Yürürlük / m.38/c**) “, on altı yaşını doldurmuş fakat on sekiz yaşını bitirmemiş genç işçilerin hangi çeşit işlerde çalıştırılabilecekleri” ve çalışma koşulları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından altı ay içinde çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

(**Değişik dördüncü fıkra: 6645-4.4.2015 / m.38**) Zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış ve örgün eğitime devam etmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuz beş saatten; sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalışanların ise günde beş ve haftada otuz saatten fazla olamaz. Bu süre, on beş yaşını tamamlamış çocuklar için günde sekiz ve haftada kırk saate kadar artırılabilir. (**Değişik ibare: 6645- 4.4.2015 / m.38**) “Okul öncesi çocuklar ile okula devam eden” çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir. Okulun kapalı olduğu dönemlerde çalışma süreleri yukarıda (**Değişik ibare: 6645-4.4.2015 / m.38**) “dördüncü” fıkra da öngörülen süreleri aşamaz.

(**Ek altıncı fıkra: 6645 - 4.4.2015 / m.38**) Sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinin kapsamı, bu faaliyetlerde çalışacak çocuklara çalışma izni verilmesi, yaş grupları ve faaliyet türlerine göre çalışma ve dinlenme süreleri ile çalışma ortamı ve şartları, ücretin ödenmesine ilişkin usul ve esaslar ile diğer hususlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun görüşleri alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenir (link:[http: www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150423.pdf](http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150423.pdf), erişim tarihi, 22.02.2019).

Bu madde değişikliği ile medyadaki çocuk işçiliği resmîyete kavuşturularak yapımcılara çocuk oyuncu çalıştırma olanağı sağlanmıştır.

3. TÜRKİYE ULUSAL TELEVİZYON KANALLARININ PRIME TIME KUŞAĞI TELEVİZYON DİZİLERİNDE ÇALIŞAN ÇOCUK OYUNCULARI VE ONLARIN EKRANDA GÖRÜLEN ÇALIŞMA KOŞULLARI: BİZİM HİKÂYE

3.1.Araştırmanın Yöntemi

Çalışma karma yöntem uygulaması ile gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, çalışmanın konusuna ilişkin belirlenen alt araştırma sorularının cevapları aranmak üzere, prime time kuşağı televizyon dizileri çalışan çocuk oyuncular kapsayacak biçimde taranmıştır. Bu tarama süreci, prime time kuşağı televizyon dizilerinde çalışan çocuk oyuncuların ekranda görünen çalışma koşullarını da içerecek biçimde geniş tutulmuştur. Çalışmanın amacına uygunluğu ve çalışan çocuk oyuncu sayısının yoğunluğu nedeniyle “*Bizim Hikâye*” dizisi incelenmiştir. Bu bağlamda prime time kuşağı dizilerden biri olan Bizim Hikaye çalışan çocuk oyuncularına ilişkin elde edilen tüm veriler, içerik analizi yöntemi ile değerlendirmiştir. Sonrasında Bizim Hikâye dizisi izler kitlesiyle, dizi hakkında bilgi sahibi olmayan izler kitlenin, çocuk oyuncular ve çocuk oyuncuların çalışma koşullarını nasıl algıladıkları anket uygulaması ile açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Aynı uygulamada Bizim Hikaye izler kitlesine ayrıca dizi ve dizide çalışan çocuk oyunculara ilişkin sorular yöneltilerek hem dizi hem de dizideki oyuncu olarak çalışan çocuklar hakkındaki fikirleri öğrenilmiş ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

3.1.1. İçerik analizi nedir?

İçerik analizine ilişkin ilk sistematik eser, Bernard Berelson ve Paul Lazarsfeld’in 1948’de hazırladıkları, “*İletişim Araştırmalarında İçerik Analizi*” (1952) adlı çalışmalarıdır (Gökçe, 2001, s. 5). Bu eserde, içerik analizinin kural ve koşulları da ortaya konulmaktadır.

İçerik çözümlemesini, Berelson, iletişimin görünen, belirginleşmiş (yazılı/açık) içeriğinin tarafsız, sistemli ve nicelik olarak tanımlarını yapmakta kullanılan bir araştırma yöntemi şeklinde tanımlamaktadır (1952, s. 18). İçerik analizini, Holsti ve Stone ise bir metinde özelleştirilmiş karakteristiklerin nesnel ve dizgeli olarak kimikleştirilmesinden çıkarımlarda bulunma biçimi olarak ifade etmektedir (Aziz, 1994, s. 119). Duvarger ise bir metni oluşturan öğelerinin öncesinde belirlenmiş olan kategorilere ayırma

dayandırmaktadır (1989, s. 144). İçerik analizinin yazınsal ya da sözsel materyallerin sistematik bir biçimde analize tabi tutularak, insanların sözlere ve yazılara döktüklerini açık talimatlara göre kodlama yolu ile sayısallaştırma süreci olduğu yaklaşımı ise Simon ve Burnstein' a aittir (Tavşancıl ve Aslan, 2001, s. 19).

İçerik analizi tanımı, oluşturulduğu ilk dönemlerde sınırlı bulunmuş, eleştirilmiş ve yeni görüşler ileri sürülmüştür. İçerik analizi tanımına eleştirel yaklaşımlardan Klaus Krippendorff'a göre içerik analizinin tanımı *“İletişimin yazılı/açık (belirgin) özelliklerinden yazılı/açık (belirgin) olmayan içerik özelliklerine yönelik çıkarımlarda bulunmaktır”* (1980, s. 21).

Krippendorff'tan hareketle Merten'in geliştirdiği içerik analizi tanımı bilimsel araştırmalara paralel bir nitelik taşımaktadır. Merten açısından içerik çözümlemesi *“Sosyal gerçeğin belirgin (manifest) içeriklerinin özelliklerinden, içeriğin belirgin (manifest) olmayan özellikleri hakkında çıkarımlar yapmak yoluyla, sosyal gerçeği araştıran bir yöntemdir”* (1983, s. 15).

Yukarıdaki içerik analizi tanımlamalarında görüldüğü gibi yöntemin ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Ne var ki sosyal gerçeği, başka bir ifadeyle var olan bir olguyu, var olduğu biçimi ile açıklığa kavuşturma olanağı tanıdığından içerik analizi yöntemi (Tavşancıl ve Aslan, 2001, s. 21) sosyal bilimler açısından büyük bir öneme sahiptir.

3.1.2. İçerik analizinin amacı

George Gerbner, içerik analizinin amacını *“Görünürde açık ve net olmayan şeyler ile ilgili; olanaklı, görünebilen çıkarımlar elde etmek”* (Güngör ve Binark, 1993, s. 126) biçiminde belirtmektedir.

Gökçe'ye göre içerik analizinin amacı (fiziksel bilimlerden farklı olarak); gözlem yolu ile sosyal gerçeğe yönelik çıkarımlar yapmaktır. Bu bağlamda içerik analizinin uygulandığı materyali, sözel ve yazılı materyaller ve resimler oluşturmaktadır. Dolayısıyla içerik analizi, yalnızca bir metin içeriğinin, metin bazında çözümlenmesinin ötesinde, metin ötesi içerik ile ilişki kurmayı hedeflemektedir (Gökçe, 1995, s. 26).

Bu çalışmanın konusu ve kapsamı gereği içerik analizinin kitle iletişimi açısından tanımı ve amacı önem kazanmaktadır. Kitle iletişimi açısından içerik analizi *“Haberleşmenin içeriği ile ilgili genelden özele erişebilmek (tumdengelim) adına aynı içeriğin özünü oluşturan çok geniş boyuttaki sonuçları irdeleyebilmek için geliştirilmiş*

çok amaçlı bir araştırma tekniğidir” (Tokgöz, 1983, s. 133). İçerik analizi yöntemi sayesinde kitle iletişiminde haberleşme mesajının niceliği ve niteliği üzerinde durulabilmektedir. Bir başka ifadeyle içerik analizi yapılırken haberleşme mesajı, nitelik ve nicelik yönünden ayrı ayrı çözümlenmektedir. Böylelikle de mesajın özellikleri belirlenmeye çalışılmaktadır. Kitle iletişimi açısından içerik analizinin konusu (objesi), iletişim esnasında mevcut bulunan metindir. Amacı ise kısaca, mevcut olan bu metinlerin içerikleri aracılığı ile sosyal gerçeğin boyutları ile ilintilisi olabilecek çıkarımlar yapmak olarak belirtilebilir.

3.1.3. İçerik analizinin özellikleri

Sosyal bilimler açısından yadsınamaz önemdeki içerik analizinin, Berelson ve Holsti’ ye göre özelliklerine bakılırsa:

Objektiflik: İçerik analizi uygulamasının, etkin başarısından söz edebilmek için nesnelliğin gerekliliği açıktır. Objektiflik, farklı gözlemcilerin ya da analizcilerin aynı belge üzerinde aynı sonuçları görebilmesi, gözleyebilmesi ile olağandır. Bu olağanlığın gerçekleşebilmesi için analiz kurallarının net bir şekilde formüle edilmiş olması gerekmektedir. İçerik analizi, araştırmanın herkesçe paylaşılabilir bir biçimde olması şartını yerine getirdiği takdirde bilimsel bir konuma sahip olabilmektedir. Bunun için analiz içerisindeki sınıflamaların benzer içeriklere uygulanabilecek ve benzer sonuçlar elde edilebilecek biçimde kesin olarak tanımlanması gerekmektedir. Aksi halde araştırmacının verilerini nasıl elde ettiği ve sonuçlarının ne anlama geldiği kapsamlı bir yöntem bilgisiyle kontrol edilemiyorsa içerik analizi ile hermenetik (öznel) metin analizi arasında bir farktan da bahsedilemeyecektir (Tavşancıl ve Aslan, 2001, s. 23).

Sistematiklik: Berelson’a göre sistematiklik kavramı, iki değişik anlamı içerisinde barındırmaktadır. Sistematiklik bir yanı ile bir araştırma sorusunun bir araştırma stratejisine dönüştürülmesinde kullanılacak olan yöntemin açık, net ve belli bir düzeni içerecek biçimde uygulanmasıdır. Diğer bir yanı ile ise sistematiklik, belirlenen yöntemin; araştırmanın malzemesine kesintisiz bir biçimde uygulama gerekliliğini ifade etmektedir. Araştırma sorusunun araştırma stratejisine dönüştürülmesi süreci ise varsayımların formüle edilmesi, araştırma evreninin belirlenmesi (örneklem, analiz ve

kayıt birimleri), sınıflandırma sisteminin oluşturulması, araştırmanın güvenilirliğinin ve geçerliliğinin kontrolü konularını kapsamaktadır (Berelson, 1952, s. 17).

Genellik: İçerik analizi yönteminde genellik, vurguların kuramsal temellere dayandırılma gerekliliğini ifade etmektedir.

3.1.4. İçerik Analizinin Uygulanması ve Aşamaları

Bu bölümde içerik analizi yönteminin bir çalışmada nasıl uygulanacağı ve uygulama aşamaları açıklanmaktadır.

3.1.5. Araştırmanın Sorusu ve Varsayımları

Araştırma sorusunun ve varsayımların açıklığa kavuşturulması ve netleştirilmesi araştırmanın en incelikli ve en geniş evresini oluşturmaktadır. Bu nedenledir ki hipotezlerin araştırma sorusunu ne derece cevaplayabilir oldukları çalışmanın başarısı yönünden büyük önem taşımaktadır. Bu evrede yapılacak herhangi bir hata ya da eksiklik, çalışmanın başarısını doğrudan ve olumsuz bir biçimde etkileyecektir.

İçerik analizinin hareket noktasını, cevaplandırılması belli nedenlerden dolayı ilgi çeken bir sorunun varlığı oluşturmaktadır. Sorunla ilgili çeşitli tahminler, öngörüler dile getirilmektedir. Bu türlü öngörüler bilimsel dilde varsayım olarak nitelendirilmektedir. Böylece araştırmalara bu varsayımları kontrol etme, sınama görevi yüklenmektedir. Araştırma sorusuyla bir sorun araştırılabilir hale getirilirken, varsayımlar araştırma sorusuna cevap verecek ölçütlere ulaşılmasını sağlamaktadır. Bir başka ifade ile “Varsayımlar kataloğu, genel araştırma sorusunu kontrol edebilir tezlere dönüştürmektedir” (Früh, 1981, s. 80). Özetle; varsayımlar, araştırmanın gideceği ve cevapların aranacağı yönü belirlemekte, araştırma sorusuna açıklık kazandırmaktadır (Türkdoğan, 1989, s. 160; Aziz, 1990, s. 35).

3.1.6. Kodlama

Çalışmanın bu evresinde toplanan bilgiler incelenmektedir. İnceleme sonucunda bilgiler, anlam ifade edebilecek biçimde bölümlendirilmektedir. Sonrasında her bölümün ifade ettiği anlam ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda kodlama

gerçekleştirilirken önceden belirlenmiş kavramlar göz önüne alınabildiği gibi verilerden çıkarılan kavramlara göre veya genel bir çerçeve içerisinde yapılan kodlama işlemine göre de gerçekleştirilebilmektedir.

Bu çalışmanın sorunsalına ilişkin hazırlanmış olan kodlama kılavuzu EK-5 yer almaktadır.

3.1.7. Kategorilere Ayırma

Araştırmanın bu evresinde belirlenmiş olan kodlar bir araya getirilerek ortak noktalar saptanmakta ve saptanan bu ortak noktaların sınıflandırılma işlemleri gerçekleştirilmektedir. Aynı şekilde bu evrede, verilerin herkesin net olarak anlayabileceği tarzda tanımlanması ve açıklamasının büyük bir özenle yapılandırılması gerekmektedir.

3.1.8. Örneklem Teknik Ve Yöntemleri

Araştırmanın ana kütesinin tamamına ulaşamıyor ise ana kütle içerisinde örneklem seçilmesi gerekmektedir. İçerik analizinde bilimsel araştırmalarda kullanılan tüm örneklem seçme yöntemleri kullanılabilmektedir. İçerik analizi uygulama alanının seçimi, araştırmanın amacı ve çözümlenecek olan malzemenin yapısıyla ilişkilidir. Çözümlemenin amacı (kaynak, alıcı ya da durum/ortam) araştırma tekniğinin seçimi için ilk ve esas ölçüt niteliğindedir. Böylelikle birçok teknik saf dışı bırakılmaktadır. Çözümlenecek olan malzemenin yapısı, içerik analizi tekniğinin seçiminde rol oynayan önemli konulardan bir diğeridir. Sözlü-sözlü olmayan içerikler, gazete haberlerinin konu çözümlemelerine oranla daha fazla özeni gerektirmektedir (Gökçe, 2001, s. 154).

3.1.9. İçerik Analizinde Kullanılan Analiz Teknikleri

İçerik analizinde, çalışmanın içeriğine ve konusuna bağlı olarak birtakım analiz teknikleri oluşturulmuştur. Araştırmada saptanmış olan unsurların; hangi sıklıkla tekrar ettiğini ve sayısal, yüzdesel, oransal olarak tekrar etme sıklığının ölçen Frekans analizi; belirlenen kategorilerin frekansını ölçen Kategorisel Analiz ; incelenen unsurların olumlu veya olumsuz olma tutumlarını ortaya çıkaran Değerlendirici Analiz ve mesajların

içeriklerindeki ilişkileri yani mesajın unsurları arasında hangi ilişki yapısının bulunduğu belirlemeyi amaçlayan Olumsuzluk ya da İlişki Analizi önde gelenleridir.

3.1.10. İçerik Analizinin Avantaj Ve Dezavantajları

Sosyal bilimler araştırmalarında, yaygın bir şekilde kullanılan ve önemsenen içerik analizinin avantaj ve dezavantajlarının bulunduğunu ifade etmek gerekmektedir.

İçerik analizinin avantajları:

- İçerik analizi materyaller aracılığıyla direkt olarak iletişimle ilgilenir. Bu ilgileme sosyal etkileşimin merkezindedir.
- İçerik analizi hem kantitatif (nicel) hem de Kalitatif (nitel) konuları kapsayabilmektedir.
- İçerik analizi, materyalleri inceleyerek değerli tarihsel ve kültürel anlayışlar kazandırabilmektedir.
- İçerik analizi, insanın düşünce sisteminde kullandığı dile derin bir bakış açısı sağlayabilmektedir (Göksel, 2001, s. 335-336).

İçerik analizinin iletişim odaklı bu avantajlarının yanında, toplumsal davranışı etkilemeden gerçekleştirilebilmesi yönüne önem katmaktadır. Aynı şekilde içerik analizinin zamandan ve paradan tasarruf sağlaması, yöntemin yaygın kullanımını sağlamaktadır. Gerekliğinde araştırmanın belli bir kısmının yeniden uygulanabilirliği araştırmacıyı rahatlatırken, araştırmanın güvenilirliğini de arttırmaktadır. İçerik analizi, uzun bir zaman kesitinden araştırma ile ilgili süreçleri incelemeye olanak tanıyabilmektedir. İçerik analizinde araştırmacının araştırdığı denekler üzerinde nadiren etkisinin olması da yöntemin diğer bir avantajıdır.

İçerik analizinin dezavantajları:

- İçerik analizi metnin orijinalini bozabilmektedir.
- İçerik analizinde içerikler metinden soyutlanarak bağımsız kalabilmektedir.
- İçerik analizi, iletişim içeriğinin belirgin yönü üzerinde durmaktadır. Bu da metinde anlam eksikliği olarak yorumlanabilmektedir.
- İçerik analizi, sayısallaşmayı gerektirdiğinden oluşturulan sayısallaşma içeriğin gözden kaçırılmasına neden olabilmektedir.

- İçerik analizinde, araştırma kategorilerini araştırmacı kendi kararlarına göre oluşturmaktadır. Bu yapı içerik analizinin objektifliğini gölgeleyebilmektedir.

- İçerik analizinin uygulanması ve sonuçlarının elde edilmesi uzun zaman dilimlerini gerektirmektedir.

- İçerik analizinde verilerin bilgisayara uyarlanması ve otomasyon sağlamanın zorluğu, yöntemle olumsuz eleştiri yapılmasına neden olabilmektedir (2001, s. 336).

Öte yandan sadece kayıtlı iletişimin incelenmesiyle sınırlı oluşu içerik analizinin eleştirildiği diğer bir noktadır. Ayrıca içerik analizi, geçerlik ve güvenilirlik sorunları bakımından da dezavantajlı görülebilmektedir. Bunun nedeni çalışmada uygulandığı gibi Bizim Hikaye dizisinde oyuncu olarak çalışan çocukların, çalışma koşullarının kodlanması, araştırmacı tarafından yapılmıştır. Ayrıca araştırmacının gördükleri ve algıladıklarının sağlaması, farklı iki kodlayıcıya da dizinin ilgili bölümleri izletilerek kodlatılmıştır. Yapılanın güçlüğüne ötesinde görünen ya da izleneni kişiler farklı algılayabilmektedir. Farklı kodlayıcılar arasındaki örtüşmeyi başarabilmek oldukça zaman, emek ve çaba gerektirmektedir. Kodlayıcıların farklı şeyler görmeleri de güvenilirlik sorunsalının aşılmasında engel olabilmektedir. Her kodlayıcı verisinin SPSS'e uyarlanması ve kodlayıcı 1 ve 2, kodlayıcı 2 ve 3, kodlayıcı 1 ve 3 arasındaki güvenilirliğin tek tek saptanması gerekmektedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi içerik analizi, avantaj ve dezavantajları yapısında barındırmasına karşın, sosyal bilimciler açısından oldukça önemlidir. İçerik analizi yöntemi ile sosyal bilimciler gazetelerden, filmlerden, dizi filmlerden, metinlerden, görsel verilerden özellikle de kitle iletişim araçlarından elde edilen bilgilere anlam yükleyebilmektedir. Bu da bilim insanlarının çıkarımlar yapılabilmelerini sağlamaktadır.

Çalışmada, içerik analizinin inceleme olanakları bir televizyon dizisi olan Bizim Hikaye'ye uygulanmaktadır. İçerik analizi aracılığı ile küresel bir düzlemde büyük bir sorun niteliği taşıyan çocuk işçiliğinin (ILO, 2011), medya sektöründeki gerçekliği ortaya çıkarılmak istenmektedir.² Aynı şekilde içerik analizi aracılığı ile çalışan çocuk oyuncuların ekranda görünen çalışma koşulları da görünür bir şekle getirilmektedir.

²Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Türkiye Ofisi'nin, Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) Türkiye Ofisi iş birliği ile yürüttüğü Sanatsal ve Kültürel Aktivitelerde Çalışan Çocuklar Pilot Araştırma Projesi'nin bulguları özetlenmektedir. Çalışmada çocuk işçiliği genel boyutları ile değerlendirilmekte ve Türkiye'de sanatsal ve kültürel faaliyetlerde çalışan çocukların çalışma koşullarının çocukların gelişimi üzerindeki etkisi pilot düzeyde ortaya konulmaktadır.

3.1.11. Anket nedir?

Sosyal bilimler alanında veri toplama yöntemlerinden bir diğeri de ankettir. Kısaca, sorular listesi olarak ifade edilebilecek olan anketi Thomas (1998), insanların yaşam koşullarını, davranışlarını, inançlarını veya tutumlarını betimlemeye yönelik bir dizi sorudan oluşan bir araştırma materyali olarak tanımlar.

Diğer veri toplama yöntemleri olan görüşme ve gözleme göre anketin çeşitli bölgelerden geniş kitlelere hızlı bir şekilde uygulama olanağının yanında, maliyetinin düşük olması da avantaj olarak nitelenebilir. Ne var ki anketin *“cevaplayıcının anketin maddelerini okuyup anlayabilme gerekliliği”* ve *“cevaplayıcının anket maddelerini dürüstçe cevaplamaya hagerekliliği”* biçiminde belirtilen iki temel varsayıma dayandığına da bildirilmektedir (Wolf, 1988). Anket sorularına cevap verenlerde güdüleme sorunlarının ortaya çıkması, genellikle ayrıntı içermeyen bilgi edinilmesine uygunluğu ve daha önce hazırlanmış olan soruları cevaplama zorunluluğu (esnek olmama) anketin sınırlılıklarına neden olabilmektedir. Ayrıca hedef kitlenin hassas olduğu konularda (din, ahlâk, cinsellik, doğum kontrolü gibi) bilgi toplama güçlüğüne göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu durumlarda anket sorularını cevaplayanlar, soruları kendi özel yaşamlarına karışma olarak değerlendirerek, gerçeği içermeyen cevap seçeneğini tercih edebilmekte, toplumca onay gören (sosyal beğenilirlik) bir cevap verebilmekte ya da anketi doldurmak istemeyebilmektedir (Aiken, 1997; Wolf, 1988).

Bu ifadeler doğrultusunda çalışmada da karşılaşıldığı gibi özellikle daha tutucu ve korku yayılmış toplumsalda öncelikle anket katılımcılarının araştırmalara ve anket doldurmaya yönelik ön yargılarının kırılması gerektiğine dikkat çekmekte yarar vardır.

Şüphesiz ki anketin başka bir sınırlılığı da zaman sorunudur. Ankette yer alan madde ve soru sayısının çokluğu cevaplama süresini arttırırken cevaplama ilişkin dikkatin dağılmasına, isteğin azalmasına, düşünmeksizin cevap verilmesine sebep olmaktadır. Bu durum gerçek ve geçerli verilerin edinilmesini engellemekte hatta hiç cevaplanmamasına neden olabilmektedir.

Anket, ölçülmek istenilen özelliklere göre bölümlere ayrılır ya da her amaç için ayrı bir anket hazırlanır. Buna göre anketlerde ölçülen özelliğe göre dört farklı soru grubu kullanılabilir (Aiken, 1997; Balc, 1997; Hayman, 1968; Plumb ve Spyridakis, 1992):

- Anket katılımcılarının demografik özellikler içeren sorular. Yaş, cinsiyet, eğitim, meslek gibi.

- Anket katılımcılarının bilgisini ölçmeyi amaçlayan sorular. Sosyal, ekonomik ya da siyasal alanlarla ilgili sorular.

- Bir konu veya objeye ilişkin davranışları tespit etmek amacı ile hazırlanan sorular. Tüketici alışkanlıkları, sanatsal davranışlar saptama gibi.

- Bir konu veya objeye ilişkin duygu, düşünce inanç, kanı belirlemenin yapılacağı çalışmalara yönelik sorulan sorular.

Araştırma yapılmak istenen konu ve problem netleştikten sonra anketi desenleme aşamasına gelinmektedir. Anketi desenleme, problemin tanımlanmasından cevapların nasıl analiz edileceğine kadar pek çok noktanın düşünülmesini gerektiren bir geliştirme süreci olarak ifade edilebilir (Bell, 2000).

Anket oluşturma sürecinde dört aşama kullanılmaktadır. Bunlar:

- Problemin tanımlanması,
- Maddelerin yazılması,
- Uzman görüşünün alınması
- Ön uygulamanın yapılmasıdır.

Problemin tanımlanması: Araştırma probleminin doğru ve açık bir şekilde tanımlanması, araştırma sorusunun açıklıkla ifadesi, araştırmanın amacının net bir biçimde belirtilmesi; geçerli bir anket oluşturma gerekliliklerini ortaya koymaktadır. Problemin tanım olarak ifadesinde, incelenecek olan bağımlı ve bağımsız değişken kuramsal çerçeveye dahilinde benzer araştırmalardan faydalanılarak tespit edilmeye çalışılır. Değişkenlerin saptanması hem araştırmanın hem de hazırlanacak olan anketin sorularının belirlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle problemi tanımlamaya çalışmanın olası anahtar sözcüklerini kullanarak geniş bir literatür taraması ile başlanması yararlı olmaktadır (Anderson, 1990).

Madde yazılması: Araştırmanın, alt problemlerinde (amaçlarda) bulunan değişkenlerden hareketle, gerek duyulan verilerin toplanmasına ilişkin maddelerin yazılmasıdır. Madde yazmak, konu ile ilgili literatür taramasını gerekli kılmaktadır. Konu ile ilgili kuramsal çerçeve hakkındaki bilgi sahipliği, ankete dair maddelerin tasarlanmasından yazımına dek büyük oranda kolaylık sağlamaktadır. Özellikle tutum, inanç ve kanı gibi kavramların ölçülmesinde madde yazımında kullanılan bir başka

kaynak hedef kitleden seçilen küçük bir gruba konuya ilişkin açık uçlu sorulara dayanan bir kompozisyon yazdırmaktır. Böylelikle araştırmacı, kompozisyonlar üzerinde içerik çözümlemesi yaparak anket için soru ifadelerini oluşturmaktadır (Burgess, 2001; Robson, 1996).

Uzman görüşü alınması: Araştırmanın bu aşamasında, ilk olarak “ankette yer verilmiş olan maddeler, gerek duyulan olgusal ve/veya yargısal verileri kapsamada ve toplamada ne derece yeterlidir?” sorusuna cevap aranmaktadır. Bu bağlamda hazırlanmış olan anketin kapsamı ve geçerliliği hakkında bilgi sahibi olabilmek amacıyla, uzmanlara baş vurulmaktadır. Böylelikle uzmanların görüşleri doğrultusunda anketin yeniden gözden geçirilmesi sağlanarak karşılaşılabilecek olası sorunlar ortadan kaldırılmaktadır.

Ön uygulama yapılması: Ön uygulama, anketin geçerlik ve güvenilirliğinin gözleme dayalı verilerle sorgulandığı bir aşamasıdır. Anketin taslak formundaki problemleri belirlemede kritik bir öneme sahip olan ve araştırmanın hedef kitlesiyle benzer özelliklere sahip bir grup üzerinde yapılacak ön uygulama, geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edebilmek için çok önemli bir aşama niteliğindedir (ASA, 1997; Mertens, 1998).

Anket uygulama yöntemleri yüz yüze görüşme, telefon, posta ve bilgisayar kullanımıdır. Bu çalışmada yüz yüze görüşme yöntemi uygulanmıştır.

Bu çalışmada uygulanmış olan anket formu EK-6 te yer almaktadır.

3.1.12. Bizim Hikaye Dizisi

Dizinin orijinal ismi Shameless (Utanmazdır). 13 Ocak 2004 yılında İngiltere’de yayınlanmaya başlamıştır. 28 Mayıs 2013 tarihinde 139 bölüm ile sonlandırılmıştır. 9 Ocak 2011 tarihinden itibaren aynı şekilde Shameless ismi ile Amerika’da yayınlanmaya başlanan aile temalı Amerikan televizyon dizisidir. Amerika’da yüksek reyting sonuçları elde etmiştir. Dokuzuncu sezonu ile izleyicileri ile buluşmaktadır. Bizim Hikaye dizisi, İngiltere ve Amerika’dan sonra, Shameless dizisinin Türkiye’de uyarlanmış biçimidir.

Yapım şirketi Med Yapım- Fatih Aksoy olan Bizim Hikaye dizisi 14 Eylül 2017 tarihinde Fox TV’de yayınlanmaya başlanmıştır.

Hatice Meryem ve Banu Kiremitçi uyarlama senaryosunu; Ebru Kocaoğlu ve Verda Pars ise senaryosunu yazmaktadır. Dizinin yönetmenliğini Koray Kerimoğlu yaparken, yapımcılığını ise Direnç Aksoy Sidar üstlenmektedir.

Dizide; Hazal Kaya (Filiz), Burak Deniz (Barış/Savaş), Reha Özcan (Fikri-Baba), Nesrin Cevadzade (Tülay), Yağızcan Konyalı (Rahmet), Pınar Töre (Esra), Berkay Akın (Asım), Evrim Doğan (Şeyma), İsmail Karagöz (Haşim), Korhan Fırat (Tufan), Mehmetcan Mincinözlü (Cemil), Esra Bezen Bilgin (Şükran-Anne), Nilay Duru (Yeliz), Cemal Toktaş (Ömer), Serra Pirinç (Müjde), Ayşen Guruda (Aysel) gibi oyuncular rol almaktadır.

Ayrıca, Nejat Uygur (Hikmet), Alp Akar (Fikret), Zeynep Selimoğlu (Kiraz), Ömer Sevgi (İsmet), Beren Gökyıldız (Ayşe), Irmak Güneş (Zeynep) gibi isimler ise Bizim Hikaye dizisinin çocuk oyuncularını kadrosundadır.

Dizinin geneline bakıldığında merkezde bir ailenin yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda dizinin kısaca konusunun; çocuk yaşında annesinin evi terk etmesinden sonra beş kardeşinin sorumluluğunu üstlenen Filiz ve kardeşlerinin ele alındığı ve sorumsuz, alkolik bir babanın varlığına karşın, altı kardeşin yaşama tutunarak bir arada kalma mücadelesinin olduğu söylenebilir.

Filiz, ailenin en büyük kızıdır. Evin maddi yükünü, kardeşlerinin bakımını ve sorumluluğunu üstlenmiştir. En büyük korkularından birisi ailenin dağılması ve kardeşlerinin yetiştirme yurtlarına verilmesidir.

Rahmet, ailenin ikinci çocuğudur. Lise son sınıf öğrencisidir. Başarılı, zeki, ablasına hem evi geçindirme de hem de kardeşlerinin bakımında ve sorumluluğunda yardım etmektedir. Hikmet, ailenin ergeni ve üçüncü çocuğudur. Lise öğrencisi ve henüz reşit değildir. İçer kapalı, duygusal ve utangaç bir çocuktur. Okul çıkışlarından sonra markette çalışarak aileye ekonomik katkı sağlamaktadır. Babasına karşı kin beslemektedir.

Kiraz ise Elibollar'ın dördüncü çocuğudur. Ortaokul öğrencisidir. Yaşından büyük olgunluktadır. Duyarlı ve iyi niyetlidir. Ev işlerinde ve küçük kardeş bakımlarında Filiz'in yardımcısıdır. Diğer kardeşlerin aksine anne ve babasına aşırı düşkündür. Yaşattığı tüm olumsuzluklara karşın babasına her zaman şefkat ve sevgi ile yaklaşır. Gösterdiği bu şefkat ve sevginin altında aslında hiç göremediği ebeveyn şefkat ve sevgisizliği yatmaktadır.

Fikret ise beşinci çocuktur. Ortaokul öğrencisidir. Haylaz, hareketli ve şiddet meyillidir. Sokağın en haşarı çocuğudur. Mançukası gece bile elindedir. Duygularını

gizleyen kapalı bir çocuktur. Annesine karşı nefret duyarken babasına karşı ilgisizdir. Yokluktan ve yoksunluktan o da fazlası ile nasiplenmektedir.

İsmo olarak çağrılan İsmet, Kiraz, Fikret ve kendisinden oluşan Minibollar ailesinin en küçüğüdür. Sessiz sakin. Sevimli ve uyumlu bir çocuktur. Saçlarının uzunluğu, kıvrıcıklığı ve rengi ona sıra dışı bir görünüm kazandırmaktadır. Babası, İsmet'in oyuncu olup, kendisini yaşadığı fakir hayatından kurtaracağını düşünmektedir. Anne varlığına ve sevgisine en çok ihtiyaç duyar.

Altı kardeş, derme çatma, sobalı, küçük bir evde sabah kahvaltısında ekmek, peynir, çay; akşam yemeklerinde de makarna tüketseler de mutlu olmayı becerebilmektedir. Mutluluklarına Filiz'in en yakın arkadaşı Tülay ve onun eşi Tufan da eşlik etmektedir. Bu çift, ailenin birer bireyi olarak görülmekte iyi ve kötü günlerinde çocukların ve Filiz'in yanında yer almaktadır. Tülay birlikte yaşadığı ve evli olduğundan haberdar olmadığı Tufan'ı aşkla sevmektedir. Tülay, annelik özlemi ile yanıp tutuşmakta, yüreğinde sevgi ve iyilik barındırmaktadır. Tufan, çay ocağı işletmekte ve Tülay'ı büyük bir tutku ile sevmektedir. Ne var ki Tufan, yıllardır yüzünü görmediği bir kadınla nikâhlıdır. Bir gün Tülay bu gerçeği öğrenir. Bu durum ayrılığa neden olsa da Tülay ve Tufan kâğıt üzerindeki evliliği sonlandırmada birlikte mücadele eder ve mücadeleleri nikah masasında sonlanır.

Yaşamlarının her anını geçim sıkıntısının, annesizliğin ve babasızlığın kuşattığı Elibollar, faturaları ödeyebilmek için birçok işte çalışmaktadır. Filiz emekçi, Rahmet ders vererek, Hikmet'te marketten gelir sağlayarak yüke omuz vermektedir. Hayat aynı yoklukta ve yoruculukta akarken Filiz, Barış/ Savaş ile tanışır. Barışla beraber aşkla da tanışan Filiz, yaşamında aşka ve Barış'a yer olmadığını bilse de yüreğine ve Barış'a laf anlatamaz. Bundan böyle Barış da ailenin kalabalığına karışır.

Barış, yakışıklı, zeki, şefkatlidir. Gizem doludur. Filiz'in kardeşlerini kendi kardeşleri olarak benimser ve tüm sorunlarının çözümüne koşar.

Kiraz'ın, mahallede küçük bir kız çocuğunun babası tarafından nasıl sevildiğini, değer verildiğini, el üstünde tutulduğunu görünce kıskanarak o kız çocuğunu kaçırmayı ve kaçırma olayının sorunsuz bir şekilde Barış tarafından çözümü, Barış'ın ailede özel bir yer edinmesini sağlar. Ailedeki herkes sorgusuz sualsiz Barış'a güvenmekte ve kucak açmaktadır. Oysaki Barış, araba hırsızlığı yapmaktadır. Barış'ın araba hırsız olduğunu sadece Cemil bilmektedir. Cemil, bir polis memuru olmanın ötesinde Filiz'in mahalle

arkadaşı ve çocukluğundan beri Filiz'e sevgi besleyen birisidir. Filiz' i Barış'tan kıskanan Cemil, bu bilgiyi fırsata çevirir. Filiz' e Barış'ın araba hırsızı olduğunu söylememe karşılığında ortalıktan kaybolmasını, Filiz ve ailesini terk etmesini ister. Barış çaresiz kabul eder ve gider. Gitse de Barış Filiz'in tüm sorunlarını uzaktan takip eder ve gizlice çözüm üretir.

Bir gün Filiz en büyük korkusunu yaşar. Yaşam koşullarının yetersizliği nedeni ile Filiz'in Rahmet dışındaki kardeşleri çocuk esirgeme kurumunca alınır. Filiz, kardeşlerini yetiştirme yurdundan kurtarmanın tek yolunun Cemil ile kâğıt üzerinde bir evlilik yapmak olduğunu düşünür. Cemil'e evlik teklifinde bulunur. Cemil teklifi sevinçle kabul eder. Çocukların ve Filiz'in çaresizliğini izleyen Barış, onların yanlarında olarak yardımcı olmanın kaçınılmaz olduğunu farkına varır. Bunun üzerine Barış çareyi geri dönmekte bulur. Filiz ve Barış'ın hem çocukları yurttan alma hem de Cemil'den boşanma çabaları sürerken; uzun süredir ortalıklarda görünmeyen anne Şükran çıkar.

Şükran, sorumsuz, annelik duygusunu benimseyememiş, hercai bir kadındır. Yaşam algısı genellikle, eğlence ve aşk odaklıdır. Kafası estikçe eve dönmekte estikçe de aşkın ve başka erkeklerin peşine takılarak gitmektedir. Şükran'ın bu gelişi aileye şaşkınlığın yanında sevinci de taşır. Şükran bu kez annelik rolüne bürünür. Çocuklarının velayetini alarak onları yetiştirme yurdundan alır. Artık anneliğin ne olduğunu çocuklarına gösterecek ve Filiz' e de anneliği öğretecektir. Ailede çifte mutluluk yaşanır. Annenin gelişi ve çocukların velayetini alması, Filiz'in Cemil ile evli kalmasına gerek kalmamasının göstergesidir. Ancak bu çifte mutluluk çok kısa sürer. Şükran, yine aşkın peşine takılır ve gider. Çocukların yeniden yetiştirme yurduna verilmemesi için Filiz, Cemil'den boşanmaktan vazgeçer. Bu vazgeçiş, Barış'ın Filiz' i terk etmesine neden olur.

İç karartıcı günler sürerken Elibollar'ın alkolik babası, birden rahatsızlanır. Karaciğer nakli olması gerektiğini öğrenir. Bunu çocukları ile paylaşır. Altı çocuğunun her biri karaciğer vermek ve babalarını kurtarmak ister. Ne var ki, uyum sağlanamaz. Ölüm ile göz göze gelen Fikri, çareyi Elibollar'ın haberdar olmadığı diğer bir çocuğu Yeliz'i bulmakta ve ondan karaciğer almakta bulur.

Yeliz, mafyaya bulaşmış, karanlık insanlarla iş birliği yapan tehlikeli ve gizemli bir kadındır. Küçük bir kız çocuğu olan Zeynep'inde annesidir. Zeynep, annesinin her söylediğini oyun olarak algılamakta ve annesine ortaklık etmektedir. Elibollar yeni kardeş ve küçük yeğenleri ile birlikte karanlık ve zor günlerin onları beklediğinden habersizdir.

Filiz ve Barış'ın yolları bu kez hastanede kesişir. Barış yine şaşırtır. Bu kez Barış, babalarının doktorudur. Ne var ki Barış hem Filiz'e hem de kardeşlerine seviyeli ve soğuktur. Bu arada Yeliz, karanlık eylemlerini sürdürmektedir. Babasına karaciğer vereceği bahanesi ile merdiven altı bir operasyon ile babasının böbreklerini satar. Her şeye rağmen Fikri, başka bir verici aracılığı ile kurtarılır. Bu süreçte en büyük yardımcı Doktor Barış'tır. Elibollar, babalarının yaşama tutunuşuna sevinemediğinden Yeliz'in aileyi elmas kaçakçılığına bulaştırmasıyla yeni tehlike ve tehditlerle karşılaşır. Yeliz, elmasların yerini söylemediği için mafya tarafından öldürülür. Bu mafyanın başı, abi sıfatlı Ömer'dir.

Ömer, Yeliz'in karanlık dünyadan aşkla sevdiği, kızı Zeynep'in babasıdır. Ömer, Zeynep'in babası olduğunu bilmeyen, acımasız bir adamdır. Mafya sektörünün en korkulanıdır. Bundan böyle elmaslar bulunana kadar Elibollar Ömer'in takibi altında ve kumpaslarının içindedir. Elibollar ve Barış yeniden birlikte mutluluğu bulmaya çabalarırken, aileye bir çocuk daha karışır. Bu küçük kız çocuğu, Fikret'in sınıfına yeni gelen çok yaramaz aklı başka çalışan Ayşe'dir.

Ayşe'nin babası hapisanede, annesinin yeri belli değildir. Madde bağımlısı bir kadına emanet edilip gidilmiştir. Ayşe, bu kadın tarafından sokakta bırakılmakta, sözel, psikolojik ve fiziksel şiddete uğramaktadır. Bu duruma duyarsız kalamayan Elibollar, çareyi Ayşe'ye de masada bir yer açmakta bulur.

Bir gün Filiz'in Tülay'a emanet ettiği Zeynep, kaşla göz arasında kayıplara karışır. Zeynep'in, Ömer tarafından elmasların yerini söyletmek amacı ile kaçırıldığından Elibollar'ın haberi olmaz. Zeynep'e elmasların yerini söyletmeyi başaran Ömer, haberi yokmuşçasına Zeynep'i karakola bırakır. Bundan böyle babası Zeynep'i karanlık oyunlarına onun masumiyetini kullanarak alet eder.

Barış'ın, Filiz ve Elibollar'la arası tamamen düzelmiştir. Bu iyileşmeye koşut Barış ve Filiz'in ilişkilerine şiddetle karşı çıkan babası Servet, bu gelişmeyi kabul edememektedir. Barış'ın babası Servet, paraya tapan, para için Barış'ın kardeşi Savaş'ın ölümünü göze almış bir adamdır. Zengin bir şirket patronu görünümlü olsa da elmas ve kaçakçılık işlerinde parmağı vardır. Hem ekonomik gücü hem de karanlık güçleri ile istediğini elde edebilmektedir. Barış'ın kendinden nasıl nefret ettiğini bilir ve Barış'ı dize getirmek için tüm güçlerini kullanır. Barış'ı yıldırma ve Filiz'den uzaklaştırmak için Elibollar'ın derme çatma evlerini satın alır. Ertesi gün Elibollar kendilerini sokağa atılmış

olarak bulur. Yaşam, Elibollar'a sokakta yaşamayı da test ettirmiştir. Babasının bu yaptığı Barış'ı çileden çıkarır. Barış soluğu babasının yanında alır. Ne var ki Barış'ın bu eylemi Servet'i daha da acımasızlaştırır.

Sokakta yaşamaya çalışan, yağmur altında perişan olan Elibollar'ın imdadına bu kez babaları yetişir. Fikri, annesi Aysel' den çaldığı tomarla parayı Servet'in masasına atarak çocuklarını yuvalarına kavuşturur. Elibollar şoktadır. Bugüne kadar babalarından görmedikleri büyük bir iyilik görmüşlerdir. Elibollar'ın gördükleri bu iyilik karşılıksız değildir. Bu kez babaanneleri Aysel, aile büyüğü olarak başlarındadır. Aysel babaannenin gelişi hem Filiz'i hem de Rahmet'i biraz olsun rahatlatır. Bu arada Barış ile Tufan sürekli yanlarında ve Zeynep'in peşini bırakmayan Ömer'den şüphelenmeye başlarlar. Bu şüphe onları, Ömer'in ipliğini pazara çıkarmak için eyleme geçmeye iter. Ömer de kendi yöntemleriyle ve sert bir tonda bu eylemlere cevap verir. Elibollar'ın evine yerleştirttiği uyuşturucu paketi ile Filiz'in tutuklanmasına neden olur. Barış, Filiz'in kurtulması için çareyi babasından yardım istemekte bulur. Servet, bu isteği fırsata çevirir. Barış'ın ve kendi yaşamlarından tamamen çıkmasını istediği Filiz'in suçlu bulunması için gereken komployu kurar. Gizlice Filiz'in parmak izini aldırarak Servet, Filiz'in esrar bulundurma suçundan tutuklanmasını ve hapse gönderilmesini başarır.

Organ mafyası, elmas kaçakçılığı derken uyuşturucu ile tanışan Elibollar, artık hapisane koridorlarını da öğrenir.

Hayat, acımasız yüzünü Elibollar'ın en büyüğünden en küçüğüne gösterse de Elibollar'ın sığınakları kardeşlik ve aile bağları limanıdır.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışmanın evreni Türkiye'de televizyon dizilerinde çalışan çocuk oyuncular olup, örneklemi ise Bizim Hikâye dizisinde çalışan çocuk oyunculardır. Çalışmanın amacına uygunluğu, çalışan çocuk oyuncu sayısının yoğunluğu ve araştırmanın problemine cevapların bu dizide bulunacağı inancı ile amaçlı örneklem doğrultusunda Bizim Hikaye dizisi incelenmiştir. Bizim Hikâye dizisinin 1. sezonuna ait 13 bölüm izlenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın sınırlılıklarını, Türkiye prime time kuşağı televizyon dizilerinden birisi olan 14 Eylül 2017 tarihinde FOX TV ekranlarında yayınlanmaya başlayan ve 07 Haziran 2018 tarihinde 37 bölüm olarak 1. sezonunu tamamlayan Bizim Hikâye dizisinde oyuncu olarak çalışan çocuklar oluşturmaktadır.

Bölümler 3'er bölüm aralıklarla sistematik şekilde seçilmiştir. Bu bağlamda dizinin; 1,4,7,10,13,16,19,22,25,28,31,34 ve 37. bölümleri mercek altına alınmıştır.

Çalışmada televizyon dizilerinde çalışan çocuk oyuncuların izler kitle açısından nasıl değerlendirildiği ve yine izler kitlenin Bizim Hikâye dizisi hakkında düşüncelerinin öğrenilmesi bağlamında anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması evrenini, Eskişehir il sınırlarında yaşayan bireyler oluştururken, şehrin demografik yapısı göz önünde bulundurularak 197 kadın, 203 erkek, toplamda 400 birey çalışmanın örneklem grubunu oluşturmaktadır.

3.2.1. İçerik analizi verilerinin toplanması ve analizi

İçerik analizinin uygulanabilmesi için öncelikle çalışmanın problemi belirlenmiştir. Türkiye'deki ulusal kanallarda prime time kuşağında yayınlanmakta olan televizyon dizilerinde çalışan çocuk oyunculara yer verilmekte midir? Onların ekranda görünen çalışma koşulları nasıldır? soruları ile Eskişehir il sınırlarında yaşayan bireylerin, dizilerde çalışan çocuk oyuncuları değerlendirme biçimleri çalışmanın problemi oluşturmaktadır. Çalışmanın evrenini, Türkiye'de televizyon dizilerinde çalışan çocuk oyuncular oluştururken, örneklemine ise Bizim Hikâye dizisinde çalışan çocuk oyuncular oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Bizim Hikaye dizisinin 1. sezonuna ait 13 bölüm izlenmiştir. Bölümler 3'er bölüm aralıklarla sistematik olarak seçilmiştir. Bu seçim gereği dizinin; 1,4,7,10,13,16,19,22,25,28,31,34 ve 37. bölümleri incelenerek içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Aynı şekilde her bölümün sistematik olarak bölüm başı, bölüm ortası ve bölüm sonundan kesitlerin izlenmesi kararlaştırılmıştır. Bu kesitler izlenirken, kesitlerin toplam süresinin bölümün toplam süresinin yarısından az olmamasına ve izlenen sahnelerin yarım kalmamasına özen gösterilmiştir. Bu bağlamda bazı bölümlerde izlenen kesit süreleri, dizinin toplam süresinin yarısını asmıştır. Dizinin 13 bölümü, toplamda bin dört yüz elli iki dakikadan oluşmaktadır. Belirlenen kriterler çerçevesinde 838 dakikası izlenmiştir. İzlenen bu zaman dilimlerinde mekanlar sahne olarak değerlendirilmiş ve 381 mekândaki çalışan çocukların çalışma koşullarına ilişkin veriler toplanmıştır. Bu verilerin değerlendirilebilmesi ve ölçümlemesinin yapılabilmesi için çocukların çalışma koşullarına ilişkin belirlenen koşullar kategorileştirilmiştir. Bu kategorileri içeren bir kodlama kılavuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan kodlama kılavuzu

formu Ek. 4’ de yer almaktadır. Elde edilen tüm bölümlerin verileri araştırmacı tarafından kodlanmıştır. Kodlanan verilerin, SPSS 15 programı kullanılarak analizleri yapılmıştır.

3.2.1.1 İçerik çözümlemesi güvenilirlik analizi

Çalışmada Bizim Hikaye dizisi özelinde, dizilerde çalışan çocuk oyuncuların çalışma koşullarını açığa çıkarmak amacıyla kullanılmış olan içerik analizi yönteminin güvenilirliği, araştırmacı dışında ayrıca iki kodlayanın, dizinin 1,10,13 ve 37. bölümlerini izleyerek kodlama kılavuzunu kodlamaları ve elde edilen verilerin SPSS 15 programı kullanılarak analiz edilmesi ile sağlanmıştır.

Böylelikle içerik analizinin güvenilirliğine koşut elde edilen değerler çerçevesinde de betimleme, değerlendirme, çıkarsama ve yorumlamalar yapılmıştır.

3.2.1.2 İçerik çözümlemesi frekans analizi

Çalışmanın içerik çözümlemesi frekans analizi, araştırmacının, Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların çalışma koşullarına yönelik kodlamış olduğu tüm bölümlerin verilerini kapsamaktadır. Kodlanmış olan veriler, SPSS 15 programı aracılığıyla frekans analiz testine tabi tutularak değerlere ulaşılmıştır.

3.2.2. Anket uygulamasında verilerin toplanması ve analizi

Çalışmada, anket katılımcıları ile yüz yüze görüşme öncesinde, Türkiye’deki ulusal kanallarda prime time zaman diliminde yayınlanmakta olan ve eğlenme amaçlı izlenen televizyon dizilerinde çalışan çocuk oyuncuların izler kitle açısından nasıl değerlendirildiği ve yine izler kitlenin Bizim Hikaye dizisi hakkında düşüncelerinin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında hem dizide çalışan çocuk oyunculara yönelik hem de Bizim Hikaye dizisini değerlendirmeye yönelik sorulardan oluşan iki bölümlük bir anket formu hazırlanmıştır. Bu form Ek.5’te yer almaktadır.

Hazırlanan anket formu uzman görüşüne sunulmuş ve alınan fikirler çerçevesinde düzenlemeler yenilenmiştir. Anketin, işlerliği kontrolü yapılmıştır. Tüm bu çalışmalar sonucunda oluşturulan geçerli ve işler anket formu uygulanmak üzere saha çalışması başlatılmıştır. Anketin saha çalışmasında 400 kişi ile yüz yüze görüşülerek veriler toplanmıştır. Elde edilen verilerin SPSS aracılığı ile analizi sağlanmıştır.

3.2.2.1 Anketin dizilerde çocuk oyuncuların varlığı ve onların hak, hukuk, çalışma koşulları ve işçi kimliklerine ilişkin sorularına yönelik analizleri

Çalışmada anket için öncelikle, geçerlilik ve güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Anketin güvenilirliğine koşut, frekans analizleri gerçekleştirilmiştir. Anket katılımcılarının, dizilerde çalışan çocuk oyuncuları nasıl değerlendirdiklerinin yaşa, medeni duruma, eğitime, cinsiyete, çocuk sahibi olup olmamaya göre değişkenliğini görebilmek amacı ile t test, anova, ki kare analizleri yapılmıştır. Aynı şekilde anket katılımcılarının kendi çocuklarının oyuncu olmaları ya da olmamaları konusundaki fikirlerinin cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum ile bir bağın olup olmadığını görebilmek için de aynı şekilde; t test, anova, ki kare analizlerinden yararlanılmıştır.

3.2.2.2 Anketin bizim hikaye dizisine yönelik sorularının analizleri

Çalışmada öncelikle anket katılımcılarının Bizim Hikaye dizisine ilişkin vermiş oldukları cevapların frekans analizleri alınmıştır. Diziyi çocuklarınıza izletir misiniz? Bu diziyi çocuğunuzla birlikte izler misiniz? soruları için Ki Kare analizi uygulanmıştır. Bizim Hikaye dizisi izler kitlesi ile dizilerde çalışan çocuk oyuncuların, hak, hukuk, çalışma koşulları ve işçi kimliklerine ilişkin sorular arasında bir bağ olup olmadığını görmek amacıyla da karşılaştırma analizi uygulanmıştır. Aynı şekilde dizi izleyenlerinin, diziyi neden izledikleri ve neden beğendikleri de karşılaştırma analizi yapılarak açığa çıkarılmıştır.

3.3 Bulgular

3.3.1 İçerik analizi bulguları

3.3.1.1 İçerik analizi güvenilirlik testi bulguları

Çalışmada kodlayıcılar arasındaki güvenilirlik, Cohen's Kappa, Fleiss Kappa katsayıları yardımı ile incelenmiştir. Duygulara ilişkin sorular dışındaki ifadelerde kodlayıcılar arası güvenilirlik; 92-100 çok yüksek değerleri arasında bulunmuştur. Bu bağlamda çalışma yüksek derecede güvenilirlerdir.

Çocuk oyuncunun kızgınlık duygusu kappa değeri; 0,812, korku duygusu kappa değeri; 0,72, stres duygusu kappa değeri; 0,74, şiddet duygusu kappa değeri; 0,67, ağlamaklı duygusu kappa değeri; 0,73, diğer duyguları ise 0,95 olarak saptanmıştır.

Saptanan değerlerin uygunluğu Tablo 3.1’de Landis ve Koch (1977) tarafından önerilen uyum düzeyleri kullanılarak ölçülmüştür.

Tablo 3.1. *Kappa istatistiğinin yorumlanmasına ilişkin değer aralıkları (Landis ve Koch, 1977)*

Uyum aralığı	Uyum Gücü
< 0,00	Zayıf
0,00- 0,20	Önemsiz
0,21- 0,40	Düşük
0,41- 0,60	Orta
0,61- 0,80	Önemli
0,81- 1,00	Çok Yüksek

Tablo 3.1 değer aralıkları ile kıyaslandığında; çocuk oyuncu var mı yok mu? Çocuk oyuncu aile büyüğü ile mi? Yalnız mı? Çocuk oyuncu çalışma mekânı, çocuk oyuncu sahne iklimi, sahne teması, çocuk oyuncu masumiyet istismar şekli, çocuk oyuncu barınma koşulları, beslenme koşulları, çocuk oyuncunun maruz kaldığı sözel şiddet, psikolojik şiddet, sosyal şiddet, fiziksel şiddet, ekonomik şiddet ve çocuk oyunculara yüklenen sorumluluk ifadelerinde kodlayıcılar arası güvenilirliğin çok yüksek değer aralıklarına (0,81-1,00 çok yüksek) karşılık geldiği görülmüştür.

Yukarıda da açıklandığı gibi çocuk oyuncuların duygularına yönelik ifadelerde ise kızgınlık duygusu çok yüksek (kappa değeri; 0,81), korku duygusu önemli (kappa değeri; 0,72), stres duygusu önemli (kappa değeri; 0,74), şiddet duygusu önemli (kappa değeri; 0,67), ağlamaklı duygusu önemli (kappa değeri; 0,73) diğer duyguları ise çok yüksek (kappa değeri; 0,95) olarak saptanmıştır.

Bu bağlamda Türkiye ulusal kanalları prime time kuşağında yayınlanmakta olan televizyon dizilerinden biri olan Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların varlığı ve onların ekranda görünen çalışma koşullarını ölçmeyi amaçlayan içerik analizinin güvenilir olduğu söylenebilir.

3.3.1.2. Anket formu güvenilirlik testi bulguları

Çalışmada 400 katılımcı ile gerçekleştirilen anket verileri SPSS 15 aracılığı ile güvenilirlik testine tabi tutulmuştur. Test sonucunda güvenilirlik oranı %78 olarak bulunmuştur.

Krippendorff'a göre %70 ve üzerinin kabul edildiği güvenilirlik oranına göre elde edilmiş olan %78 sonuç, ölçeğin güvenilirliğinin göstergesidir. Bu oran, Türkiye ulusal kanalları prime time kuşağı televizyon dizilerinde oyuncu olarak çalışmakta olan çocukların, ekranda görünen barınma, beslenme, eğitim, hak, hukuk ve işçi kimliklerini ölçmek için belirlenmiş olan 26 ifadeli ölçeğin güvenilirlik oranının kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu belgelenmektedir (Krippendorff, 2003, s. 313).

3.3.1.3.İçerik analizi ve anket formu ortak bulguları

Bizim Hikaye dizisi çalışan çocuklarının, içerik analizi verilerine göre ekranda yer alma sayıları Tablo 3.2'de yer almaktadır.

Tablo 3.2. *Çocukların ekranda yer alma sayısı*

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hikmet	68	6,0	6,0	6,0
Rahmet	106	9,6	9,6	15,6
Fikret	106	9,4	9,4	25,0
Kiraz	102	9,0	9,0	34,0
İsmet	78	6,9	6,9	40,9
Zeynep	50	4,4	4,4	45,9
Ayşe	14	1,2	1,2	46,5
Diğer Çocuk Oyuncu	8	7	7	47,2

Toplam bin 133 sahnenin kodlandığı çalışmanın, 426 sahnesinde çalışan çocuk oyuncuların yer aldığı görülmektedir. 426 çalışan çocuk oyuncu sahnesinin rakam dağılımı, Hikmet; 68, Fikret; 106, Kiraz; 102, İsmet; 78, Zeynep; 50, Ayşe; 14, diğer çocuk oyunculara 8'dir. Bizim Hikâye dizisi izleme ve kodlama sürecinde çalışan çocuk oyunculara her sahnede yer verilmediği saptanmıştır. En az bir, genellikle de iki sahne

aralıklarla çalışan çocuk oyuncular, sahnede ve ekranda yer almıştır. Bu düzenin, çalışan çocuk oyuncuları korumak maksatlı yapıldığı düşünülebilir. Çalışan çocuk oyuncuların, sahnede var oluşları yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, yetişkin oyunculara oldukça yakın hatta eşittir. (Rahmet; 106, Fikret; 106). Çalışan çocuk oyuncuların ekranda ve sahnede görülmesi ile ilintili olarak anket katılımcılarına yöneltilmiş olan “Dizilerde çocuk oyuncu olması diziyi takip etme konusunda olumlu etki yapar mı?” sorusunun cinsiyet³ ve eğitim durumu⁴ ile ilişkili olduğu görülmüştür. Erkekler, diziyi takip etmelerinde çocuk oyuncuların etkin olduğunu daha yüksek oranda ifade etmektedir. Eğitim durumuna bakıldığında ise lise ve lisans eğitimine sahip anket katılımcıları, dizileri takip etmede çocuk oyuncuların etkin olduğunu belirtmektedir. Bunların yanında Bizim Hikaye izler kitlesi de diziyi takip etme sebeplerinden biri olarak çok sayıda çocuk karakter⁵ olmasını belirtmektedir. Dizilerde, çocuk oyuncuların yer almasına ilişkin anket katılımcılarına yöneltilen çocukların dizilerde oynatılmasına olumlu bakıyorum ifadesi ile yaş arasında 0,019 oranında, eğitim durumu arasında 0,000 oranında ilişki bulunmuştur. Aynı şekilde çocuklar dizilerde oyuncu olarak yer almalıdır ifadesi ile yaş arasında 0,016, eğitim durumu arasında 0,033, medeni durum arasında 0,032, çocuk sahipliği arasında ise 0,012 oranında ilişki ile karşılaşılmıştır. Bu verilerin ışığında anket katılımcılarının çalışan çocuk oyuncuları ekranda görmekten hoşnut oldukları açığa çıkmaktadır.

Aşağıdaki Tablo 3.3 Bizim Hikaye dizisi çalışan çocuk oyuncuların sahnelerinin, gece-gündüz ve sahnede aile büyüğü ya da yalnız olarak mı yer aldıklarını gösterir niteliktedir.

Tablo 3.3. Çocuk oyuncu sahnesi gündüz-gece, aile büyüğü veya yalnız

	Gündüz/Gece	Aile Büyüğü ile/Yalnız	
Gündüz	294	Aile Büyüğü	318
Gece	115	Yalnız	91
Toplam	409		409

³ Soru ile cinsiyet arasında 0,49’luk

⁴Soru ile eğitim arasında 0,000

⁵ Diziyi neden izliyorsunuz ile çok çocuk karakter olduğu için arasındaki bağ; 0,05 olarak bulunmuştur.

Tablo 3.3’de çalışan çocuk oyuncu sahnelerinin, gece ya da gündüz oluşu irdelenmiştir. İrdeleme gerekliliğini literatür kısmında, İngiltere’de çalışan çocukları koruma amaçlı oluşturulan ilk yasanın, çocukların gece çalışmalarının yasaklanması oluşturmuştur. İrdelemede toplamda 408 olan çalışan çocuk oyuncu sahnesinin, 114’ünün gece, 294’ünün ise gündüz olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Tablo 3.3, Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların ekranda görünen şekli ile oyun sahnelerinin 91’inde tek başına yer aldığını ifade etmektedir.

Çalışan çocuk oyuncuların gece sahnelerinin, senaryoya koşut olduğu izlenmiştir. Dizilerde çalışan çocuk oyuncuların, gece sahnelerine ilişkin anket katılımcılarına da soru yöneltilmiştir. Anket katılımcıları, çocuk oyuncuların gece sahnelerinde oynamalarını uygun görmemektedir. Bu saptama anova testi aracılığı ile ortaya konulmuştur. Test sonucunda “Bana göre çocuk oyuncuların gece sahnelerinde oynamaları uygun değildir.” ifadesi ile yaş arasında 0,001, eğitim durumu arasında 0,020, medeni durum arasında 0,01, çocuk sahibi olmak ve olmamak arasında ise 0,02 bağ tespit edilmiştir.

Dizilerde çalışan çocuk oyuncuların gece sahnelerinde yer almalarını anket katılımcıları, çocukların çalışma saatlerinin uygunsuzluğu olarak değerlendirmektedir. Bu gösterge, anket katılımcılarının dizilerdeki çocuk oyuncuların çekimleri okul saatlerine göre düzenlenmektedir ifadesi ile cinsiyet arasındaki 0,001 bağın görülmesi ile açığa çıkmıştır. Aynı şekilde anket katılımcılarının, çocuk oyuncuların çalışma saatleri, onlara uygun olacak şekilde düzenlenmektedir ifadesi ile eğitim durumu arasındaki 0,007 bağ tespit edilmiştir. Veriler, anket katılımcılarının da çocukların çalışma saatleri konusunda duyarlı olduklarını ifade etmektedir.

Aşağıda yer verilmiş olan Tablo 3.4 Bizim Hikaye dizisi çalışan çocuk oyuncularının çalışma mekânlarını göstermektedir.

Tablo 3.4. Çocuk oyuncu çalışma mekânları

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
İnşaat	15	1,3	3,6	3,6
Hastane	23	2,0	5,5	9,1
Karakol	17	1,5	4,1	13,2
Okul	12	1,1	2,9	16,1
Y. Yurdu	6	5	1,4	17,5
Sokak	74	6,5	17,7	35,3
Park	9	8	2,2	37,4
Ev	217	19,2	52,0	89,4
Diğer	44	3,9	10,6	100
Toplam	417	36,8	100	
Kayıp veri	716	63,2		
Toplam	1133	100		

Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların, ekranda görünen çalışma mekânlarına baktığımızda Tablo 3.4’deki bulgulara ulaşılmaktadır. Okul; 12, park ise 9 rakamları ile alt seviyelerdedir. Aynı şekilde dizideki çalışan çocuk oyuncuların çalışma mekânı olarak en çok evde yer aldıkları ekranda görülmektedir. Çalışmada bu sorunsalın daha net bir biçimde gözlenebilmesi için dizide çalışan çocuk oyuncuların, barınma koşulları da ölçümlenmiştir. İçerik analizi frekans testi verilerine göre Bizim hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların, barınma koşulları oldukça yetersizdir. Dizide çalışan çocuk oyuncuların evlerine ilişkin, 129 sahne; küçük, 136 sahne; dağınık, 182 sahne de sağlıksız olarak izlenmiş ve kodlanmıştır. Dizide çalışan çocukların, ekranda görünen barınma koşullarının yetersizliği içerik çözümlemesi frekans analizi ile gözler önüne serilmiştir.

Gelişmekte olan çocukların en azından süt, yumurta, et, meyve gibi başat yiyecekler tüketmeleri gerekirken, Bizim Hikâye dizisi çalışan çocuklarının, çalışma sahnelerinin, 7’sinde makarna, 33’ünde ekmek-peynir tükettiği açığa çıkarılmıştır. Rakamların belirttiğine göre çalışan çocuk oyuncuların, çalışma ve barınma mekânı olan evlerinde sağlıksız bir biçimde barındığını ve beslendiğini söyleyebiliriz.

Aşağıdaki Tablo 3.5’te Bizim Hikaye dizisi çalışan çocuk oyuncularının sahne duygu rollerini göstermektedir.

Tablo 3.5. *Çocuk oyuncuların sahne duygu rolü*

Ağlamaklı	52
Şiddet	42
Stres	111
Korku Dolu	98
Kızgın	133
Sevinçli	139
Mutlu	153
Diğer	101

Tablo 3.5 ile Bizim Hikâye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların, duygu rolleri değerlendirmektedir. Tablodan anlaşılacağı üzere dizide çalışan çocuk oyuncularda duygu yoğun bir şekilde çalışmaktadır. Çocuk oyuncuların sahne duygu rollerinin diğer kategorisindeki duygu rollerini; mahcubiyet, şefkat, nefret, acıma, kırgın, üşüme, öfke, şaşkınlık, hayal kırıklığı, gıpta etme, endişe, gurur, heyecan, merak, huzur, suçluluk duyguları oluşturmaktadır.

Aşağıdaki Tablo 3.6 ise Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuları sahne temalarını içermektedir.

Tablo 3.6. *Çocuk oyuncu sahne teması*

Tema	N Sayı
Ölüm	6
Alkol	22
Hastalık	35
Uyuşturucu	32
Yoksulluk	100
Kaçakçılık	22
Şiddet	32
Anne babasızlık	68
Aşk-evlilik	23
Diğer	240

Tablo 3.6 ile Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların sahne temaları sorgulanmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere çocuklar en çok yoksulluk teması içerisinde

yer almaktadır. Tablonun ifade ettiği gibi Bizim Hikaye alışan ocuk oyuncularının, sahne temalarından bazılarının, çalışan ocuk oyunculara göre oldukça ağır olduğu görülmektedir. Ölüm sahnesi bunlardan sadece biridir. Yazık ki bu sahnelerde birden fazla ocuk oyuncunun varlığı izleme sürecinde gözlerden kaçmamıştır. Çalışmanın sorun edildiği, dizilerde çalışan ocuk oyuncuların tema kapsamında olumsuz olan bazı çalışma koşullarının anket katılımcıları tarafından da önemsendiği grlştr. Anket bulguları, katılımcıların çalışan ocuk oyuncuların sahne temalarında yukarıdaki ifadelere paralel duyarlılıkta olduğunu göstermektedir. Anket verilerinin t-test analizinde, ocuk oyuncuların, alkol, uyuşturucu, hırsızlık, kaçakçılık vb. içeren durumlarda bulunmalarında sakınca yoktur ifadesi ile cinsiyet arasında 0,044 oranında bir bağ oluşu bunun göstergesidir. Aynı şekilde 26 ifadeli anketin, anova testinde de anket katılımcılarının aynı ifade ile eğitim arasında 0,045 oranında, yaş arasın da 0,027 oranın da bağa rastlanılması, anket katılımcılarının temalar konusunda duyarlılığını açığa çıkarmaktadır. alışan ocuk oyuncuların temaları bağlamında yine anket katılımcılarına yneltiľmiř olan çocukların suç içeren rollerde oynamalarında sakınca yoktur ifadesinin eğitim ile 0,001 oranlı ilişkinin açığa çıkışı bunun göstergesidir.

Aşağıdaki Tablo 3.7 Bizim Hikâye dizisi çalışan ocuk oyuncularının masumiyet istismar şekillerini içermektedir.

Tablo 3.7. *ocuk oyuncu masumiyet istismar şekilleri*

Masumiyet	N Sayı
Yalan	16
Susturma	27
Ajanlık	9
Hırsızlık	0
Dilendirme	1
Diğer	18

Tablo 3.7 Bizim Hikâye dizisinde oyuncu olarak çalıştırılan ocuk oyuncuların masumiyet istismarının; en çok çocuklar susturularak, en az da dilendirilerek gerçekleştirildiğini açıklamaktadır. ocuk oyuncuların masumiyet istismar şekillerinden diğer kategorisinin içeriğine bakıldığında ise; sahte imza attırma, alıştırma, bira aldırma,

söz verdirme, sır tutma, şirinlik rolü yapma, intihar olayını izletme, kandırma, habersiz rolü oynatma biçiminde istismar edildikleri görülmektedir.

Aşağıdaki Tablo 3.8 Bizim Hikâye dizisi çalışan çocuk oyuncularının maruz kaldığı şiddet türlerini gözler önüne sermektedir.

Tablo 3.8 *Çocuk oyuncuların maruz kaldığı şiddet türleri*

Ş. Türü	N Sayı
Sözel	179
Psikolojik	101
Sosyal	31
Fiziksel	41
Ekonomik	6

Tablo 3.8 Bizim Hikâye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların maruz kaldığı şiddet biçimlerini ölçümlenmektedir. Senaryoya koşut, dizide çalışan çocukların, 179 kez sözel, 101 kez psikolojik, 31 kez sosyal, 41 kez fiziksel, 6 kez ekonomik şiddete maruz kaldıkları ekranlara yansımıştır. Bu yansımaların anket katılımcılarının gözlerinden de kaçmadığı anket sonuçlarında görülmüştür. Anket katılımcılarına yöneltilen; çocuk oyuncular rolleri gereği şiddete maruz kalmaktadır ifadesi ile yaş arasında 0,004, medeni durum arasında 0,004, çocuk sahipliği arasında ise 0,003 oranlarında bağa rastlanmıştır. Aynı şekilde anket verilerinin, anova analizinde, çocuk oyuncuların rol gereği şiddet içeren durumlarda bulunmalarında sakınca yoktur ifadesi ile eğitim durumu arasında da 0,003 oranında bir ilişkinin olduğu açığa çıkartılmıştır.

Çalışmanın sorunsalı olan çocuk işçiliği ve emeğini, anket katılımcılarının nasıl değerlendirdiğini açığa çıkarmak amacıyla yöneltilmiş olan:

- Çocuk oyuncular, dizilerden gelir elde etmektedir ifadesi ile yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum, çocuk sahipliği arasında fark analizlerin de bir bağ bulunamamıştır.
- Çocuk oyuncular, yaptıkları işin karşılığını adil olarak almaktadır ifadesinin yaş ile 0,032 eğitim ile 0,000 oranında bir ilişkisi bulunmuştur.
- Çocuk oyuncular, aileleri tarafından ekonomik bir gelir kaynağı olarak görülmektedir ifadesi ile cinsiyet arasında 0,003, eğitim arasında 0,000 oranında bir ilişki saptanmıştır.

- Bence, çocuk oyuncular, çalışan çocuk/çocuk işçi statüsünde değerlendirilmelidir ifadesi ile cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, çocuk sahipliği arasında herhangi bir bağa rastlanmamıştır.

Yukarıda ki veriler, anket katılımcılarının, dizilerde çalışan çocuk oyuncuların varlığını onların dizideki eylemlerinden dolayı para kazandıklarını hatta haksızlıklara uğradıklarını düşünürken, onların birer çocuk işçi ve emekçi olduğuna katılmamaktadır. Bu da izler kitlelerin, televizyon dizilerinde çalışan çocukların, işçi kimlikleri hakkında bilinçsizliğine işaret etmektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın yapılmasında prime time kuşağı dizilerinden biri olan Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncu sayısının çokluğu ve onların ekranda görünen çalışma koşullarının olumsuzluğu istek uyandırmıştır. Dizide oyuncu olarak çalışan çocukların, anne ve babasızlık, yoksulluk, terkedilme, hastalık, suç işleme, alkol, hırsızlık, şiddet, organ mafyası, elmas kaçakçılığı, uyuşturucu gibi olumsuz konuları içeren sahnelerde yer almaları çalışmanın yapılma gerekliliğini düşündürmüştür. Bizim Hikaye dizisinde abla Filiz ile Rahmet' in dışındaki kardeşlerin oldukça küçük yaşlarda olması ve küçük yaştaki yeni oyuncu çalışan çocukların, belli aralıklarla diziye eklenmeleri de dikkat çekmiştir. Dizinin başlama anında ekranlarda verilen akıllı işaretlerde, yedi yaş üzeri uyarısı bulunmasına karşın dizide yedi yaş altı çalışan çocuk oyunculara yer verilmesi ise çalışmanın yapılmasının ayrıca gerekli olduğunu düşündürmüştür. Çalışma, araştırmacıya, dizilerde çalışan çocuk oyunculara ilişkin ekranlara yansıyan görsellerin nedenlerini ve nasıllarını açığa çıkarma olanağını sağlamıştır.

Bu bağlamda Türkiye ulusal kanallarının prime time kuşağında yayınlanmakta olan televizyon dizilerinde çalışan çocuk oyuncuların varlığı ve onların ekranlarda görünen çalışma koşullarını saptamak amacıyla, Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncular ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde belirlenmiş olan alt soruların cevapları, içerik analizi yöntemi aracılığı ile açığa çıkarılmıştır. Araştırma sorunsalının dizinin izler ve dizi hakkında bilgi sahibi olmayan kitlelerce nasıl değerlendirildiği ve dizinin izlenmesinde çalışan çocuk oyuncuların etkinliğini görebilmek amacı ile de anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasıyla, anket katılımcılarının, dizilerde çalışan çocuk

oyuncuları nasıl değerlendirdikleri, onların çalışma koşullarını nasıl buldukları, hakları, hukukları ve işçi kimliklerine ilişkin görüşleri açığa çıkarılmıştır.

Çalışmada, her iki yöntemin birbirini destekleyen dikkat çekici ve üzerinde derince düşünülmesi gereken sonuçları ile karşılaşmıştır.

Çalışma kapsamında Bizim Hikaye dizisinin 14 Eylül 2017 ve 7 Haziran 2018 tarihleri arasında izlenen 13 bölümde 16 yetişkin, 6 çocuk oyuncu yer almıştır. Çocuk oyuncu rakamı sadece dizide sürekli çalışan çocuk oyuncularını göstermektedir. Bu çocuk oyuncuların dışında bazı sahnelerde ve bölümlerde geçici olarak çalışan çocuk oyuncuların da dizide yer aldığı izlenmiştir. Yetiştirme yurdunda yaşam süren çocuk oyuncular, sokaktaki diğer çocuk oyuncular, dilendirilen çocuk oyuncu, kaçırılan çocuk oyuncu, internet kafedeki çocuk oyuncu, çöp toplayan çocuk oyuncu bunlardandır. Dizide çalışan çocuk oyuncu sayısının yoğunluğu dikkat çekicidir. İçerik analizi frekans analizi, dizideki çalışan çocuk oyuncu sayısı çokluğuna koşut, dizide çalışan çocuk oyuncuların sahnedeki yoğun varlıklarını da doğrular niteliktedir. Dizinin izlenmesi ve verilerin kodlanması sürecinde, dizide çalışan çocuk oyuncuların her sahnede yer almadığı, en az bir genellikle de iki yetişkin oyuncu sahnesinden sonra çalışan çocuk oyuncu sahnesine yer verildiği gözlenmiştir. Bu tür bir özenin, dizide çalışan çocuk oyuncuları korumak amaçlı yapıldığı düşünülse de çocukların ve yetişkinlerin sahnede yer alma sayıları birbirine çok yakın hatta başa baş niteliktedir. Çalışmada, çocuk oyuncularından Fikret ve yetişkin oyuncularından Rahmet, eşit olarak 106 kez sahnede yer almıştır. Bu sayılar yazık ki çalışan çocuk oyuncular ile yetişkin oyuncular arasında bir iş yükü ayırımına gidilmediğinin ve çalışan çocuk oyuncuların iş yüklerinin ağırlığının göstergesidir. Bu gösterge, Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların, medya tarafından, bilerek ya da bilmek istemeyerek onların iş yüklerini, yetişkin iş yükü olarak görüp, çocukluklarının ve çocukça emeklerinin sömürülmesinin emaresidir.

Dizilerde çalışan çocuk oyuncuların ekranda görünmelerine ilişkin anket çalışmasında yapılan ölçümleme, katılımcıların olumlu görüşlerini barındırmaktadır. Katılımcılar, ekranda çalışan çocuk oyuncuları onamakta ve var olmalarını arzulamaktadır. Bütünsel bir bakış açısı ile izler kitlenin bu arzusunun medya sektöründe bilindiği ve bu bilinene koşut dizilerde çalışan çocuk oyunculara olanca sayıda yer verildiği düşünülmektedir. Bizim Hikaye dizisinin toplam izlenme oranı (reyting; RTG) verileri bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Dizinin reytinglerine bakıldığında, dizinin

yayınlanan tarih ve zaman diliminde ilk dört program arasında yer aldığı görülmektedir. Bizim Hikaye dizisi 14 Eylül 2017 tarihinde 4,49 RTG oranı ile ikinci, 5 Ekim 2017 tarihinde 6,14 RTG ile birinci, 26 Ekim 2017 tarihinde 5,49 RTG ile birinci, 16 Kasım 2017 tarihinde 6,73 RTG ile ikinci, 7 Aralık 2017 tarihinde 5,35 RTG ile ikinci, 28 Aralık 2017 tarihinde 7,36 RTG ile ikinci, 25 Ocak 2018 tarihinde 6,49 RTG ile üçüncü, 15 Şubat 2018 tarihinde 6,2 RTG ile ikinci, 15 Mart 2018 tarihinde 7,72 RTG ile birinci, 5 Nisan 2018 tarihinde 5,11 RTG ile dördüncü, 26 Nisan 2018 tarihinde 5,12 RTG ile üçüncü, 17 Mayıs 2018 tarihinde 5,69 RTG ile birinci, 7 Haziran 2018 tarihinde ise 3,43 RTG ile dördüncü sıradadır⁶.

Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların yoğunluğunun ötesinde, çocukların yaşları da oldukça küçüktür. Dizide çalışan çocuk oyunculardan sadece Hikmet 15 yaşın üstü, diğer çalışan çocuk oyuncular ise 12 yaş ve beş yaş aralığındadır. Bu durum oldukça düşündürücüdür. Zira bu olgu, dizilerde çalışan çocuk oyuncuların çalışma yaşı sorunsalını ve çalışma yaşamına çocukların çok küçük yaşlarda çekildiği anlamını taşımaktadır. EK- 3 TÜİK Çocuk İşgücü Anketi 2012 sonuçları⁷, tarım, sanayi, hizmet sektörlerinde çalışan çocuk sorunsalının sanatsal ve kültürel aktiviteler sektöründe de sürdüğünün göstergesidir. EK-3 Çocuk İşgücü Anketi sonuçları irdelendiğinde, altı yaş grubunun alt kriter olarak alındığı görülmektedir. Çalışmada da çocuk oyuncuların yaş seviyesinin düştüğü görülmektedir. Hele ki bazı dizilerde, sıfır yaş grubu çocuklarının yer aldığı düşünülürse, televizyon dizilerinde çalışan çocuk oyuncu yaş sorunsalının büyüklüğü göz ardı edilmemelidir.

EK-4'te yer verilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın belirlemiş olduğu sanatsal, kültürel ve reklam içeren faaliyetlerde çocukların çalıştırılabilme koşullarının yer aldığı yönetmelik hükümlerine göre; Bizim Hikâye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların, bu sektörlerde çalışan çocuk oyuncuların yaş

⁶ <https://www.tv8.com.tr/rejting-sonuclari>; Erişim tarihi 11.12.2018, Açıklama: Bizim Hikaye dizisi reyting verilerine ulaşabilmek için Med Yapım Şirketi Fatih Bey 'in sekreteri Betül Hanım ile görüşülmüştür. Betül Hanım, reyting verilerinin Acun Medyadan alındığını ve geçerli olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda tez çalışması kapsamında reyting verileri için Acun Medya verileri baz alınmıştır. Bu yönetime, 9 Kasım 2018 tarihinde TİAK'ın reyting verisini paylaşmadıklarını bildirmeleri ve FOX TV'nin yazılı cevap vermemesine koşut başvurulmuştur.

⁷ TÜİK 2012 Çocuk İşgücü Anket Sonuçların geçerliliği 29.01.2019 tarihinde ILO Ceren Ababay Tosyalı ile görüşülerek teyit edilmiştir.

kesitleri arasında yer aldığı görülse de araştırmacı tarafından bu duruma eleştirel bakılmaktadır.

Araştırmanın anket çalışmasında Bizim Hikaye dizisinde en çok beğenilen çocuk oyuncu karakterin İsmet olarak çıkması, medya sektöründeki çalışan çocuk oyuncu yaşının neden düştüğünü gösterir niteliktedir. İsmet, dizinin en küçük çalışan çocuk oyuncu karakteridir. Anket verilerinde dizide çalışan çocuk oyuncularından Kiraz; 30, Fikret; 31 beğeni alırken, İsmet; 78 beğeni almıştır. Rakamlar göstermektedir ki yaşça küçük çalışan çocuk oyuncular daha çok beğenilmekte ve sevilmektedir. İzler kitlenin küçük çocuklara ilişkin bu zaafı medya tarafından bilinmekte ve dizilere yüksek reyting amaçları çerçevesinde çalışan çocuk oyuncular yerleştirilmektedir. Diğer bir anlatım ile çalışan çocuk oyuncunun inandırıcılığı, samimiyeti ve masumiyeti küçüklüğü oranında sömürülmektedir. Konu ile ilintili olduğu düşünülen ve anket katılımcılarına yöneltilen “Çocuğunuzun oyuncu olmasını ister misiniz?” sorusuna alınan yanıtlar, katılımcıların bilinçsizliğinden olduğu düşünülen bir iki yüzlülüğü açığa çıkarmaktadır. Keza bu soruya cevaplandıran 365 anket katılımcısının 136’sı çocuklarının oyuncu olmasını isterken, 229 anket katılımcısı bu soruya hayır olarak cevap vermektedir. Görünen şudur ki anket katılımcıları kendi çocuklarını çocuk olarak görürken, ekranda izledikleri çocukların çocukluklarından habersizdir.

Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncular açısından cinsiyet ayrımcılığına gidilmemiş, her iki cinsten çocuk oyuncuya yer verilmiştir. Bu göstergeye eşitlik yönlü bakıldığında, toplumsal cinsiyetçiliğe gidilmeyişi mutluluk vericiyken, çocuk emeği ve çocuk işgücü yönünden bakıldığında, emeğin sömürüsü konusunda çocuğun cinsiyetinin de önemsizleştiği yargısına varılmaktadır.

Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların eğitim durumları ekranda görünen biçimi ile irdelendiğinde Hikmet, hem öğrenci hem de market çalışanıdır. Kiraz, Fikret ve Ayşe ilk öğretim öğrencisi İsmet ve Zeynep henüz okula gidemeyecek yaştadır. Çalışmada Tablo 3.3’de Bizim Hikaye dizisi çalışan çocuk oyuncularının, çalışma mekânları olarak, en az okul (12) ve parkta (9) rol aldıkları görülmektedir. Şüphesiz ki Tablo 3.3’ün aksine çocukların en sık durdukları okul ve oyun alanları olan parklarda en çok rol almaları ve var olmaları arzulanmaktadır. Bizim Hikaye dizisi çalışan çocuk oyuncu Hikmet özelinde, dizide bir bakıma çocuk işçiliği normalleştirilmektedir. Bunun

kanıksandığını dizideki sahnelerden biri destekler niteliktedir. Sahnede Kiraz, kardeşi Fikret'in 11 yaşına geldiğini ve artık çalışmaya başlaması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların, gece sahnelerinde yer aldığı ekranlara yansımaktadır (Tablo 3.2). Bu yansıma dizilerde çalışan çocuk oyuncuların çalışma saati sorunsalını açık bir biçimde göstermektedir. Bu bağlamda Bizim Hikaye dizisinde çocuk işgücü ile yetişkin işgücünün eşit tutulduğu düşünülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü'nce, Reklam, Kültür ve Sanat alanlarında çocukların hangi koşullarda çalıştırılabileceklerine ilişkin hazırlanmış olan ve henüz yürürlüğe girmeyen yönetmelik genel hükümleri (Madde 6 – c)“Eğitim süreci haricinde olmak koşulu (okul saatleri) ile; altı ve 14 yaş aralığındaki çocukların sabah 10.00 ve akşam 22.00 zaman dilimleri içerisindeki çalışma eylemi iki saati aşamaz, tatil günlerinde ise beş saati geçemez” ifadesi bulunmaktadır. Bizim Hikaye dizisinde bu maddeye koşut, çalışan çocuk oyunculara gece sahnelerinde yer verildiği düşünülse de araştırmacı tarafından kabul edilebilir bir olgu olarak görülmemektedir. Zira altı, 14 yaş grubunun saat 22:00 zaman diliminde çalışma periyodu ötesinde uyku periyodu olarak düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Anket çalışması sonuçları (Tablo 3.2) Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların gece sahnelerinde rol almalarına olumlu bakmadıklarını açığa çıkarmaktadır. Anket katılımcılarının, dizilerde çalışan çocuk oyuncuların çalışma saatleri sorunsalı bağlamındaki duyarlılığı sevindiricidir.

Bizim Hikaye dizisinde zaman zaman çalışan çocuk oyuncular, sahnelerinde tek başlarına rol almaktadır. Çalışan çocuk oyuncuların ekranda görünen çalışma mekânlarının genellikle; hastane, karakol, sokak, okul, metruk binalar, mahkeme, çamaşır hane, internet kafe gibi çok da çocuklar için arzu edilmeyen alanlar olduğu görülmektedir. Dizide çalışan çocuk oyuncuların ekranda görünen çalışma sahnelerinin yağmurlu, soğuk, kar, sıcak, güneşli gibi iklim ayırımına gidilmediği de gözlenmektedir. Bütün bunlar Bizim Hikaye dizisinde gerek yaş, gerek cinsiyet gerekse çalışma saatleri konularında olduğu gibi çocuk iş gücünün tamamen yetişkin işgücü ile eşit görüldüğü, çocukların öz yaşam biçimlerinin göz ardı edildiği anlamını taşımaktadır.

Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların ekranlara yansıyan sahne duyguları rollerinin; mutlu, neşeli, üzücü, stresli, korkulu, şiddet dolu, ağlamaklı gibi pek çok duyguyu kapsadığı ve çalışan çocuk oyuncular açısından duygusal bir seçiciliğin

yapılmadığı izlenmiştir. Bu duygu çeşitliliği, dizide çalışan çocuk oyuncuların, duygu yoğunluğuyla çalıştıklarını ve duygusal çalışma koşullarının ne derece ağır olduğuna işaret etmektedir. Dizide çalışan çocuk oyuncuların, duygusal işgücü olarak da yetişkinler ile aynı standartlarda görüldüğü anlaşılmaktadır. Yazık ki dizi de çalışan çocuk oyuncular duygusal iş gücü olarak da istismar edilmektedir.

Çalışmada açığa çıkarıldığı gibi (Tablo 3.5) Bizim Hikaye çalışan çocuk oyuncularının, sahne temalarından bazıları çocuklar için oldukça ağırdır. Çocuk oyuncuların, sahne temalarında yetişkinler ile bir tutularak onların çocuk oldukları göz ardı edilmiş durumdadır. Anket bulgularına göre anket katılımcıları, çalışan çocuk oyuncuları rol aldıkları; alkol, uyuşturucu, hırsızlık, kaçakçılık, intihar, yangın, ölüm, hastalık, yoksulluk, anne-babasızlık gibi ağır ve olumsuzluk içeren temalarda görmek istememektedir. Çocukların ve çocuk oyuncuların özellikle olumsuzluk içeren bu tür temalardan uzak tutulması gerekirken, Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların bu temalar da rol alması reyting kaygısı ile olduğu bilinse de etik bulunmamaktadır.

Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncular, ekranda görünen biçimi ile şiddetin her türüsüne maruz kalmaktadır. Sözel şiddet, psikolojik şiddet, sosyal şiddet, fiziksel şiddet, ekonomik şiddet dizide çalışan çocuk oyuncuların yaşam biçimi şekline dönüşmüştür. Bu yapının rol gereği olduğu düşünülse de kabul edilebilir bir yanı yoktur. Oyunculuk gereği şiddetle tanışan çocukların, potansiyel şiddet uygulayıcısı olabileceği Bizim Hikaye dizisi yapımcı ve senaristleri tarafından tamamen göz ardı edilmektedir. Böylesi önemli bir konuda Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların çocuklukları unutulurak onlara sadece işgücü olarak bakılmış ve yetişkin işgücü şeklinde değerlendirilerek şiddet sahnelerinde yer verilmiştir. Bu bağlamda bütün dizi yapımcı ve senaristlerden beklenen, şiddet yüklü sahnelerde çocuklara yer verilirken duyarlı davranılmasıdır. Burada sevindirici olan tek nokta, anket katılımcılarının dizide çalışan çocuk oyuncuların şiddete maruz kalmalarında tedirginlik yaşaması ve çalışan çocuk oyuncuları şiddet içeren sahnelerde görmek istememeleridir.

Sanatsal ve kültürel aktivitelerden biri olan televizyon dizilerindeki çocuk oyunculuğu, Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların ekranda izlenen şekli ile çocuk ve çocukluk tanımları açısından değerlendirildiğinde; modern çocuk ve çocukluk anlayışından öte 13.yy'da ki çocuk ve çocukluk anlayışını düşündürmektedir. Dizide çalışan çocuk oyuncular, geçim derdi ile boğuşan, küçük omuzlara sorumluluklar

yüklenmiş, çocukluklarını unutmuş, eğitim öğretim plânlamasından yoksun olarak izlenmektedir. Dizide çalışan çocuk oyuncuların, ekranda görünen barınma ve beslenme koşulları “çocukluk” dünya tanımlamasına uymamaktadır. Dizide çalışan çocuk oyuncular, görünen şekli ile küçük, dağınık, kalabalık, sağlıksız ortamlarda barınırken sürekli ekmek, peynir, makarna, patates, bulgur pilavı tüketmektedir. Bununla birlikte dizide çalışan çocuk oyunculara ev işleri, çocuk bakıcılığı, markette çalışma gibi sorumlulukların yüklendiği de gözlerden kaçmamaktadır. Dizi kapsamında rol gereği de olsa çalışan çocuk oyuncuların masumiyetleri istismar edilerek, yalan söylenmekte, susturulmakta, ajanlık yaptırılmakta hatta dilendirilmektedir. Bizim Hikaye dizisi çalışan çocukları görünen şekli ile çocuk haklarından ne kendileri ne de ebeveynleri haberdar değildir.

Yukarıdaki ifadeler ışığında Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların ekranlarda görünen şekli ile onların fiziksel, zihinsel, ruhsal öz yaşam biçimlerinin dikkate alınmadan, çocuk oldukları gerçeğinden uzaklaşarak çalıştırıldığı üzülmektedir. Bu bağlamda Bizim Hikaye dizisinde çalışan çocuk oyuncuların, ekranlarda görünen çalışma koşullarının ağır ve yetersiz olduğu açıklıkla ifade edilebilir.

Bizim Hikaye dizisi çalışan çocuk oyuncuları penceresinden dizilerde tüm çalışan çocuk oyuncuların durum değerlendirmesi yapıldığında, dizilerde çalışan çocuk oyuncuların, çalışma saati, mekânı, duygusu, teması, iklimi gibi yukarıda tek tek incelenmiş olan çalışma koşullarının ağırlığı, yetersizliği, olumsuzluğu onların çocukluklarını yaşamaksızın yetişkin bireyler şekline dönüşmelerine neden olacaktır. Yaşanmamış çocukluk ise hayat yolundaki en büyük kayıptır. Postman’ın (1995, s.123) çocukların, çocukluk bahçesinden kovulması ifadesi bu bağlamda anlamlıdır. Postman’ın ifadesi, televizyon izleri ve tüketim ayağında çocukların, çocukluk bahçesinden kovulması anlamını taşımaktadır. Çalışmaysa dizilerde çalışan çocuk oyuncuların, üretim aşamasında birer işgücü olarak görülüp yetişkin dünyasına itildiklerini ve çocukluk bahçelerinden kovulduklarını göstermektedir.

Oysa ki çocuk demek, çocukluk demek oyun demektir. Oyunun, çocuğun zihinsel, duygusal, toplumsal gelişimine olan büyük katkısı herkes tarafından bilinmektedir. Ne var ki çalışan çocukların oyun hakkı ellerinden alınmaktadır. Oyun oynamak, çocuğa bir hak olarak Çocuk Hakları Bildirgesi’nde yer almaktadır. “Yetişkinler için çalışmak, üretmek onlar için ne kadar önemli ve kaçınılmaz ise çocuklar için de oyun o kadar

önemli ve kaçınılmazdır. Bu kaçınılmazlık bir taraftan çocuğun gelişimini sağlarken diğer taraftan oyun oynama gereksinimini de karşılamaktadır. Bu olgu ipek böceklerinin bitimsiz bir biçimde yaprak yemeleri kadar olağandır.” (Carlotto Lomroso, 1896 ; Eğitim Filozofu). Belki de oyunun bu denli büyük önemi gereği oyun hakkı, Çocuk Hakları Bildirgesi’nde yerini almaktadır. Çalışmanın problemi ve bulguları bağlamında çocuğun işinin; oyun, aşının; sevgi olduğu belirtilebilir.

Tarım, sanayi, hizmet sektörlerinde olduğu gibi medya sektöründe de çocuk işçiliği sorunsalının var olduğu görülmektedir. Çalışmanın yapıldığı süreçte prime time kuşağı dizilerinde çalışan çocuk oyuncuların her diziyi kapsayacak biçimde yaygınlaştığı üzümlere görülmüştür. Bu yaygınlaşmaya koşut, dizilerde çalışan çocuk oyuncuların, başkarakter niteliğine evirildiği ve iş yüklerinin Bizim Hikâye dizisinde çalışan çocuk oyunculara paralellik gösterdiği gözlerden kaçmamaktadır.

Sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalışan çocuklar sorunsalının ele alınış ve çözümünde, devlet, medya ve izler kitle üçlemesinden söz edilebilir. Devletin çalışan çocuklarla ilintili sorunların çözümünde sorumlulukları şüphesiz ki büyüktür. Her şeyden önce devlet yöneticilerinin sorunu kabul edip, çözüm odaklı olması gerekmektedir. Zira Resmi gazetede 22.2.2018 tarihinde 2018/3 numaralı genelge ile, 2018 yılı Çocuk İşçiliği ile Mücadele yılı olarak duyurulmuştur. Bu konu ile ilgili devlet politikalarının özellikle Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafınca yürüteceği açıklanmıştır. Bu program 2017 yılında başlatılmış ve 2017-2023 yıllarını içine almaktadır. Bu süreçte “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı” yürürlüğe girmiştir. Program kapsamında çocuk işçiliğinin önüne geçebilecek temel strateji, faaliyet ve bu faaliyetlerden sorumlu olan, iş birliği yapılacak kurum ve kuruluşlar belirlenirken faaliyetlerin bitim süreleri de saptanmıştır. (Küresel Tahminler ve Eğilimler 2000 – 2012, ILO-IPEC, 2013). Yazık ki bu belirlemelerin ve çalışmaların sadece kâğıt üzerinde ve söylemde kaldığı düşünülmektedir. Zira böylesi önemli kararlar alınırken bile 2017 ve 2018 yıllarına ait çocuk işçi sayısı bilinmemekte ve TÜİK 2013 verileri baz alınmaktadır. Bu da sorunun çözülmesinde samimiyetsiz olduğunu ve eyleme geçilmediğini düşündürmektedir. Bu bağlamda TÜİK çalışan çocuk oyuncu istatistiklerini geciktirmeksizin güncellemelidir. Aynı şekilde İş Kanunu’nun 71. maddesinde yapılan değişiklikle yapımcılara çocuk

çalıştırılma olanağı sağlanırken, çocukların çalıştırılma esaslarına ilişkin hazırlanmış olan yönetmelik 2015 yılından beri yürürlüğe girmeyerek taslak halinde kalmıştır.

TÜİK çalışan çocuk işçiler rakamsal tablolarında, sınıflamanın tarım, sanayi ve hizmet sektörlerini içerdiği görülmektedir. Bu kategorinin çeşitlendirilmesi, medya sektörü, sokakta çalışan çocuklar gibi günün şartlarına göre oluşmuş yeni iş alanların da kategorileştirilmesi ve hizmet sektöründen çıkarılarak rakamlarının ayrıca belirlenmesi gerekmektedir.

Çocuk işçiliği zemininin oluşmaması için ekonomik, politik, toplumsal eylemlerin aynı doğrultuda yürütülmesi ve çocuk işçi istismarına koşut denetimlerin sıklıkla yapılması devlet tarafından yapılması gerekenlerdir.

Çalışmanın sorunsalı ile ilgili olarak medyaya da büyük sorumluluklar düşmektedir. Medya, öznenin çocuk olduğu durumlarda gelir amacını ilk sıradan çıkartarak, toplumsal sorumluluk bilinciyle eylemde bulunmalıdır. Günümüzde medya sektörü, tarım, sanayi, hizmet sektörü alanlarındaki çocuk işçiliği sorunsalını ekranlarda yansıtmayarak, çalışan emekçi çocukların, çalışma koşullarına yer vermeyerek, hiçbir sorun yokmuşçasına üstünü örtmektedir. Medya, etkin gücünü çocuk işçiliği ile mücadelede kullanmaktan öte, çalışmanın da gösterdiği gibi televizyon dizilerinde çocuk işçiliğine geniş alanlar açmaktadır. Medya, çocuk işçiliğini şöhret, ün gibi sunumlarla meşrulaştırmaktadır. Medya, sanatsal ve kültürel faaliyetlerde bulunan çocuk oyuncularını konuk olarak ağırlayarak, işçi kimliklerini anımsatmaksızın alkış tutmaktadır. Medyada, bir dizide çalışan çocuk oyuncu sayısına sınırlama getirmelidir. Dizilerde çalışan çocuk oyuncuların, olumsuz sahnelerde oynamaları konusu da gözden geçirilmelidir. Dizilerde çalışan çocuk oyuncuların çocuk oldukları her koşulda ön plânda tutulmalıdır.

Çalışmada anket sonuçlarının belki de en vurucu verisi, anket katılımcılarının, dizilerde çalışan çocuk oyuncularını, “işçi” olarak değerlendirmemeleridir. Buda medyanın çocuk işçiliği sorunsalını bilinçle ya da bilinçsizce gizleme yönündeki başarısının yansımasıdır. İzler kitle ekranda görünen ve çalışma faaliyetinde bulunan çocuklar hakkında bilinçsizdir. Bu bilinçsizliği, sanatsal ve kültürel aktivitelerde çalışan çocuk oyunculara ilişkin yasal düzenlemenin 2015 yılında yapılmış olmasıyla

ilişkilendirebiliriz. Arzu edilen, ilerleyen srt izler kitlenin dizilerde çalışan ocuk oyuncuların işçi kimlikleri konusunda farkındalığının artmasıdır.

Yukarıdaki ifadeler doğrultusunda gerekli olan yasal düzenlemelerin en hızlı şekilde yapılması, medyanın sosyal sorumluluk bilincini anımsaması, toplumunsa çalışan ocuk oyuncular konusunda bilinçlenmesi önerilmektedir.

Bu alışmada, Türkiye ulusal kanallarındaki prime time kuşağı televizyon dizilerinde çalışan ocuk oyuncular ve onların çalışma koşulları hakkında kitleler üzerinde farkındalık yaratmak amacı ile televizyon dizilerindeki “emekçi çocuklar” ele alınmıştır. Çalışmanın diğer bir amacı da Türkiye’deki literatüre katkı sağlamaktır. Bu türdeki çalışmaların genişletilme olanağı kuşkusuz vardır. Çalışma rnekleme daha geniş tutularak Türkiye genelinde prime time kuşağı televizyon dizilerinde çalışan ocuk oyuncular ve çalışma koşulları incelenebilir. Ayrıca Türkiye’nin, televizyon dizilerindeki çalışan ocuk oyuncularına ilişkin yasal ve pratikteki uygulamalarının, çeşitli ülkelerle kıyaslaması yapılarak dünya standartlarındaki durumu açığa çıkarılabilir. Aynı içerikteki çalışmaların Avrupa lkelerinde uygulanmasıyla literatürün zenginleşmesine koşut, çalışmanın sorunsalına ilişkin kıyaslama olanağını elde edilebilir.

Bu alışma sonucunda elde edilen bulgular, yukarıda ifade edildiği gibi bundan sonraki çalışmalara veri niteliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Aiken, L. R. (1997). Questionnaires and inventories: Surveying opinions and assessing personality. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Akbaş, E. ve Atasü Topçuoğlu, R. (2009). “Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu-Eleştirel Bir Değerlendirme”. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 20(1), 95-103.
- Aksoy, H. C. (2010). Kişisel Verilerin Korunması. Ankara: Çakmak Yayınevi.
- Aksoy, İ. (2011). “Türklerde Aile ve Çocuk Eğitimi”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(16), 4.
- Akyüz, E. (2000) “Ulusal ve Uluslararası Hukukta: Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması”. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Akyüz, E. (2010). Çocuk Hukuku. İstanbul: Pegem Akademi.
- Akyüz, E. (2012). Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Algan, N. (2004). Türkiye’de Kayıtdışı Sektör: Boyutları, Etkileri ve Kayıtdışı Sektörü Küçültme Konusunda Öneriler.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. (6. Baskı). Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Anadolu Üniversitesi. (2011). Çocukta oyun gelişimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Anderson, G. (1990). Fundamentals of educational research. Bristol: The Falmer Press.
- Arı, B. ve Karatepe, E. (2010). “Dede korkut hikayelerinde kadın ve çocuk eğitimi”. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14), 275-284.
- Arman, A. ve Yapan, E. (2005). Vitrindeki Hayatlar, İçinde Kral Çıplak: Türk Basınının Eleştirel Bir Bakış Denemesi. Konya: Tablet Kitabevi.

- Arslan, G. (2011). İzleyici Reklamla Ne Yapar İnternet Reklamlarına Yönelik Kullanım Ve Motivasyonlar. Konya:Tablet Kitap evi .
- Aslan, E. ve Tavşancıl, E. (2001). İçerik Analiz ve Uygulama Örnekleri. İstanbul: Epsilon.
- Atay, T. (2017).Görünüyorsunuz o halde varım. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Atılğan, A. ve Atılğan, Ü. E. (2009). “Çocuk Hakları Paradigması ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hâkim Olan İlkeler Açısından Türkiye’deki Düzenleme ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi”. Ankara: İnsan Hakları Ortak Platformu Yayınları.
- Ay, M.E. (1991). İslam Hukuku Kaynaklarına Göre, Pedagojik Açıdan Çocuk Eğitiminde Dayak Cezasına Getirilen Sınırlamalar. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3(3), 225-230.
- Aziz, A. (2008). İletişime Giriş. İstanbul: Aksu Kitapevi.
- Bağlı, M. (2003). Türk Modernleşmesi Bağlamında Hukuk ve Yargılama: Çocuk Yargılaması, II. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Türkiye’de Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı.
- Bakırcı, K. (2004). Çocuk Ve Genç İşçilerin Korunması. İstanbul: Beta Yayınları.
- Bakırcı, K. (2006). Çocuk İşçiler Dünyü-Bugünü-Yarını. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- Balc, A. (2000). Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler. Ankara: Pegem Yayınları
- Baran, G. (2011). “Çocuk Gelişimine Giriş”. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Başfıncı, Ş. Ç. (2008). Pazarlama İletişim Medyası Olarak Web Ortamında İçerik Analizi Yapmanın Güçlükleri ve Olası Çözüm Önerileri. Yönetim Dergisi, 11(61), s. 52-71.
- Başyatmaz, T. (1994). ve Kahramanoğlu, E. (1996). Türkiye’de Çalışan Çocuklar Sorunu ve
- Bell, J. (2000). Doing your research project (Third edition.). Buckingham: Open University Press.
- Berelson, B. (1995). Content Analysis in Communication Research. New York.

- Berk, L. E. (2001). Development Throught the Lifespan. (2. Baskı). Boston: Allyn and Bacon.
- Binark Mutlu, F., ve Güngör, N. (1993). “TV ve Basında Haberler:Karşılaştırmalı İçerik Çözümlemesi”. Amme İdaresi Dergisi, 6 (3).
- Böke, K. (2011). Sosyal Bilimlerde AraştırmaYöntemleri. (3.baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
- Bumin, K. (1983). “Batıda Devlet ve Çocuk”. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Burgess, T. (2001). A general introduction to the design of questionnaires for survey research. Leeds.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F., (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. (11.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Can, A. (1996). Çocuk ve Çizgi Film. Konya: Özel Eğitim Basım Yayın.
- Centel, T. (1982). Çocuklar ile Gençlerin İş Güvenliği. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.
- Centel, T. (2000). Sekiz Yıllık Temel Eğitim ve Asgari Çalışma Yaşı. Ankara: İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi.
- Centel, T. (2002).182 sayılı ILO Sözleşmesi”nin Türk Çalışma Yaşamına Etkisi. Dergi Park, TÜHGS 2002, s. 10-17.
- Centel, T. (2005). Yeni Türk Ceza Kanunu”nda Çalışma Yaşamına İlişkin Düzenlemeler.
- Cereci, S. (1996). Televizyonun Sosyolojik Boyutu. İstanbul: Şule Yayınları.
- Chernilo, D. (2002). “The Theorization of Social Co-Ordinations in Differentiated Societies: The Theory of Generalized Symbolic Media in Parsons, Luhmann and Habermas”. The British Journal of Sociology, 53 (3). s. 431-449.
- Coşkun, Y. (1996). Radyonun Yeniden Keşfi. Yeni Türkiye Dergisi, Medya Özel Sayısı (12).
- Cunningham, H. (2012). The invention of childhood. Random House.
- Çaplı, Bülent. (1995). Televizyon Ve Siyasal Sistem. Ankara: İmge Kitabevi.

- Çaplı, B. (Kasım-Aralık 1996). Çocuk Ve Televizyon. Yeni Türkiye Dergisi, (12) s. 1334-1337
- Çelenk, S. (2010). “Ask-ı Memnu’dan Ask-ı Memnu’ya yerli dizi serüvenimiz”. Birikim Dergisi, (256-257). s. 21-22.
- Çelenk, S. (2010). “Ask-ı Memnu’dan Ask-ı Memnu’ya yerli dizi serüvenimiz”. Birikim Dergisi, s. 256-257.
- Çelik, C. (2005). “Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi”. E-akademi, 36 Güvenliği’nin Korunması”, 1.Basım, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2000, s.66.
- Çelik, C. (2005). “Çocuk Kavramı Ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi”.E-akademi, 36
- Çelik, N. (2010).İş Hukuku Dersleri. İstanbul. Çimento İşveren Dergisi, 19 (5). s. 2-46.
- (Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı, 2017, s. 13).
- (ÇSGB, 2017, s. 13).
- Çözüm Yolları. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Friedrich Naumann Vakfı Yayını.
- Dağtaş, E. (2006). Türkiye’de magazin basını. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dant, T. (2006). “Material Civilization: Things and Society”. The British Journal of Sociology, 57 (2). s. 289-308.
- Demircioğlu, M. ve Centel, T. (2007) “İş Hukuku. (12. baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Diamond, J. (2012). The World Until Yesterday: What Can We Learn from Traditional Societies?.Viking Press,
- Doğan, İ. (2009). Dünden Bugüne Türk Ailesi. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Duverger, M. (1980). Metodoloji Açısından Sosyal Bilimlere Giriş, (Çev: Ü. Oskay). İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Duyar İ. ve Özener B. (2003) Çocuk İşçiler Çarpık Gelişen Bedenler. Ankara: Ütopya Yayınevi.

- Edward, P. T. (1968) The Making of the English Working Class. Vintage Books.
- Elkind, D. (1999). Çocuk ve toplum. (Çev: D. Öngen). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın.
- Ertan, İ. M. (2008).Ulusal Üstü İnsan Hakları Hukuku ve Türk Hukukunda Asgari Çıraklık Yaşı, Çalışma ve Toplum.
- Fişek, G., Özsuca Ş. ve Şule M. (1997). Sosyal Sigortalar Kurumu Tarihi 1946-1996. Ankara: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Fişek, H. Les Maisons D'Éducation Pour Mineurs Délinquants En Suisse Romande (İsviçre'nin Fransızca Konuşulan Bölgesinde Çocuk Suçlular İçin Islah Evleri). Librairie Reymond, Imprimerie A.&W. Fişek. A. G. Çocuk Emeği. <http://www.fisek.org.tr/calismalar/cocuk-emeği/cocuk-emeği-uzerine-yazılar/cocuk-emeği/> Seiler-Neuchâtel, 1948. (Erişim tarihi: 2.4.2018))
- Flowers, J. F., Haynes, A. A. ve Crespın, M. H. (2003). "The Media, the Campaign, and the Message". American Journal of Political Science, 47 (2). s. 259-273.
- Franklin, B. (1993) Çocuk Hakları. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gander, M. J. Ve Gardiner H. W. (2010). "Çocuk ve Ergen Gelişimi". (Çev: B. Onur).Ankara: İmge Kitapevi.
- Gökçe, O. (1995). İçerik çözümlemesi.(2. baskı). Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları
- Gülçubuk, B. (2012) 2. Sayı çalışışışma ve toplum dergisi
- Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi, (1-2-3).s. 85-102.
- Hall, S. and Gay, P. (1997). Questions of Cultural Identity. Cambridge: Sage Publications.
- Hayman, J. L. (1968). Research in education. Columbus: C.E.Merrill Pub.
- Kaplan, Y. (1992). Televizyon İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Karabulut, Ö. (1994). Çalışan Çocuklar. Ankara: Türk İş Yayını.

- Karabulut, Ö. (2000). “Ekonomik İstismar: Çocukların Çalıştırılması”. (Çev. M. Şirin, ve S.Usta Sayita). 1.İstanbul Çocuk Kurultayı: Bildiriler Kitabı. (1.basım). İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları.
- Karaca, F. (1996). Radyo ve Televizyon Yayıncılığında İlkeler ve Sorumluluk. Yeni Türkiye Dergisi, (11). s. 372-373.
- Karaçor S. (2007). Reklam İletişimi İnternet ve Gazete Reklamlarının Etkilerine Yönelik Bir Araştırma. Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Karadeniz, Ö. (1976) Iustinianus Zamanına Kadar Roma’da İş İlişkileri. Ankara: AÜHF Yayınları.
- Karahan Uslu, Z. (2001). Yazılı ve Görsel Medyada Magazınleşmenin Tarihsel ve Sosyolojik Dinamikleri. İletişim Dergisi, (12). s. 1-23.
- Karataş, K. (1993). “Çocuk İşgücü Sorunu. Nedenleri, Sonuçları ve Çözüm Önerileri”.
- Kaya, A. R. (2016). İktidar yumağı. (2. baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kocabaşoğlu, U. (1980). Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna. Ankara: S.B.F. Yayınları
- Korkmaz, E. (2012). “Montessori Metodu”. (2. Baskı). İstanbul: Algı Yayın.
- Krippendorff, K. (1980). Content Analysis. Beverly Hills: London, Sage Publications
- Kuhn, D. ve Siegler, R. (2006). “Handbook of Child Psychology”. Sixth Edition, Canada: John Wily&Sonsplaton, (2014). “Devlet”, (Çev. N. Akbıyık). (3. Baskı).İstanbul: Antik Yayınları.
- McQuail D. ve Windahl S. (1997). Kitle İletişim Modelleri. (Çev. K. Yumlu). Ankara: İmge Kitabevi.
- Mertens, D. (1998). Research methods in education and psycohistory. New York: Sage Pub
- Mızruchı, S. (2010). “Risk Theory and the Contemporary American Novel”. American Literary History, 22 (1), s.109-135.
- Milne, B. (2013). The history and theory of children’s citizenship in contemporary societies. Springer Science & Business Media.

- Mutlu, E. (1991). Televizyonu Anlamak. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Mutlu E. (2008).Televizyonu Anlamak. Ayraç Kitap Evi.
- Nalçaoğlu, H. (2003). “Medya Ve Toplum İlişkisini Anlamak Üzere Bir Çerçeve”. Sevda Alankuş (Der.). Medya ve Toplum, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Oskay, Ü. (2005). İletişimin ABC’si. İstanbul: Der Yayınları.
- Öksüz, S. (2000). Çocuk ve Etik. RTÜK İletişim Dergisi, Sorumlu Yayıncılık, (20). s. 34-50.
- Plumb, C. and Spyridakis, J. H. (1992). Survey research in technical communication: Designing and administering questionnaires. Technical Communication. 39 (4). s. 625-38.
- Postman, N. (1995). Çocukluğun yok oluşu. (Çev. K. İnal). Ankara: İmge Kitap Evi.
- Powers, E. D. “All Things That I Didn’t Want to Change Anyway: Andy Warhol and the Sociology of Difference”. American Art, 26 (1). s. 48-73.
- Reid, A.S. (2011). “Age Of Responsibility”. Ed: J.W. Chambliss, Juvenile Crime and Justice, Los Angeles: SAGE, p:1-11
- Robson, C. (1996). Real world research. Oxford: Blackwell Publishers Squires, C. R. (2012). “Coloring in the Bubble: Perspectives from Black-Oriented Media on the (Latest) Economic Disaster”. American Quarterly. 64 (3). s. 543-570.
- Rosenkoetter, Lawrence, Rosenkoette, Sharon, and Acock, Alan (2004). Television violence: An intervention to reduce its impact on children. Journal of Applied Developmental Psychology, 2, 11-126.
- Sağlam, M. ve Aral, N. (2016). Çocuk ve medeniyet.
- Sayimer, İ. (2008). Sanal Ortamda Halkla İlişkiler. İstanbul: Beta Yayınları.
- Scott, D.M. (2010). The New Rules of Marketing and PR. New Jersey: John Wiley and Sons,
- Süzek, S. (1994). İş Hukukunda Yorum. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları. (1). s. 231-237.

- Süzek, S. (2000). İşçi Sağlığı ve Güvenliği Konusunda Somut Çözüm Önerileri. Armağan T. (2000). İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku. Ankara: Türk Milli Komitesi. s. 305-324.
- Süzek, S. (2009). İş Hukuku. İstanbul.
- Squires, C. R. (2012). “Coloring in the Bubble: Perspectives from Black-Oriented Media on the (Latest) Economic Disaster”. American Quarterly. 64 (3). s. 543-570.
- Şekerci Riza, Şekerci Mufide (1996). Türk Medya Mevzuatı. Radyo-televizyon-telsiz-basın-yayın. İstanbul: Yasa Yayınları.
- Şirin, M.R. (2011). “BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Kitabı”. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları
- Şirin, Sevgi Usta Sayita, (2000) 1. İstanbul Çocuk Kurultayı: Bildiriler Kitabı. İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları. (1). s. 503.
- Tavşancıl, E., ve Aslan, E. (2001). İçerik analizi ve uygulama örnekleri.
- Tekinalp, Ş. (2003). Radyo ve Televizyon. İstanbul: Der Yayınları.
- Thomas, R. M. (1998). Conducting educational research: A comparative view. West Port, Conn: Bergin & Garvey.
- Thompson, E.P. (1968).The Making of the English Working Class. Vintage Books.
- TİSK. (TÜİK, 2013). Türkiye’de Çocuk İşgücü. Ajans- Türk Matbaacılık Sanayi.
- Tokgöz, O. (1983). İletişim ve Toplum Sorunları. UNESCO: Türk Sosyal Bilimler DerneğiYayınları.
- Toruk, İbrahim. (2008). Gutenberg’den Dijital Çağa Gazetecilik –Türkiye’de Haber Siteleri. İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Tunçomağ, K. (1979). İş Hukuku. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları. (1).
- Tunçomağ, K. (1981).İş Hukuku Genel Kavramlar: Hizmet Sözleşmesi. İstanbul. (1).
- Türkdoğan, O. (1974). Yoksulluk Kültürü Gecekonduların Toplumsal Yapısı, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.

- UNICEF Türkiye Temsilciliği. (1997). Dünya Çocuklarının Durumu. Ankara: Tisimat Basım. s. 25.8 Akyüz , s. 540.
- Uyguç, Ünsal. (1987). Radyo Televizyon Haberciliği. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Vural, Z. (2006). Bilgi İletişim Teknolojileri ve Yansımaları. Ankara: Nobel Yayınları.
- Yavuzer, H. (2003). “Çocuk Psikolojisi”. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yörükoğlu, A. (2007). Değişen toplumda aile ve çocuk. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (2011). “Çocuk Ruh Sağlığı”. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yumlu, K. (1994). Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları. İzmir:
- Weinberg, T. (2009). The New Community Rules: Marketing On The Social Rules. USA: O'Reilly Media.
- Williams, R. (2003). Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim. (Çev: A. U. Türkbag). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Wolf, R. M. (1988). Questionnaire. Educational reseach methodology and measurement (Ed. P.S.Keeves). Oxford: Pergaman Press.USA.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://iskanunu.com/asgari-ucret/>

www.tdk.gov. Ulaşım tarihi

www.calismatoplum.org/sayi33.htm

<https://ekmekvegul.net/>

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/>

EK-1

Çocuk hukukunun temel kaynaklarını her şeyden önce uluslararası sözleşmeler oluşturmaktadır. Anayasamız ve ulusal yasalar ise çocuk hukukunun diğer yazılı kaynaklarıdır. Uluslararası sözleşmeler bakımından çocuk hakları ve çocuğun çalışma hayatına ilişkin doğrudan düzenleme getiren kaynaklar;

- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiştir. 27 Ocak 1995 tarihli ve 22184 sayılı Resmi gazetede yayınlanmıştır),

- Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Avrupa Konseyi tarafından Strazburg toplantısında 25.01.1996 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye tarafından 9 Haziran 1999 tarihinde imzalanmış ve 18/01/2001 tarihli ve 4620 sayılı Kanun’la onaylanması uygun bulunmuştur),

- Avrupa Birliği’nin Çalışanların Temel Sosyal Hakları Şartı’nda ve Avrupa Konseyi Sosyal Şartı’nda çocuğun çalışma yaşamına ilişkin haklarını ilgilendiren doğrudan ve dolaylı hükümler yer almaktadır. Bununla beraber AB’nin “Genç İşçilerin Korunması Yönergesi” de çalışma yaşamını doğrudan ilgilendiren hükümler ihtiva etmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) çocuklara yönelik iki tane önemli sözleşmesi bulunmaktadır.

- 1973 tarihli 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi (Uluslararası Çalışma Örgütünün 1973 yılında Cenevre’de yapılan 58. oturumunda kabul edilen ve Türkiye tarafından 23/1/1998 tarihli ve 4334 sayılı Kanun’la onaylanması uygun bulunan “İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin 138 sayılı Sözleşme’nin onaylanması Bakanlar Kurulu’nce 25/5/1998 tarihinde kararlaştırılmıştır.),

-1999 tarihli 182 sayılı Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına ilişkin Acil Önlemler Sözleşmesi (Uluslararası Çalışma Örgütünün 1973 yılında Cenevre’de yapılan 58. oturumunda kabul edilen ve Türkiye tarafından 23/1/1998 tarihli ve 4334 sayılı Kanun’la onaylanması uygun bulunan “İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin 138 sayılı Sözleşme’nin onaylanması Bakanlar Kurulu’nce 25/5/1998 tarihinde kararlaştırılmıştır) dir.

EK- 2

Ulusal yasalar bakımından çocuğun çalışma hayatına ilişkin düzenleme getiren yasaların başında 1982 tarihli T.C Anayasası. T.C. Anayasa'sının; 2.,5.,17.,41.,42.,50.,60.,61. maddeleri çocuk haklarının dayanağını oluşturan başlıca hükümler olmakla beraber, “Herkesin eğitim ve öğretim hakkına sahip olması ve bu haktan yoksun bırakılma yasağı” şeklindeki 42.maddesi, “ Çocukların yaşına ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılması yasağı ile çalışma şartları bakımından özel korunmaya alınmaları hakkı” içerikli, 50. maddesi, “ Muhtaç çocukları topluma kazandırmak için devletin önlemler alması” içerikli 61. Maddesi çalışma bağlamında ilişkili bulunmaktadır. Bununla beraber İş Kanunu, Sendikalar Kanunu, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu, Sosyal Sigortalar Kanunu, Mesleki Eğitim Kanunu ve İlköğretim Kanunu çocuğun çalışma yaşamındaki haklarını doğrudan ilgilendiren temel kanunlardandır.

3 Sayı: 13659 02 Nisan 2013 Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları,

2012 Kurumsal olmayan nüfusun %20,6'sını 6-17 yaş grubu çocuklar oluşturdu.

Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı, 2012 yılı Ekim, Kasım ve Aralık aylarında uygulanan Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre 15 milyon 247 bin kişidir. Bu yaş grubundaki çocukların %66,5'i kentsel, %33,5'i kırsal yerlerdedir. Çocukların %91,5'i bir okula devam ederken, %8,5'i okula devam etmemektedir. Yaş grupları itibarıyla, 6-14 yaş grubundaki çocukların %97,2'si, 15-17 yaş grubundaki çocukların ise %74,7'si okula devam etmektedir. Çalışan çocuk sayısı 6-14 yaş grubunda 292 bin kişi, 15-17 yaş grubunda ise 601 bin kişidir

Ekonomik faaliyette çalışan 6-17 yaş grubundaki çocukların istihdam oranı %5,9'dur. Bu yaş grubundaki istihdam oranı 2006 yılı sonuçlarına göre aynı düzeyde kalırken, çalışan çocuk sayısında 3 bin kişilik artış gerçekleşti. Çocukların istihdam oranı, 6-14 yaş grubunda %2,6, 15-17 yaş grubunda ise %15,6'dır. Türkiye genelinde 6-17 yaş grubunda istihdam edilen çocukların %44,8'i kentsel, %55,2'si kırsal yerlerde yaşamakta olup, %68,8'i erkek ve %31,2'si ise kız çocuklarıdır.

Temel Çocuk İşgücü Göstergeleri (6-17 yaş), 2006-2012

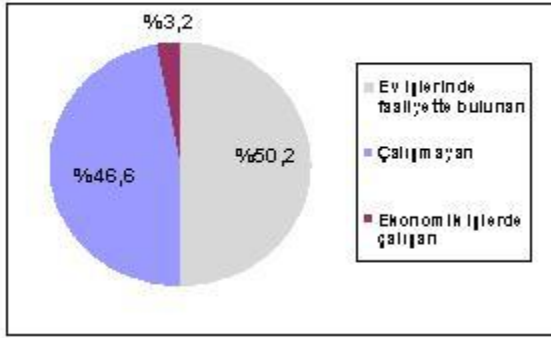
Göstergeler	2006 ⁽¹⁾		2012	
	(Ekim-Kasım-Aralık)		(Ekim-Kasım-Aralık)	
	(Bin Kişi)	(%)	(Bin Kişi)	(%)
6-17 yaş grubu nüfus	15 025	-	15 247	-
İstihdam (6-17 yaş)	890	100,0	893	100,0
Yaş grubu				
6-14	285	32,0	292	32,7
15-17	605	68,0	601	67,3
Cinsiyet				
Erkek	601	67,5	614	68,8
Kadın	289	32,5	279	31,2
Yerleşim yeri				
Kent	490	55,1	400	44,8
Kır	400	44,9	493	55,2
Sektör				
Tarım	326	36,6	399	44,7
Sanayi	275	30,9	217	24,3
Hizmet	289	32,5	277	31,0
İşteki durum				
Ücretli veya yevmiyeli	505	56,7	470	52,6
Kendi hesabına	24	2,7	10	1,1
Ücretsiz aile işçisi	362	40,7	413	46,2
İstihdam oranı (6-17 yaş)	-	5,9	-	5,9
6-14	-	2,5	-	2,6
15-17	-	16,6	-	15,6

⁽¹⁾ 2006 yılı sonuçları, 2008 bazlı nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

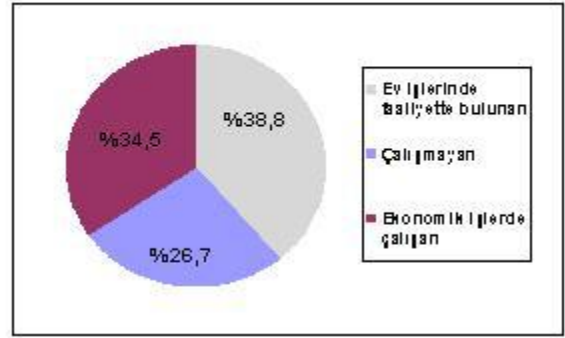
Not: Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Çalışan çocukların %49,8'i bir okula devam ederken, %50,2'si okula devam etmemektedir. Yaş grupları itibarıyla, 6-14 yaş grubundaki çalışan çocukların %81,8'i, 15-17 yaş grubundaki çalışan çocukların ise %34,3'ü bir okula devam etmektedir. Okula devam eden 6-17 yaş grubundaki çocukların %3,2'si ekonomik işlerde ve %50,2'si ev işlerinde faaliyet gösterirken, %46,6'sı herhangi bir faaliyette bulunmamaktadır. Bu yaş grubunda okula devam etmeyen çocukların ise; %34,5'i ekonomik işlerde ve %38,8'i ev işlerinde faaliyet gösterirken, %26,7'si herhangi bir faaliyette bulunmamaktadır.

Okula devam eden çocukların faaliyet durumu, 2012

Okula devam etmeyen çocukların faaliyet durumu, 2012

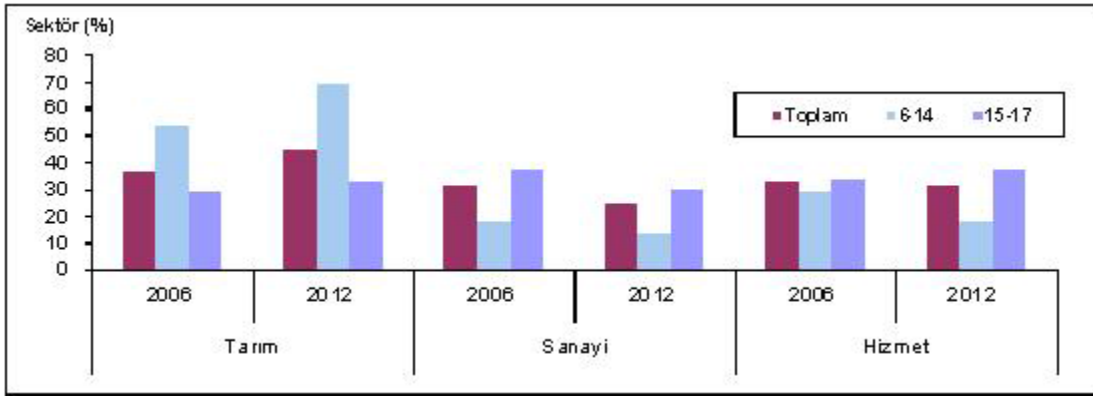

Çalışan çocukların %44,7'si tarım sektöründedir,

Çalışan çocukların %44,7'si (399 bin kişi) tarım, %24,3'ü (217 bin kişi) sanayi ve %31'i (277 bin kişi) hizmet sektöründe yer aldı. Sektör bazındaki sonuçlar, 2006 yılı sonuçları ile karşılaştırıldığında tarımsektörünün istihdam edilenler içindeki payı 8,1 puan artarken, sanayi sektörünün payı 6,6 puan ve hizmet sektörünün payı ise 1,5 puan azaldı.

İşteki duruma göre; çalışan çocukların %52,6'sı (470 bin kişi) ücretli veya yevmiyeli, %46,2'si (413 bin kişi) ise ücretsiz aile işçisidir.

Sektörlere göre ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuklar, 2006-2012

Ev işlerinde faaliyette bulunan çocukların oranı %49,2'dir

Anketin referans dönemi içinde süresi ne olursa olsun ev işlerinde ailesine yardımcı olduğunu ifade eden 6-17 yaş grubundaki 7 milyon 503 bin çocuğun;

- %47,2'sini (3 milyon 540 bin kişi) haftalık çalışma süresi 2 saat ve daha az olanlar, %80,1'ini ise
- (6 milyon 12 bin kişi) haftalık çalışma süresi 7 saat ve daha az olanlar,

- %56,8'ini (4 milyon 261 bin kişi) kız çocukları,
- ev işi türlerine göre ilk sırayı %29,7 ile hane için alışveriş yapan çocuklar oluşturdu.

EK-4

T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI Çalışma Genel Müdürlüğü 1
SANAT, KÜLTÜR VE REKLAM FAALİYETLERİNDE ÇOCUKLARIN
ÇALIŞTIRILMA USUL VE ESASLARI HAKKINDA YÖNETMELİK

BİRİNCİ KISIM

Genel Hükümler

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç ve Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç ve kapsam

MADDE 1 – (1) Bu yönetmeliğin amacı, 4857 sayılı İş Kanununun 71 inci maddesi kapsamında istisna olarak sayılan 14 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılabilecekleri sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinin kapsamı, bu faaliyetlerde çalıştırılacak çocuklara çalışma izni verilmesi, yaş grupları ve faaliyet türlerine göre çalışma ve dinlenme süreleri ile çalışma ortamı ve şartları, ücretin ödenmesine ilişkin usul ve esaslar ile diğer hususları düzenlemektir.

Dayanak

MADDE 2 – (1) Bu Yönetmelik, 22/5/2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanununun 71 inci maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 3 – (1) Bu Yönetmelikte geçen;

- a) Bakanlık: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığını,
- b) Çocuk: Sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalıştırılan 14 yaşını doldurmamış kişiyi,

c) İzin talep formu: Sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalıştırılacak çocuğun işinin niteliği, çalışma ve dinlenme süresi, ara dinlenme süreleri, yasal temsilcisi ile işverenin imzası, ücretini içeren maktu formu,

ç) Kanun: 4857 sayılı İş Kanununu,

d) Reklam faaliyetleri: Bir ürünün, hizmetin, markanın, kampanyanın, eserin, kişi, kurum veya kuruluşun tanıtımı amacı ile tertip edilen her türlü defile, şov, söyleşi ile fotoğraf, katalog, broşür çekimi ve benzeri faaliyetleri,

e) Uygunluk raporu: Tam teşekküllü hastane ya da üniversite hastanesinden alınacak, uzman bir psikolog ve çocuk doktorunun çocuk ile birebir görüşme yaparak, çocuğun yaşı, fiziksel, zihinsel, psikolojik gelişimi ve diğer sağlık koşulları göz önünde bulundurularak verilecek raporu,

T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI Çalışma Genel Müdürlüğü 2

f) Sanat ve kültür faaliyetleri: Sinema, televizyon, tiyatro, opera, bale, dans, folklor, edebiyat, görsel, dekoratif, müzik ve sahne sanatlarını, ifade eder.

İKİNCİ KISIM

Sanat, Kültür ve Reklam Faaliyetlerinde Çocukların Çalıştırılabilecekleri Faaliyetler ve Çalışma Koşulları

BİRİNCİ BÖLÜM

Sanat, Kültür ve Reklam Faaliyetlerinde Çocukların Çalıştırılabilecekleri Faaliyetler

Çocukların çalıştırılabilecekleri faaliyetler

MADDE 4 – (1) Çocukların sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalıştırılabilecekleri faaliyet alanları şunlardır:

a) Sinema ve televizyon filmi, dizi ve benzeri sinema eserlerinin meydana getirilmesi ve icrasına yönelik faaliyetler,

b) Tiyatro, opera, bale, dans, folklor, pandomimalar gibi tüm sözlü ve sözsüz sahne eserlerinin icrasına yönelik görsel ve dekoratif faaliyetler,

ç) Resim, heykel, tasarım gibi güzel sanat eserlerinin meydana getirilmesine yönelik faaliyetler,

c) Dublaj ve seslendirme faaliyetleri,

d) Her nevi rakslar, yazılı koreografi eserleri,

e) Bir ürünün, hizmetin, markanın, kampanyanın, eserin, kişi, kurum veya kuruluşun tanıtımı amacı ile tertip edilen reklam faaliyetleri,

f) Musiki ve sair, her neviden fikir ve sanat eserinin meydana getirilmesi ve icrasına yönelik faaliyetler.

Çalışma süresi

MADDE 5 – (1) Sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalıştırılan çocukların çalışma saatleri günde beş ve haftada otuz saatten fazla olamaz.

Yaş gruplarına göre çalışma süreleri

MADDE 6 – (1) Çocukların yaş gruplarına göre çalıştırılabileceği süreler şu şekilde olmalıdır; T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI Çalışma Genel Müdürlüğü 3

a) 12 aylıktan küçük çocuklar hiçbir surette çalıştırılmazlar.

b) 1 ila 5 yaşındaki çocuklar, sabah 10.00 ile akşam 18.00 arasında olmak kaydı ile bir günde iki saatten fazla çalıştırılmazlar.

c) 6 ila 14 yaş arası çocuklar sabah 10.00 ile akşam 22.00 arasında olmak ve eğitim saatlerinin dışında kalmak şartı ile okul günlerinde iki saatten fazla; okul günleri dışında ise beş saatten fazla çalıştırılmaz. Günlük çalışma süresinden sayılan haller

MADDE 7 - (1) Her yaş grubu için ayrı ayrı belirlenen çalışma süreleri çocuğun faaliyet alanına vardığı anda başlar. Faaliyet alanında geçirilecek, yemek molası ve çocuğun talebi ile verilmiş dinlenme saatleri ile yolda geçen sürelerin dışındaki, her türlü süre çalışma süresine dâhildir.

(2) Kostüm, makyaj, ses, ışık ve sair teknik ayrıntıların hazır edilmesi için çocuk faaliyet alanında bekletilemez.

Dinlenme süreleri

MADDE 8 - (1) Çocuğa, her bir saatlik çalışmanın ardından on beş dakikalık mola verilmesi zorunludur. Çocuğun veya yasal temsilcisinin talebi halinde bu süre uzatılır.

(2) Çocuğun, çalışma süresinin ardından bir günlük zaman diliminde kesintisiz on dört saat dinlenmesi esastır.

Hafta tatili

MADDE 9 - (1) Bu yönetmelik kapsamında çalıştırılan çocuk, önceki işgünlerinin tamamında çalışmış olması kaydıyla, çalıştığı günlerdeki çalışma süresine bakılmaksızın kesintisiz kırk saatten az olmamak üzere hafta tatiline hak kazanır.

Ulusal bayram ve genel tatil

MADDE 10 – (1) Bu yönetmelik kapsamında çalıştırılan çocuk, ulusal bayram ve genel tatil günlerinde çalıştırılmaz.

Yıllık ücretli izin

MADDE 11 - (1) Bu yönetmelik kapsamında çalıştırılan çocuk, iş ilişkisinin bir yıl veya daha uzun sürmesi halinde yirmi sekiz günden az olmamak üzere yıllık ücretli izne hak kazanır. Yıllık ücretli izin, kesintisiz kullanırılır.

(2) Okula veya eğitime devam eden çocuğa yıllık ücretli izni okulların tatil olduğu, kursa ve diğer eğitim programlarına devam etmediği dönemlerde verilir. T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI Çalışma Genel Müdürlüğü 4

Çalışma koşulları

MADDE 12 - (1) Çocuk, hiçbir surette çalışmaya zorlanamaz.

(2) Çocuklar ancak fiziksel, zihinsel, psikolojik ve ahlaki gelişimlerine zarar vermeyen, eğitimlerini aksatmayacak, sağlık ve güvenlik açısından risk içermeyen koşullarda çalıştırılmalıdır.

(3) Çocuklara, yaşına ve gelişimine uygun dinlenme, oyun ve çalışma alanları tahsis edilmesi zorunludur.

(4) Çocuklar, yanlarında yasal temsilcileri olmaksızın çalıştırılmaz. Yasal temsilciler, çocuğun her daim görebileceği ve ulaşabileceği şekilde faaliyet alanında hazır olmak mecburiyetindedirler.

(5) Çocuğun çalışma ortamında konusunda uzmanlaşmış bir çocuk psikoloğu veya bir eğitim bilimci ile çocuk oyuncu koçu bulundurulması gerekmektedir.

(6) Çocuklara kapalı mekanlarda ayrı bir oda, açık mekanlarda ise çalışma koşullarına uygun olarak bir kabin ya da karavan tahsis edilmesi gerekmektedir.

(7) Süresi bir ayı geçen işlerde, çocuğun kendisi ve/veya yasal temsilcisi, tüm masrafları işverence karşılanmak üzere, her zaman çocuğun psikolojik destek almasını talep edebilir.

(8) Çocuğun yasal temsilcisi, fiziksel ve ruhsal problemlerin oluşması ya da çocuğun eğitiminde meydana gelecek aksaklık gibi sebeplerle uzun süreli işlerde bir ay önceden ihbar bildiriminde bulunmak suretiyle her zaman sözleşmeyi tek taraflı feshedebilir.

Çalışma ortamında uyulması gereken koşullar

MADDE 13 - (1) Çocuklar, alkol, sigara ve bağımlılığa yol açan maddelerin kullanımına ilişkin sahneler, silah ve şiddet içeren korkutucu sahneler ile fiziksel ve ruhsal gelişimi için sakıncalı olabilecek diğer sahnelerin çekimi esnasında, çalışma ortamından uzaklaştırılır.

(2) Hiçbir çocuk yetişkinlerle aynı ortamda giyinip soyunmaya zorlanamaz. Çocuklar için ayrı bir giyinme odası düzenlenmelidir.

(3) Hiçbir çocuk sigara ve sair tütün mamulü dumanına maruz bırakılamaz.

(4) Hiçbir çocuk anti-hijyenik kıyafetler giymeye zorlanamaz.

(5) 10 yaşından küçük çocuklar üzerinde hiçbir şekilde kozmetik malzeme kullanılamaz, ancak çok gerekli durumlarda cilde zarar vermeyen ürünler ile makyaj yapılır.

(6) Çocuğun yaşına ve gelişimine uygun bir beslenme içeriği ve düzeni sağlanması esastır. T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI Çalışma Genel Müdürlüğü 5

Deneme çekimi

MADDE 14 – (1) Çocukların faaliyet göstereceği çalışmaya uygunluğunun değerlendirildiği deneme çekimlerinde randevu sistemi esastır. Çocuklar deneme çekimi sırasında bekletilemez.

İşyerine götürme ve getirme

MADDE 15 – (1) Sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalıştırılan çocukların işyerine ulaşımından işveren sorumludur. Çocuk, yasal temsilcisinin gözetiminde evinden alınarak faaliyet alanına getirilir, çalışma saatinin bitmesine müteakip tekrar evine bırakılır. Çocuk hiç kimse ile araç paylaşmaya ve toplu taşıma araçları ile ulaşım zorlanamaz. Çalışma süresi sona ermesine rağmen araç beklemesi talep edilemez.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Sanat, Kültür ve Reklam Faaliyetlerinde Çalıştırılan Çocuklara Verilecek İznin Usul ve Esasları ile İşverenlerin Yükümlülükleri

BİRİNCİ BÖLÜM

Sanat, Kültür ve Reklam Faaliyetlerinde Çalıştırılan Çocuklara Verilecek İznin Usul ve Esasları Uygunluk raporu

MADDE 16 - (1) Uzman bir çocuk psikoloğu ile çocuk doktoru, çocuk ile yapacakları yüz yüze görüşme neticesinde, çocuğun rızasının olup olmadığına da bakarak, çocuğun işe uygunluğuna karar verir. Uzmanlar, uygunluk raporuna çocuğun tekrar görülmesi gereken süre konusunda bir hüküm koyabilirler.

(2) Uygunluk raporunda çocuğun yapacağı iş, işin süresi, çalışacağı ortam ve çalışma koşulları yer almalıdır.

İzin için gerekli belgeler

MADDE 17 - (1) Sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çocuk çalıştıracak olan işveren, her bir faaliyette çalıştıracığı her bir çocuk için Bakanlıktan önceden izin almak zorundadır.

(2) İşveren, uygunluk raporunun alındığı tarihi takiben otuz gün içinde e-devlet kapısı üzerinden çalışma izni başvurusunda bulunur.

(3) Bakanlığa izin başvurusunda bulunacak işverenler aşağıda yer alan belgeleri vermekle yükümlüdür; T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI Çalışma Genel Müdürlüğü 6

a) Bu Yönetmeliğin ek-1 'nde yer alan izin talep formu,

b) Çocuğun nüfus cüzdanı,

c) Bu Yönetmeliğin ek-2'sinde yer alan uygunluk raporu,

ç) Çocuğun çalıştırıldığı sürede kendisine refakat edecek olan yasal temsilcinin kimlik bilgileri,

d) Çocuğun okulundan alınan izin belgesi,

e) İşverenin en son sermaye ve ortaklık yapısını gösteren Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi,

f) İşverenin çocuğun sağlık, güvenlik ve çalışma koşullarını uygun standartlarda sağlayacağına dair taahhüdü,

g) Taraflar arasında imzalanmış iş sözleşmesinin bir örneği.

İzin verilmesi

MADDE 18 - (1) Usulüne uygun olarak yapılan başvurular, belgelerin tam ve eksiksiz olması kaydıyla Bakanlık tarafından en geç otuz gün içinde sonuçlandırılır.

(2) Bakanlık, uygunluk raporundaki görüşleri de dikkate alarak 1-5 yaş arası çocuklar için en fazla bir yıllık, 6-14 yaş arası çocuklar için ise en fazla iki yıllık izin verir.

İznin uzatılması

MADDE 19 – (1) İşveren 4 üncü maddede belirtilen faaliyetlerde çalıştırılmak üzere Bakanlıktan verilen izin süresinin dolmasından otuz gün önce uygunluk raporunu ve okuldan alınan izin belgesini yenileyerek izin uzatma talebinde bulunur.

İznin reddi

MADDE 20 – (1) Çalışma izni veya çalışma izninin uzatılma istemi;

a) Okuldan alınan izin belgesinde çocuğun eğitimde yeterli başarıya sahip olmadığı veya bir önceki dönemde çalıştırıldığı sürede eğitimi aksattığına dair ibarenin bulunması,

b) Çalışacağı iş için hazırlık gerektiren durumlarda hazırlık için harcaması gereken zamanın eğitimi etkileyecek kadar fazla olması,

c) Sözleşmede çocuk için uygun olmayan hükmün yer alması,

ç) Çocuğun bir yıl içinde yer aldığı iş sayısının fazla olması, hallerinde reddedilir. T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI Çalışma Genel Müdürlüğü 7

İznin iptali

MADDE 21 - (1) Rutin denetim ya da şikayet üzerine çalışma izni verilmiş çocuğun yönetmelik hükümlerine aykırı olarak çalıştırıldığı tespit edildiğinde Bakanlık tarafından çalışma izni iptal edilir ve işverene kanunda belirtilen idari para cezası uygulanır. Ayrıca, aynı işveren, bir yıl içinde tekrar herhangi bir çocuk için çalışma izni talebinde bulunamaz.

İKİNCİ BÖLÜM

Sanat, Kültür ve Reklam Faaliyetlerinde Çalıştırılan Çocuklara Yönelik İşverenlerin Yükümlülükleri

Çocuk çalıştıramayacak işveren

MADDE 22 - (1) Çocuklara karşı işlenmiş suçlardan veya yüz kızartıcı suçlardan hüküm giyen işveren, çocuk çalıştıramaz.

İşverenin yükümlülükleri

MADDE 23 - (1) İşveren ile çocuğun yasal temsilcisi arasında yazılı olarak iş sözleşmesi yapılır. Söz konusu sözleşmesinin bir örneği işverende, bir örneği ise yasal temsilcide kalır.

(2) Bu sözleşmede işin süresi, koşulları, çalışma saatleri, çocuğun alacağı ücret, ücretin banka aracılığı ile yatırılacağı çocuğun hesap numarası açık olarak yazılmalıdır.

(3) İşveren tarafından çocuğun yasal temsilcisine, çocuğun çalıştırılacağı faaliyet, karşılaşılabileceği riskler ve alınan önlemler hakkında yazılı olarak bilgi verilir.

(4) İşveren, okula devam eden çocuk için okulundan aldığı belgeyi özlük dosyasında muhafaza eder.

(5) İşveren, işyeri denetimlerinde gösterilmek üzere çalıştırılan çocuk için günlük çalışma kayıt formu doldurup, çocuğun yasal temsilcisine imzalatır.

(6) Günlük çalışma kayıt formunda;

a) Tarih,

b) Çocuğun ismi,

c) Çocuğun çalışmaya geldiği saat ve çalışmanın sona erdiği saat,

ç) Çalışma süresi,

d) Dinlenme süreleri,

e) Çocuğun kime teslim edildiği,

f) Çalışma ortamında bulunan uzmanlaşmış çocuk psikoloğu veya eğitim bilimci ile çocuk oyuncu koçunun adları-soyadları ve imzaları, hususların yer alması gerekmektedir. T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI Çalışma Genel Müdürlüğü 8

Özlük dosyası ve içeriği

MADDE 24 - (1) Çalıştırılan çocuk için Bakanlıktan izin alındıktan sonra yasal temsilci, işveren ve Bakanlıkta saklanmak üzere dosya oluşturulur. Bu dosyada aşağıdaki belgelerin yer alması gerekir:

- a) Bakanlık izin belgesi,
- b) Uygunluk raporu,
- c) Çocuğun kimlik bilgileri,
- ç) Yasal temsilci kimlik bilgileri,
- d) Çocuğun okulundan alınacak izin belgesi,
- e) İş sözleşmesinin bir örneği,
- f) Acil olay kayıt formu (Kaza, yaralanma, istismar gibi olası yaşanabilecek riskli durumlarda yasal temsilci tarafından doldurulacak ve Bakanlığa 3 gün içerisinde bildirilecektir.),
- g) Günlük çalışma kayıt formu.

Koordinasyon ve iş birliği

MADDE 25 - Bakanlık, sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalıştırılan çocuklarla ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşları, işçi ve işveren kuruluşları, meslek kuruluşları, üniversiteler ve gönüllü kuruluşlar ile işbirliği yapar ve bu kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlar.

DÖRDÜNCÜ KISIM

Son Hükümler

Yürürlük

MADDE 26 - Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 27 - Bu Yönetmelik hükümlerini Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı yürütür.

EK- 5 KODLAMA KILAVUZU

Oyuncu/Var/yok

Oyuncu Çalışan/Öğrenci : (Küçük, Çalışan, Öğrenci, İşsiz)

Çocuk Oyuncu Sahnesi : (Gündüz-Gece)

Çocuk Oyuncu Sahnesi : (Yalnız- Aile Büyüğü ile)

Çocuk Oyuncu Çalışma Mekanları : (Hastane, Karakol, Okul, Yurt, Sokak, Park, Ev, Diğer)

Çocuk Oyuncu Sahne İklimi : (Yağmurlu, Soğuk, Karlı, Sıcak, Güneşli, Diğer)

Çocuk Oyuncu Sahne Duygu Rolü : (Mutlu, Sevinçli, Üzgün, Korku dolu, Stresli, Şiddet dolu, Ağlamaklı, Diğer)

Çocuk Oyuncu Sahne Teması : (Ölüm, Alkol, Hastalık, Uyuşturucu, Yoksulluk, Kaçakçılık, Şiddet, Anne- Babasızlık, Aşk- Evlilik, Diğer)

Çocuk Oyuncu Masumiyet İstismar Şekilleri : (Yalan Söyletmek, Susturmak, Ajanlık yaptırmak, Hırsızlık yaptırmak, Dilendirmek, Diğer)

Çocuk oyuncuların barınma koşulları : (Küçük, Dağınık, Sağlıksız, Diğer)

Çocuk oyuncuların beslenme koşulları : (Makarna, Peynir-Ekmek, Patates, Bulgur Pilavı, Diğer)

Ç. Oyuncuların Maruz Kaldığı Sözel Şiddet : (Hakaret, Tehdit, Aşağılama, Suçlama, Bağırma, Laf atma)

Ç. Oyuncuların Maruz Psikolojik Şiddet : (Küçümseme, Korkutma, Duygu sömürüsü, Katı kural ve baskı, Konuşmama, Surat asma)

Ç. Oyuncuların Maruz Kaldığı Sosyal Şiddet : (İftira, Hakaret, Küçümseme, Acıma)

Ç. Oyuncuların Maruz Kaldığı Fiziksel Şiddet : (Dayak, İtme, kafasına vurma, Sarsma, Boğazına sarılma)

Ç. Oyuncuların Maruz Kaldığı Ekonomik Şiddet : (Harçlık vermeme, Gidere katma, İhtiyaçlarını kesme)

Çocuk Oyunculara Yüklenen Sorumluluklar
Para kazanma, Diğer)

: (Çocuk bakıcılığı, Ev işleri,

EK- 6 ANKET FORMU

Merhaba, Dizilerdeki çocuk oyuncular ile ilgili yüksek lisans tezi kapsamında araştırma yapıyorum. Bu konu ile ilgili sizin de fikirlerinizi almak istiyorum. Soruların doğru ya da yanlış cevapları yoktur. Size en uygun gelen seçeneği cevap olarak veriniz. Vereceğiniz samimi cevaplar, çalışmanın başarılı olması için çok önemlidir. Ankette verdiğiniz kişisel bilgileriniz kimse ile paylaşılmayacak, sadece tez kapsamında kullanılacaktır. Zaman ayırdığınız için şimdiden teşekkür ederim.

Kıymet ERCEK

1. Cinsiyetiniz	Kadın ()	Erkek ()
2. Yaşınız: (yazınız)		

3. Eğitim Durumunuz:	4. Medeni Durumunuz:
İlkokul ()	Bekâr ()
Ortaokul ()	Evli ()
Lise ()	Boşanmış ()
Ön lisans ()	Dul ()
Lisans ()	
Lisansüstü ()	

5. Çocuğunuz var mı?	Var: ()	Yok: ()
6. Çocuğunuzun / çocuklarınızın yaş/yaşları nedir? Yazınız.		

7. Aşağıdaki ifadeleri okuyunuz ve size uygun gelen seçeneği işaretleyiniz

1.Kesinlikle katılmıyorum 2.Katılmıyorum 3.Fikrim Yok 4.Katılıyorum 5.Kesinlikle katılıyorum

Dizilerde çocuk oyuncu olması diziyi takip etmem konusunda olumlu etki yapar.	1	2	3	4	5
Çocuk oyuncuların yasal hakları yapımcı tarafından korunmaktadır.	1	2	3	4	5
Çocuk oyuncuların sosyal hakları yapımcı tarafından korunmaktadır.	1	2	3	4	5
Çocuk oyuncular dizilerden gelir elde etmektedir.	1	2	3	4	5
Dizilerdeki çocuk oyuncuların çekimleri okul saatlerine göre düzenlenmektedir.	1	2	3	4	5
Dizilerdeki çocuk oyuncuların ekranda görünen beslenme olanakları yeterlidir.	1	2	3	4	5
Dizilerdeki çocuk oyuncuların ekranda görünen barınma olanakları yeterlidir.	1	2	3	4	5
Çocuk oyuncuların güvenliğine dikkat edilmektedir.	1	2	3	4	5
Çocuk oyuncular yaptıkları işin karşılığını adil olarak almaktadır.	1	2	3	4	5
Çocuk oyuncuların, oynayacakları rolle ilgili önceden bilgilendirildiklerini düşünüyorum.	1	2	3	4	5
Bana göre çocuk oyuncuların gece sahnelerinde oynamaları uygun değildir.	1	2	3	4	5
Çocuklar dizilerde oyuncu olarak yer almalıdır.	1	2	3	4	5
Çocuk oyuncuların oynadıkları karakterden etkilenebileceklerini düşünüyorum.	1	2	3	4	5
Çocuk oyuncuların rol gereği şiddet içeren durumlarda bulunmalarının sakıncası yoktur.	1	2	3	4	5

1.Kesinlikle katılmıyorum 2.Katılmıyorum 3.Fikrim Yok 4.Katılıyorum 5.Kesinlikle katılıyorum					
Çocuk oyuncuların çalışma saatleri onlara uygun olacak şekilde düzenlenmektedir.	1	2	3	4	5
Çocuk oyunculara psikolojik danışmanlık verilmektedir.	1	2	3	4	5
Çocuk oyunculara çekimler sırasında ailesinden bir yetişkinin eşlik etmektedir.	1	2	3	4	5
Çocuk oyuncuların suç içeren rollerde oynamalarında sakınca yoktur.	1	2	3	4	5
Çocuk oyuncuların alkol, uyuşturucu, hırsızlık, kaçakçılık vs. içeren durumlarda bulunmalarında sakınca yoktur.	1	2	3	4	5
Çocuk oyuncular aileleri tarafından ekonomik olarak bir gelir kaynağı olarak görülmektedir.	1	2	3	4	5
Çocuk oyuncular rol alacakları yapımı kendileri seçmektedir.	1	2	3	4	5
Çocuk oyuncular kendi katılımlarıyla ilgili kararı kimin/ kimlerin ve neden aldığı ile ilgili bilgilendirilmektedir.	1	2	3	4	5
Bence çocuk oyuncular çalışan çocuk /çocuk işçi statüsünde değerlendirilmelidir.	1	2	3	4	5
Çocukların dizilerde oynatılmasına olumlu bakıyorum.	1	2	3	4	5
Çocuk oyuncular rolleri gereği şiddete maruz kalmaktadır.	1	2	3	4	5
Çocuk Hakları konusunda yeterince bilgi sahibiyim.	1	2	3	4	5

8. Çocuğunuzun oyuncu olmasını ister miydiniz?
 EVET
 HAYIR
 Nedenini paylaşır mısınız?

9. Çocukların oynadığı dizilerden aklınıza ilk gelen dizi hangisidir?
 A.
 B.
 C.
10. Aklınıza gelen ilk 3 çocuk karakter hangileridir?
 A.
 B.
 C.

11. FOX TV de Yayınlanan Bizim Hikaye Dizisini izliyor musunuz?
 Evet Ara sıra Bazen Nadiren Hayır

12. İzlemiyorsanız izlemememe nedenini lütfen belirtiniz. (Diziyi izlemiyorsanız lütfen anketin bundan sonraki sorularını cevaplandırmayınız)

13. Bizim Hikaye Dizisini çocuğunuza/çocuklarınıza izletir misiniz?
Evet Hayır

14. Bu diziyi çocuğunuz ile birlikte izler misiniz?

.....

15. Bizim Hikaye dizisinde varsa en çok beğendiğiniz karakter hangisidir?

.....

16. Bizim Hikaye dizisinde varsa en çok beğendiğiniz çocuk karakter hangisidir?

.....

17. Bu dizide sizi en çok etkileyen sahne hangisidir?

.....

18. Bu diziyi neden izliyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- a. Eğlenceli buluyorum
- b. Dramatik buluyorum
- c. Dizide kendimi buluyorum
- d. Çok çocuk karakter olduğu için izliyorum
- e. Gerçek hayatı yansıtmasını seviyorum
- f. Yoksul bir yaşamın empatisini yapabilmek için izliyorum
- g. Fakir kız zengin oğlan aşk öyküsünü seviyorum.
- h. Sorumsuz ebeveynlerin çocuklarının yaşam öyküsü çekici geliyor.
- i. Diğer

.....

.....

19. Bu diziyi beğeniyor musunuz? Neden?

- a. Aksiyon çokluğundan
- b. Olumsuz olay örgüsünün yoğunluğundan
- c. Heyecana kapıldığımdan
- d. Üzüldüğümünden
- e. Gerçekçi olduğundan
- f. Diğer

.....

20. Dizide geçen olayları çocuğunuz ile konuşuyor musunuz?

Evet ()

Hayır ()

21. Diziyi nereden izliyorsunuz?

Tv Kanalları

İnternet Platformu

Katılımınız için teşekkür ederim.